

**FATİH -
SÜLEYMANİYE
MEDRESELERİ
DERS PROGRAMLARI
VE
ICAZET - NÂMELER**

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

Dünya bilim ve kültürünün gelişmesinde İslâm Kültür ve medeniyetinin yeri ve önemi artık herkesçe bilinmekte ve kabul edilmektedir.

Batının aklî ilimler sahasında bugünkü seviyesine ulaşmasındaki en büyük faktörlerden birinin Endülüs Emevîleri ile Selçuklu kültürü olduğunu söylemek artık bir iddia olmaktan çıkmış ve kesinlik kazanmıştır. Bu kültür; Emevî, Endülüs Emevîleri, Abbâsî ve Selçuklu Devletleri silsilesini takib ederek Osmanlılar'a intikal etmiştir.

İslâm dünyasında aklî ve naklî ilimlerin -dünya kültürüne ışık tutan- bu gelişmesinde en büyük pay hiç şüphesiz MEDRESELER'e düşmektedir.

Bu medreselerde tarih boyunca okunmuş ve okutulmuş eserlerin ve ilimlerin neler olduğunu öğrenme imkânımız mevcuttur. Bu hususta İslâm filozofları, düşünürleri ve ilim adamları büyük ve hacimli eserler yazdıkları gibi, ilimlerin tasniflerini ilmî ve felsefî şekilde ortaya koymuşlardır. Bu ilimlerin adlarına ve onlara dair yazılan eserlere bakılacak olursa, zamanlarında hiç bir dünya medeniyetinde bu kadar çok ve çeşitli ilimlere hizmet edildiğini görmek imkânsız gibidir. Bu kadar çeşitli ve değişik ilimlere dair yazılan eserlerin pek çoğunun tarihte vuku bulan yangınlar ve savaşlarda kaybolmasına rağmen, bugün dünya kütüphanelerinde mevcut eserler gene de kâfi bir fikir vermektedir. Bu ilimlerden kimlerin neyi okuduğu veya okuttuğu ve onların kısa biyografileri, aldıkları icazetlerden öğrenilebilir. Bunların okumaları ve okutmaları ferdî ve şahsî bir arzu ve isteğe bağlıydı. Bu arzu ve isteğe bağlı olarak okumak ve okutmak, her zaman devam ede gelmiştir. Fakat «medrese» bir müessese olarak ortaya çıkınca, o zaman onun programları ile uğraşmak bir problem olmaya başladı. Bunun böyle olması da kaçınılmazdı. Çünkü «medrese» adının mahiyeti de okumayı

gerektirir. Medrese niçin yapıldığının gayesini de belirtir ki bu okutmak ve okumaktı. O halde neyin veya nelerin okunması icab ettiği de kendiliğinden bir sorun olarak ortaya çıkıyordu. Medreselerle ilgilenen herkes bunu böyle kabul etmişti. Medreselerin kurulmağa başlandığı Abbasiler devrinde de programlarla uğraşıldığı bize kadar intikal etmiş bulunmaktadır.

Medreseden başka binalarda ve yerlerde de okunmuş ve okutulmuş ise de, o binalar aslında başka gayeler için yapılmışlardı. Eğitim ve öğretim arızı olarak, rastgele oralarda yapılıyordu. Meselâ, camiler ibadet ve namaz kılmak için, evler ve saraylar oturmak için yapılmışlardı. Ama, medrese öyle değildi. Bunun için camilerde ev ve köşklerdeki öğretimin programları, o anda ders veren hocaya veya öğrencinin arzusuna bağlı idi. Fakat medrese, ister bir hayır seven ve isterse bir devlet adamı tarafından yapılmış olsun, ders okumak ve ilim tahsil etmek için yapıldığından, yaptıranın kafasında, kendine göre bir programı mevcuttu. Onu, medresenin vakfiyesine yazdırmayı ihmal etmezdi. İşte böylece medresenin ortaya çıkışı ile belli bir öğretim programının uygulanması ister istemez söz konusu edilmeye başlanmıştı. İlk medreselerin programlarına dair bilgilerimiz pek az olmakla beraber onların gayelerine ve ana konularına değinen ve bu hususta biraz ışık tutan bilgiler yok değildir. Medrese, eğer bir devlet veya hükümet başkanı tarafından inşa edilmiş ise, programına daha çok önem verildiği ve kurucusunun gayesine hizmet edecek bir öğretimin takip edildiği görülmektedir.

Osmanlılara gelince tarihi bilgilerden öyle anlaşılıyor ki, İstanbul'un Fethine, diğer bir deyimle Fatih Medreselerinin kuruluşuna kadar olan devrede, bir çok medrese yapılmıştı. Genel medreselerin dışında meselâ Dârü'l-Kurrâ ve Dârü'l-Tıbb gibi medreselerde neyin okutulmasının söz konusu edildiği bir sorun

olarak ortaya çıkmamıştı. Çünkü zaten adları sahalarını darlaştırmış ve bir dereceye kadar konunun adını belirtmiştir. Bu durum karşısında onların programının da, gelenek haline gelmiş ve her tarafta yaygın olan öğretim programı olduğunda şüphe yoktur. Ne var ki, onları, ilim dallarını ve konularını tahmin etmenin mümkün olmasının yanında, okunan kitabın ne olduğu da eldeki bilgiler ve zamanlarında yazılan kitaplar vasıtasıyla tahmin edilebilir.

A — FATİH MEDRESELERİ

a) Ders programları

Ama Fatih Sultan Mehmed, kendi adıyla anılan medreseleri inşa ettirdiği zaman programlarıyla da ilgilenmiş, zamanının bilginleriyle ana dersleri programa ve vakfiyesine koymuştur. Yalnız konuları ve ilim dallarını değil, hangi ilim dalında hangi kitabın okunması gerektiğini de açıklamıştır. İşte Osmanlı medreselerinde programlaşma ve programa önem verme böylece bir sorun olarak, günümüze dek sürüp gidecektir. Bu eski medrese sorunu, aslında bugünkü okulların ve üniversitelerin de sorunudur. Her ikisi de öğretim müessesesi olması yönünden eski ve yeni olmanın ötesinde ortak bir çok sorunlarıyla birbirinin halef ve selefi olduklarını anlatmış oluyorlar.

Buna rağmen Fatih Medreseleri'nin tam programını elde etmemiz mümkün görünmüyor. Fatih Sultan Mehmed her ne kadar bazı ilim dallarını ve kitaplarını programa koymuşsa da, bunları ana ilim dalları kabul etmiş ve geri kalan yardımcı (yan) ilim dallarında müderrisleri serbest bırakmıştır. Bugünkü deyim ile bunlara esas dersler ve yardımcı dersler demek belki daha doğru olur. Bu yolla Fatih Medreselerinin ve dolayısıyla ondan sonra gelen Osmanlı medreselerinin esas ders programlarını bir dereceye kadar öğrenme imkânımız doğuyor. Yardımcı derslerin programlarını başka yerlerden tahmini olarak ortaya koymak gerekmektedir.

b) Zaman ve sınıf

Programlarla ilgili ikinci bir sorun da sınıf ve zaman konusudur. Medrese sistemi dışında öyle sanıyoruz ki, kitab bitirme veya bir ilim dalında öğrenim yapmaya dikkat edilmiş olduğu anlaşılıyor. Bunun medrese için de doğru olduğunu Fatih'in kanun-namelerinden öğreniyoruz. Aşağıda göreceğimiz gibi Fatih Medrese sisteminden başlamak üzere kitapların da yıllara bölündüğü ve sınıflara göre parça-parça okutulduğunu anlıyoruz. Bu duruma göre Fatih Medreseleri bize üç öğretim sorunu bırakıyor. İlk sorun program olup bu bir dereceye kadar daha önce de devlet medreselerinde vardı. İkincisi sınıflara ayırma ve üçüncüsüne de yıllara göre öğretimi ayarlama diyebiliriz. Bunun yanında dördüncü bir sorun daha vardır ki, bu hoca ile ilgili olup, onun terfi etmesini kademelendirme oluyor.

Fatih Medreseleri yeni bir sistem getirirken, bugünkü okullardaki sınıf ve yıl ilişkisini, zamanın imkanlarına göre çözümlendiğini anlamak istiyoruz. Sınıfları tek bir medrese de toplamamış, her medreseye bir ad vermiş ve bu adla o medrese birinci sınıf (iptida-i Hâric) ve ikinci sınıf (iptida-i Dâhil) olarak tayin edilmiştir. Bu, falanca medrese birinci, falanca medrese ikinci sınıf demektir. Hoca ilk defa mezun olduğu zaman falanca medreseye tayin ediliyor, oysa o medrese birinci sınıftır, sonra falanca (ikinci sınıf) ve falanca medreseye (üçüncü sınıf) tayin ediliyor ve sınıftan sınıfa terfi ediyor, maaşı da ona göre yükseliyor ve her sene de medresesi değişiyor. 1914 yılından sonra yürürlüğe giren medresenin ıslahatı da buna göre ayarlanıyor. Bu hususta kesin bilgiler ve cetveller elimizde yoktur. Ancak verilen bilgilerden böyle bir sonuca gitmek bizim için mümkün gözüküyor.

c) Programların Tesbiti

Ders programlarını, sınıfları veya yılları, tesbit etmek hususunda iki türlü malzeme kullanılabileceği kanısındayız.

1) Resmi belgeler

Bu belgeleri de sıraya koymak gerekirse,

a) Medrese ile ilgili kanun-nameler (tüzükler)

b) Vakfiyeler (çünkü vâkıfın sözünün yerine getirilmesi gerekli)

c) Diplomalardır. Bunların en kuvvetlisi kabul edilmesi gereken icazet-namelerdir (diploma). Çünkü bunlarda zikredilen dersler fiilen okunmuşlardır. a ve b'deki derslerin fiilen okunup okunmadığı söz konusu olabilir ve bir şüphe ortaya atılabilir. İcazet-namelerin ifadelerinin daha doğru ve fiilen tatbik edildiğine varan kanaat da icazet-nameyi verenin sadakatine ve doğruluğuna bağlıdır. Aksi ispat edilmedikçe de icazet veren bir alimin sözünden şüphe etmeye kimse haklı olmamalıdır. İcazetnameleri program ve sened olarak müstakil bir başlık altında inceleyeceğiz.

2 — Resmi olmayan belgeler

İkinci tip kaynak da resmi olmayan yani tatbik edilmesi gerekli ve kanuni bir zorunluğu olmayan bilgi ve beyanlardır. Bunlar da :

1) Alimlerin kendi hayatlarını anlatırken okudukları veya okuttukları derslere dair vermiş oldukları bilgilerdir. Bunlar her ne kadar daha önce icazetlerde resmîyet kazanmış iseler de, hayat hikayelerinde bir resmîyeti bildirmek için kullanılmamış ve böyle bir resmîyet de kastedilmemiş olması bakımından bunlara resmi olmayan bir kaynak nazarı ile bakıyoruz.

2) Medreselerin ders programları ile ilgili yazılan eserler ve teklif edilen programlardır. Ancak, bunların tatbik zorunluluğu yoktur ve bu bakımdan yapılmadığı veya uygulanıp uygulanmadığının ayrıca tesbit edilmesi gerektiği için, bunların resmîliğinin olmadığını kabul etme durumundayız.

3) Bir de daha genel anlamda ilim tahsil etmeye dair yazılan eserlerdir. Bunlar ilimlerin önemlilerinden bahseder ve kendilerine göre onları tertipler. Hangisi hangisinin yardımcı veya aslı olduğu, hangisinin önce ve sonra okunması gerektiğini belirtir. Medreselerde okutulan ilimlerin tesbiti, sınıfları ve yılları hususunda bir bilgi edinmek için kaynakları yukarıda ayırdığımız sınıflara göre bulabildiğimizi gözden geçirip onları değerlendirmeye çalışacağız.

RESMÎ KAYNAKLAR :

I — Kanunlar :

a) Öğrenci ve derslerle ilgili tüzük Kanun-ı Talebe-i Ulum (Kanun-ı Örfiye-i Osmani)

Bu kanun'un en eski ve dolayısıyla Fatih'e ait, ve adına yaptırdığı medresenin tüzüğü olduğu sanılmaktadır. Fatih'in medreselerinin ders programlarını Molla Husrev ile Ali Kuşçu ve Mahmut Paşa'ya yaptırdığı bazı kaynaklarda ifade edilmektedir (1). Şimdi, bu tüzükte olan programı, paragraflara ayırarak aşağıya alalım. Ancak bunda göze çarpan ilk nokta programların en üst sınıftan başlayarak aşağıya doğru inmesidir. Biz olduğu gibi manasına riayet ederek bugünkü Türkçeye çevirelim.

Baş müderrisler, muteber kitaplardan

I

- 1) Şerh-i Adud
- 2) Hidâye
- 3) Keşşâf
- 4) Seçecekleri kitapları okutsunlar

II

Adı geçen baş müderrislerden aşağı derecede olanlar

- 1) Telvih'e kadar okutsun

III

Bundan bir derece aşağı olanlar

- 1) Miftah'a kadar okutsun

IV

Bundan aşağı olan küçük müderrisler

- 1) Şerh-i Tevâli
- 2) Şerh-i Metâli
- 3) Mutavval
- 4) Hâşiye-i Tecrid okutsun

Fıkıh metinlerini ve şerhlerini her müderris takatı yettiği kadar okutsun.

V

Tetimmelerde

- 1) Şerh-i Şemsiye
- 2) Onun üstünde olanları da İsfahâniye kadar okutsunlar.

Ve sonra mulazemete gelsinler.²

Kanunnamenin Tahlili

Bu tüzükte şu noktaları tesbit etmek mümkündür.

Birincisi, beş kademeye veya mertebeye ayırdığımız bu programdaki derslerin sayıları bakımından aralarında bir denge yoktur. Bazı mertebelerde dört kitap (ders) ve bazılarında bir kitap (ders) zikredilmiştir.

İkinci nokta, bazı mertebelerde ihtiyari veya seçmeli derslere yer verilmiştir ve diğer bazısında seçmeli dersin varlığından basedilmemiştir.

Üçüncü nokta, bu mertebelerde birden çok ders olanlara ayrıca seçmeli dersin konulması tavsiye veya emredilmiştir.

Dördüncü nokta olarak bir veya iki ders tayin edilmiş devreler için kullanılan ifade (mesela Miftah'a) kadar tabiri kullanılmış olduğundan adları verilmiş ilim dallarının ve kitaplarının da okunması kastedildiği anlaşılıyor.

1) Ali, Künhu'l-Ahbar 85-b. Üniversite Ktb. 5959. H. Uzunçarşılı, İlimiye Teşkilâtı s. 7, Emin Bey, İlimiye Salnamesi 643, İst. 1334, Süheyl Ünver, Fatih KÜlliyesi 102, İst. 1946.

2) Şerafettin Yalıtıkaya, Tanzimattan evvel ve sonra Medreseler, Tanzimat I, 4639; Süheyl Ünver Fatih KÜlliyesi 101, İst. 1946; Ali Mustafa Gelibolulu, Künhu'l-Ahbar. İst. Ün. Ktp. Ty. 5959 (86-ab), Cahit Baltacı, Osmanlı Medreseleri 36, İst. 1976.

Beşinci nokta, IV ncü mertebenin son paragrafında fıkıh metin ve şerhlerinin okunmasının tavsiyesi, seçmeli ders olarak müderrislerin güçlerine ve arzularına bırakılıyor.

Altıncı nokta, bu tüzük (Kanun-nâme) te Tetimme medresesi (ki biz buna kolej, musıla Sahn : Sahn medresesine girişe hazırlık diyoruz) en son olarak zikredilmiştir. Tüzük yukardan aşağı bir sırayı takip ettiği için, bu Tetimmenin en üst kademededen sonra olması gerekiyor. Çünkü biz Tetimmenin aşağıdan yukarı Sahn'dan önce geldiğini biliyoruz. Böylece bunun en sonra zikredilmesi biraz işi karıştırıyor ve bunu başka bilgilerimize göre başka bir şekilde yorumlamak gerekiyor. Katip Çelebi'nin ifadesinden anlaşılacağı gibi bu Tetimmelere Hariç ve Dahil medreseleri³ dendiği görülüyor.

Yedinci nokta, bu tüzükte gösterilen tedrisat bittikten sonra devletin üst kademelerinde vazife almak için müracaat edilir ve sıraya girilirdi ki, buna mülâzemet denirdi. Ancak bu mülâzemet Tetimmeden sonra mı başlar yoksa Sahn'dan sonra mı başlardı. Burada her ikisini anlamak da mümkün görünüyor, ilerde bu noktaya tekrar döneceğiz.

b) Müderrislerle ilgili Tüzük

Fatih Sultan Mehmed'e isnad edilen ve ulemanın protokoldaki yerlerini ve maaşlarını gösteren «Kanun - Name-i Ali Osman»⁴ da şu malumatı buluyoruz.

«Sahn mollaları mevleviyettedir.⁵ Onlar cümle sancak beylerine tasaddur ederler (önce gelirler).

Dahil müderrisi ve Hariç müderrisi dahi makam-ı mevleviyettedir. Ve Hariç ve Sahn ve Dahil ellışer akçe ile olur. Şimdi bina eylediğim medaris-i ahireye Sahn deyu isim konulmuştur. Sahından beş yüz akçe ile Kadılığa vusul bulur. Ve Ayasofya medresesinden dahi kezalik böyle vusul bulunur.

Ve ibtida yeni mülâzım yirmi akçe medreseye, andan yirmi beş, andan otuz,

andan otuzbeş, andan kırk, andan kırk beş, andan elli akçeye vasil olur. Elli akçe müderris cümle ağaların üstüne oturur, Sahn'e vardıktan sonra beşyüz akçe kadı olur, andan Kadıasker olur».

Kanun - nâmenin Tahlili

Bu kanun-nâmeden şunları öğreniyoruz.

1) Sahn mollalarının (müderris) protokolda yeri mevleviyet rutbesi olup sancak beylerinden önce gelirlerdi.

2) Dahil ve Hariç müderrislerinin rütbesi de mevleviyettir.

3) Hariç, Sahn ve Dahil müderrislikleri ellışer akçe ile olur.

4) Sahn'ı bitirip mülâzım olan (tâyin olmak için baş vuran kimse) önce yirmi akçeli medreseye ve sonraları beşer akçe ile terfi ederek elli akçeye kadar yükselir.

5) Beşer akçelerin terfilerinin hangi esaslara göre olduğu belirtilmemektedir. Bunların sene itibariyle mi, kitap itibariyle mi yoksa başka bir ehliyet göstermekle mi olduğu kapalı kalmaktadır.

6) Bu kanun-nâmeden şunu da öğreniyoruz. Sahnı bitiren önce yirmi akçelik medreseye tayin oluyor. Ve elli akçeye yani San'a kadar yükseliyor.

7) 20, 25, 30, 35, 40, 45 ve 50 akçe medreselerinin bulunduğu ve böylece yedi mertebe konmuş olduğu anlaşılıyor.

8) Burada bir noktayı açıklığa kavuşturmaya ihtiyaç vardır. Ellışer akçe olan, cümle ağaların üstüne oturur demektir. Ancak elli akçe alan üç türlü müderris vardır : Hariç, Dahil ve Sahn. Bunların üçü de aynı maaşı alıyor ve hepsi de ağalardan önce geliyor. Oysa Hariç ve Dahil açıklanacağı gibi Sahn'a

3) K. Ç. Cihannüma 688.

4) Mevleviyet : Afel itlak Kadılık demektir. Ama baş müderrislere de verilen bir rütbe olup fillen bir vazife de olana verilir. Uzun tafsilat için Bk. M. Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözl. 2/519-20, İst. 1971.

5) Tarihi Osman Encümeni Mecmuası'nın İlâvesi olarak basılmıştır, İst. 1330 Sayfa 20.

giriş mertebesinde olan medreselerdir. Ve buna göre daha aşağı derecede olmaları gerekir.

9) Bir kimsenin Sahn'a vardktan sonra beşyüz akçe ile kadı olacağı ifade edilmektedir. Bu da Hariç ve Dahil medreselerini bu hükmün dışında bırakmakta olduğuna göre Sahn onlardan daha üstündür.

10) Bundan gene şunu da anlıyoruz ki, Sahn'a varmadan kadı payesine ulaşamıyor. Kadı Sahn'a hoca olanlardan çıkıyor.

11) Ayasofya'dan da⁶ aynı şekilde kadı olunabilir.

II — Vakfiyeler :

Vakıfnelere gelince, Fatih Sultan Mehmed'e ait vakıflar bulunmaktadır.

Müderriş ve Talebe ilişkisine ve Maaşlara ait vakfiye :

Vakfiyenin⁷ 51 nci sayfasında :

«..... (Adem'e isimleri öğretti) ayeti kerimesini iyi kavrayıp kesinlikle buyurdular ki ilim, en yüksek bir istek ve en yüksek bir amaç, sağlam bir tutanak, en yüce bir kıbledir.....

52) Devletin merkezinin ilim diyarı olması için camii şerifin etrafında sekiz medrese ve bu medreselerin arkasında Tetimme ismi ile anılan birer küçük medrese, toplam on altı medrese ve camii şerif'in garbe mail olan kapısı tarafında bir dâru't-ta'lim (okul) bina buyurdular ki her medresede

53) ilim sahipleri (hamele-i ulûm) fazilet elde etme arzusu ve kabiliyeti olanlara ilim öğretsinler..... camii şerifin batı yanında bir güzel yer daha inşa buyurdular. Orada yüksek medreselelerde ilim öğreten müderrişler ve yüksek tahsil yapan İstidatlı öğrenciler ve yeterli alimlerden muhtaç olanlar için vakfettikleri kitapları için bir kütüphane ve zamandaki alimleri

54) Caminin etrafında oturmaya teşvik için misafirperverliklerine uygun evler ve iyi meskenler tertip etmiş olmakla caminin etrafını alimlerin toplandığı bir yer yapmıştı⁸

(262) «Anlayışlı padişah yüksek medreselerin vazifelerini şöylece tertip buyurdular : Camii şeriflerinin iki yanında bulunan Semaniye medreselerinden her biri için, baş müderriş olmaya açıkça hak kazanmış, başlangıç (mebadi) ve giriş (mukaddimat) ilimlerinde, akli ve nakli ilimlerde benzeri az bulunan ve tedris makamının ehliyetinin sebeplerine.

(263) Sahip faydalı ilimleri tahsil etmeye kıymetli ömrünü vermiş mümtaz bir müderriş tayin olunsun. Saygı değer ulu müderrişler arasında geçmiş alimlerin tatil yapma adetlerinin dışında kalan her gün, medresesine varıp kerem sahibi vakfın adetinin yüksek medreselerine tertip ve tayin buyurdıkları İstidatlı öğrenciye çeşitli ilimler ve bilgiler talim eden ve her türlü hikmetler ve latifeler öğreten sanı geçen müderrişlerden her birine her gün tedris karşılığı vakfın gelirlerinden elli akçe vazifeye verilsin.

(264) İstidatlı öğrencilerden keskin mizaçlı, doğru fikirli ve doğru görüşlü olarak arkadaşları arasında biricik olup, muhtasar kitapları okutmakta mehareti olan, büyük ve uzun kitapları öğrenmeye ve anlamaya kadir bir kimse olsun.

Her müderrişin medresesinde bir asistan (muidî) olup günlük alacağı, vakfın gelirinden beş akçe olsun. Her medreseye on beş kişi öğrenci (danişmend) tayin ettiler. Bunların da kabiliyet ve zekaları meydanda olan muteber kitapları anlamaya kadir, müelliflerin kastettikleri manayı anlama derecesinde medrese

6) Ayasofya Fatih devrinde Altmışlı olup Sahn'den yü. sekti. Ali 86-a, Cahit Baltacı 47.

7) Bu vakfiye, «Fatih Mehmed II Vakfiyeleri» adı ile 1938 de Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından incelenmiş ve Vakıflar MÜDÜRLÜĞÜnce basılmıştır.

8) Fatih Mehmed II Vakfiyeleri 204.

müderresinin huzurunda çeşitli ilimleri mubahasaya ve

(265) münakaşaya (muhatabaya) kabiliyetli ilim isteklileri olup ders günlerinde müderresin gelmesine muntazır ve medreselerde okunması adet olan önemli ilimlerde mahir olmakla beraber ders toplantısına hazır bulunsunlar. Her birine, her gün vakıftan ikişer akçe verilsin⁹.

Vakfiyedeki Hususların Tahlili

Bu vakıftan şunları öğreniyoruz.

1) Devletin merkezi (pay - taht : İstanbul) ilim şehri yapılmak isteniyor. Böylece İstanbul hem devlet ve hem de ilim merkezi olacaktır. Bu aşağıda açıklayacağımız gibi Osmanlılarda ilmin bir merkezde toplanmasına yani ilimde merkeziyetçiliğe neden olmuştur.

2) Öğrenci ve müderreslerin istifade etmeleri için ayrıca kitaplar vakfedilmiş ve bu kitaplar için de bir kütüphane yapılmıştır. Bu suretle kitap sıkıntısı bir sorun olarak görülmüş ve onun çözümüne yardımcı olunmuştur.

3) Medreselerin ve camiin etrafında hocalar için lojmanlar ve misafir hocalar için meskenler yapılmakla gelen misafir hocaları hem ağırlamak ve hem de medrese hocaları ve öğrencileriyle kolayca temas etmelerini sağlamak gayesi güdülmüştü. Bu ilim alışverişini elbette kolaylaştırır bir etken olmuştur.

4) Sahn medreselerinde baş müderresin hangi niteliklere sahip olması da bu vakfiyede zikredilmektedir. Ünlü olmalı, aklî ve naklî ilimler yanında diğer yan ilimleri mebadi ve mukaddimatı bilmekle de şöhret yapmış olmalıdır.

5) Ayrıca baş müderresin öğretmeye ve tedris usullerine vakıf olması da şart kılınıyor ki, bu önemli bir noktadır. Demek ki her alim tedris etmeye muktedir olamaz.

6) Tedris günleri eski gelenek halinde olan günlere hasredilmektedir.

7) Sahn müderreslerine ellışer akçe gündelik verilmektedir.

8) Sahn öğrencileri, temayüz etmiş muhtasar kitapları, yani aşağı derecedeki ilimleri veya başlangıç bilgileri veren kitapları okutacak seviyede ve daha yüksekleri de anlayacak derecede olmalıdırlar.

9) Ayrıca öyle anlaşılıyor ki öğrencinin girecek olduğu medrese müderresinin huzurunda çeşitli ilimlerden mubahasaya ve tartışmaya alınması onun, imtihanla ve mülakat yapmak suretiyle alındığının bir delili olsa gerekir.

10) Hocalarının gelmesini beklemelerinden de devam etmelerinin şart olduğunu anlamak mümkündür.

11) Bu vakfiyede her ne kadar aklî, naklî, muhtasar ve mutavvelat olarak konuların ve kitap cinslerinin adları geçiyorsa da bunlar çok geniş kapsamlı olup tafsilatlı ve özel konuların ve kitapların buna göre ortaya konması mümkün olmaktadır.

Fatih Medreseleri ile doğrudan ilgili kanun, tüzük ve vakfiyelerde başka bilgi bulamamaktayız. Ancak bizim görmediğimiz vakfiyelere dayanarak bilgi verenler arasında Katip Çelebiyi görmekteyiz.

«... Sultan Mehmed tayin buyurdular ki: mezun olan öğrenci, önce

1) Yirmi akçe ve bu iki medresede (?) riyaziyat ve ilm-i Kelam tedris etsin.

2) Sonra otuz akçe ile Miftah ve Meani ve Sadruşşeria okutsunlar.

3) Ve kırk akçe ile Şerh-i Mevakif ve Şerh-i Mekasid okutsun,

4) Ve elli akçe ile vezirlerin yaptırdıkları «Hariç» denen medreselerde «Hidaye» okutsunlar.

5) (Gene elli akçe ile) Padîşahın yaptırdığı ve «Dahil» denen medresede de (Hidaye okutsun)

6) Sonra Semaniyenin birine girsin

7) Sonra kadı çıkabilir.¹⁰

Katip Çelebi, Fatih'in vakfiyesinde Şerhi Mevakif ve Haşiye-i Tecrid derslerinin¹¹ bulunduğunu kaydediyor.

Özet :

Osmanlılarda yüksek tahsil programlarını, zamanlarını ve mertebelerini tesbit etmek üzere Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da kurduğu Sahn-i Seman medreselerini esas aldık. Ondan önceki devirde olan medrese tahsili ve programının Selçukluların bir devamı olduğu bilinmektedir. Ancak, Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra, Nizamül Mülk stilinde bir medrese düzenine gitmiştir. Böylece bir devlet müessesesi ve devlet üniversitesi kurmayı amaçlamıştır. Böyle bir Yüksek medrese kurmasının birkaç amaçla hizmet etmek düşüncesinden kaynaklandığını kabul etmek gerekmektedir.

Bir yandan ilme hizmet etmek ve büyük ilim adamı yetiştirmek. Bunu gerçekleştirmek istediğini anlamak için, ilim adamlarının rahatlıkları ve daha iyi çalışmalarını temin etmek üzere yaptığı vakfiyelere bir göz atmak kâfidir.

Bir yandan da büyüyen memleketin muhtaç olduğu yüksek tahsilli idarecileri, kadıları ve müftüleri yetiştirmeyi amaçlamıştır. Eğer idareci, kadı ve müftülerin belli bir seviyede ve bir birine denk tahsillerinin olması yoluna gidilmemiş olsaydı, zamanın iptidai olan ulaşım ve haberleşme vasıtalarının eksikliği karşısında memleketin en uzak yeri ile merkez arasında bir düzeyde olmayan, eni konu, bozuk veya alt seviyede bir idare ve yönetim meydana gelirdi ki, bu da imparatorluğun yeknasaklığını ve yek vücutluğunu zedelemiş olurdu. İşte bunları temi-

nat altına almak için Fatih, adını verdiği medreselerini kurmuş ve onları bir devlet disiplini altında düzenlemiştir.

Buna rağmen, Fatih Sultan Mehmed II in yaptırdığı ve yukarda gösterebildiğimiz kadar programlarını ve tertiplerini belirttiği medreselerin programları bugünküler gibi seneleri, ana ve yardımcı dersler gibi detaylı bir programın yapılmadığı da anlaşılmaktadır.

Yukarda zikrettiğimiz kanun - name ve vakfiyelerde geçen programları bir seviye tayin etme programı olarak kabul etmek bizce daha doğru görünmektedir. Zikredilen kitapların sadece kendileri söz konusu olmayan o kitapları ve onların seviyesinde olan diğer kitap ve konuların okunmasının gereğine işaret edilmiş oluyor.

Tedrisde yılın medrese adı ile ilgili olduğu sözüme en açık kanıt, Âli'nin «Künhu'l-Ahbar'da verdiği bilgi olabilir.

En aşağı derece yirmi beş akçe ile «Hâşiye-i Tecrid» medresesi olup bir sene bunda çalışıp ehliyetini gösterdikten sonra «Miftah Medresesini», kırklı medrese, sonra Hariç ve Dahil ve Sahn'a ulaşır. Her medresede üçer ders (İlim) ve her derse bir zaman devamı şart kılınmıştır.¹²

Yukarda geçen bilgileri aşağıdaki cetvelde karşılaştırarak yeniden gözden geçirelim :

10) Kâtip Çelebi Cihannüma s. 688, oysa Âli Künhu'l-ahbarda (86-a) en alt medresenin «yirmi beş akçelik» Haşiye-i Tecrid» olduğunu söylüyor. Kâtip Çelebinin «yirmi» sözüne karşılık o yirmi beş demiş olduğu gibi İlim-i Kalam'dan da neyin okutulduğunu göstermiş oluyor.

11) Kâtip Çelebi, Mizanul-Hakk, 10, 1306 İst.

12) Âli Gellibolulu, Künhu'l Ahbâr 86 a (Üniversite Ktp. 5959)

Cetvel I

	A Kanun-i Talebe-i Ulum (Kanun-i Örfiye-i Osmanî)	B Kanun - name-i Al-i Osman	C Katip Çelebi (Vakfiyeden nakil)
Sahn	a) Hidaye b) Keşşaf c) Şerh-i Adud d) Seçmelik	50 — akçeli Medrese ¹⁴	50 — Sahn
Tetimme ¹⁵	a) İsfehaniye b) Şerh-i Şemsiye	50 — Dahil 50 — Hariç	50 — Dahil (Hidaye) 50 — Hariç (Hidaye)
Dahil	a) Telvih b) Miftah	45 — Akçeli 40 — Akçeli 35 — Akçeli 30 — Akçeli	40 — a) Şerh-i Mevakif b) Şerh-i Mekasid 30 — a) Miftah b) Meanî
Hariç	a) Haşiyeye-i Tecrid b) Şerh-i Metali' c) Şerh-i Tevali' d) Mutavval e) Fıkh Metin ve Şerhleri	25 — Akçeli Medrese 20 — Akçeli Medrese	20 — a) Riyâziyat b) İlm-i Kelâm

Cetvelin Mukayeseli Tahlili :

Bu A, B, ve C guruplarının karşılaştırılması neticesinde şu problem ortaya çıkıyor :

1) A gurubundaki Haşiyeye-i Tecrid medresesinde çok ders vardır. Bunlar kaç senede okutulurdu veya bu dersler iki medresede mi devam ederdi bu belli değildir. Bize göre her medrese bir sınıf sayılırdı.

2) C gurubundaki derslerin sıralanmasında bir aksaklık vardır. Şerhi Mevakif ve Mekasid çok aşağı sınıflara alınmıştır. Oysa bu eserler Yüksek tahsil kitaplarıdır.

3) Katip Çelebi'nin ifadesinin veya naklinin dışında Fatih Medreselerinde Serh-i Mevakif ders programlarında görmüyoruz. Kendisinin nakilde bulunduğu vakfiyede de Şerh-i Mevakif, 40 akçeli medresede görülüyor ki, bu medrese Fa-

atih Medreselerine giriş kabul edilen Hariç ve Dahil medreselerinden bir derece aşağıdadır. Belki, nâsihin dikkatinden kaçmış bir takdim ve tehir olmuştur da, kendisi düzeltilmiş olsa bile, eseri neşreden farkına varmamış olabilir. Metin yayınlayanların farkına varacağı bir hata bulunabilir.

4) A ve C guruplarını uzlaştırmak mümkündür. I — 20 akçeli, II — 30 akçeli, III — 40 akçeli, IV — 50 akçeli, V — 50 akçeli, VI — 50 akçeli ile uyushmaktadır.

13) Hariç, Dahil, Tetimme ve Sahn olarak dört mertebeli tedrise ayrıldığını şu kaynaklar zikretmektedir : Ders Vekili Halis Efendi'nin Medaris-i İslamiye'nin açılış nutku Sırat-ı Mustakim, cilt 3, aded 78, sayfa 380, yıl 4 Kanun Sanî 1325 (1910 M) 7 Safer 1328 H. A. Süheyl Ünver, Fatih Külliyesi, 42, Ali H. Berki, Büyük Türk Hükümdarı Sultan Mehmed Han, 55, İst. 1953. İlmîye Salnamesi, 644, İst. 1344 H. 1915 M.

14) Vakfiyede elli akçe Sahn müderrisine verilmişti.

15) Tetimme adı, bu kanun-i Talebe-i Ulumde geçiyorsa da sırası en sonda idi, biz onu diğer kaynaklara dayanarak Sahn'in altına aldık.

5) B ve C guruplarına göre Hariç, Dahil ve Sahn elişer akçeli olduğunda birleşmektedir.

6) B gurubundaki maaş terfilerinin beşer akçe olması Fatih devrine uygun düşebilir. Çünkü iktisadi hayat daha ucuz olabilir. Ama, eğer Fatih devrinde mertebe ve medrese rütbeleri A gurubundaki terfi rütbelerinden iki tanesini bir medresede almak gerekir ki Hariç'e gelince elli akçe olsun.

7) Yukarda belirttiğimiz gibi Haric ve Dahil medreseleri, Sahn Seman'ın altında olduğu halde rütbelerinin ve akçelerinin üçünün de bir olmasının sebebini açıklayan kimseye rastlamadık. Cahid Baltacı da buna değinmemiştir.

8) Fatih Medreseleri hakkında resmî kabul edebileceğimiz vesikalarla ancak bu kadar bir bilgi elde etmiş oluyuz. Değinmiş olduğumuz gibi bu programdaki eserler bir seviye bildirir ve asıl dersleri teşkil eder, yardımcı dersler bunların dışındadır.

B — SÜLEYMANİYE MEDRESELERİ

1) Fatih Sultan Mehmed'in kurmuş olduğu Fatih Medreselerinden takriben bir asır sonra Sultan Süleyman medrese sistem ve öğretiminde Fatih sitilinde yeni bir adım daha atmıştı. Böylece Osmanlılarda öğretim en yüksek düzeyine ulaşmıştı. Süleymaniye Medreselerinin kuruluşuna kadar şeri ve aklı zamanın bütün ilimleri bugünkü deyim ile sosyal ve teknik ilimleri Fatih Medreselerinde okutuluyordu. Kanuni Sultan Süleyman bir yenilik getirerek aklı (teknik) ilimleri kendi adı ile kurduğu Süleymaniye Medreselerine almak suretiyle teknik üniversitenin temelini atmış olduğunu ileri sürenlerin yanıldıklarına temas edeceğiz. Evet, İstanbul'da Sultan Süleyman'ın sayesinde ikinci bir üniversite kurulmuş oldu. Ne var ki, ağırlık merkezi gene nakli ilimlerde idi. Bazı eksik ifadelerden anlaşılacağı gibi Süleymaniye Medreseleri Fatih

Medreselerinden daha yüksek olmayıp aynı seviyede idi. İddia edildiği gibi Süleymaniye Medreselerinde Darul - Tıbb ve Darul - Hadis'in dışında «Riyaziyat ve Tabiat» gibi tecrübî ve aklı ilimleri okutan özel bir medrese yoktu.* Bu hususta Osman Ergin'in fikri isabetli ise de delillerini ileri sürmemiştir¹⁶ Bizi bu kanaata vardırnan bazı ip uçlarını zikrederek konuya açıklık getirmek istiyoruz.

III. Sultan Murad 1576-7 de bir rasathane kurmayı Takıyuddin'e emretmişti. Kaynaklar bu zatın Mısır'da tahsil gördüğünü söylemektedir.¹⁷ Eğer Süleymaniye Medreseleri içinde «Riyaziyat» a dair özel bir medrese olsaydı, Takıyuddin veya başka biri İstanbul'da yetişmiş olacaktı. En azından Süleymaniye medreselerinde okuduğunu söyleyen bir kaç kaynak bulunurdu. Böyle bir zatı yetiştirecek bir medrese olmadığından dolayı eldeki kaynaklar buna ihtimal vermemişlerdir.

Üçüncü delil olarak ta Süleymaniye medreselerinin içinde «Riyaziyat ve Tabiat Medresesi» diye bir medresenin planı ve vakfiye de tesbit edilememiş olmasıdır.

«Süleymaniye Kölliyesi» adı ile bir tez çalışması yapan Mürşide Baykal da yaptığı tezde «Riyaziyat ve Tabiiyat Medresesi» diye bir medreseyi zikretmemektedir. Her ne kadar, Mürşide Baykal sadece binaları tavsif etmekte ve programlarına değinmemekte ise de binaları mevcut medreselerin adlarını vermektedir. Osman Şevki'nin Türk Tıp Tarihinden (100) aktardığı «Süleymaniye Medreseleri ilimlere göre bir kaç kısma ayrılır: 1 — Tababet, 2 — Riyaziyat, 3 — Ulumu Şeriye,¹⁸ ifadesi askıda kalmaktadır. As-

(*) Bu medreselerde Riyaziyat ve Tabiat ilimlerine ait bilgiler elbette veriliyordu ancak İddiamız Süleymaniye medreselerinde sadece bu ilim dallarına ait müstakil bir medrese bulunmadığı yolundadır.

16) Türk Maarif Tarihi, 1/100 İst. 1977

17) (Prof. Dr.) Sevim Tekell, Nasıruddin Takıyuddin ve Tycho Brahe'nin Rasat Aletlerinin Mukayesesi, A. O. D. T. C. Fakültesi Dergisi, C. 16, s. 3-4, 1958 den ayrı basım s. 307 vol. 312.

İnönü Süleymaniye külliyesi Sıbyan Mektebi (47), Darulhadis Medresesi (48), Salis ve Rabi Medreseleri (50), Mülazım Medreseleri (51) ve Darultıp, evvel ve Sani¹⁹ medreselerinden teşekkül etmektedir. Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'nun «1869 da faal İstanbul Medreseleri» adlı makalesinde, Mimar Koca Sinan'ın yapmış olduğu²⁰ Süleymaniye Külliyesinin altı medresesinden bahsedildiği halde 1869 daki listede yedi medrese tesbit edilmiş olduğuna işaret eder. Bu medreseler Camiin Marmara tarafında Evvel, Sani ve Darut tıp ve Camiin Haliç tarafında Salis, Rabi ve Darul-Hadis bulunmakta olup yedinci medrese «Mülazımlar» adını taşıdığını kaydeder. Buna göre gene de «Riyaziyat ve tabiiyat» ilimleri medresesi söz konusu olmamaktadır. Ancak uzak bir ihtimalle bu evvel, sani, salis ve rabi medreseleri ile Mülazımlar medresesinin derecelerini ve ders programlarını bilmeye de ihtiyaç görülmektedir. Bunlardan birinin ders programının akli ve tabii ilimlere hasredildiği vesika ile sabit olmadıkça böyle bir medresenin olmadığını söylemekte isabet ihtimali üstündür.

Şimdilik bu delillere göre Süleymaniye Külliyesinde «Riyaziyat ve Tabiiyat medresesi»nin olmadığına kani bulunduğumuzu belirtmek istiyoruz.

Buna rağmen medreselerin 1924 yılında kapanışına kadar devam eden müderrislerin terfileri ve kadro mertebeleri Ahmed Cevdet Paşanın ileri sürdüğü on iki dereceyi nereden aldığı henüz öğrenmek güç olmaktadır. Herkes Ahmet Cevdet Paşa'ya dayanmaktadır.²¹

Buradaki on iki derece (dereceli kadro)nın terfi meselesi olduğunun açık belgesini bize İ. H. Uzunçarşılı vermektedir. Bunun için Hamise-i Süleymaniye bir takımının gösterdiği gibi Süleymaniyede beş tane medresenin adı olmayıp bir rütbe ve kadrolu derecedir. Mesela Kılıç Ali Paşa Medresesi müderrisi Mehmed

Efendiye Hamise-i Süleymaniye ruusu verilmiştir. Süleymaniye Külliyesinin ihtiva ettiği medrese binalarının içinde zikredilen mertebelerin ve derecelerin karşılığı olan binalar mevcut değildir. Müderris, unvan ve kadro ile terfi ediyor, ama başka yerdeki medresede ders okutuyordu. Süleymaniye medreseleri ile ilgili bir kanunnameye rastlamadık. Ancak Sultan Süleyman'ın Külliyesi ile ilgili vakfiyesinde bazı bilgilerin ne olduğunu görmemiz bize bir dereceye kadar açıklık gösterebilir.

2) Süleymaniye Vakfiyesi :²²

1 — «Her ay başında medrese-i mamurelerinde müderris bulunan müderrisler İmaret-i Amire'nin üzerine varıp aşın ve ekmeğin ahvalini görüp ıslah yolu ne ise ona mübaşir olalar»²³

2 — (80) «Ahadis-i nebeviyye ve Ahbar-i Mustafaviyye nakl olunmak için bina olunan Darul Hadis'te ilmi ile amel

18) Mürşide Baykal, Süleymaniye Külliyesi, s. 1. 47, 48, 50, 51, İstanbul Üniversitesi 2102, Tez. 1952.

19) Meydan Larousse 11/645.

20) Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi sayı 7-8, 1976-1977, say. 377.

21) Ahmed Cevdet Paşa (Tarih 1/111, İstanbul 1309) şöyle bir ifade kullanmaktadır :

«Badehu ahvali meşruhaya binaen medreselere mahsus olan vazifeler miktarına nazaren müderrislik rütbesi on iki radde itibar olunmuştur ki, İbtidai Haric ve Hareketi Haric ve İbtidai Dahil ve Hareketi Dahil ve Musila-ı Sahn ve Sahn-ı Seman ve İbtidai Altmışlı ve Musila-ı Süleymaniye ve Darul Hadis medreseleridir.»

Cahid Baltacı (Osmanlı Medreseleri 49) bu rütbelerin hangi tarihte konduğunun A. Cevdet Paşanın ifadesinden anlaşılamayacağını belirtmekte haklı olablirse de Kanuni'den daha sonra olduğunu anlamak mümkündür. Cahit Baltacı, Ahmet Hikmet Müftüoğlunun (Mihrab sayı 21 - 22, s. 717) on birinci asırda mevcut medreselerin dereceleri ve İ. H. Uzunçarşılı'nın (ilm. Teş. 37) Hamise-i Süleymaniye müderrisliğinin 18. asrın ilk yarısında ve takriben 1139 (1726) tarihlerinde ihdas edilmiş olduğu sözlerini gözden kaçırmış ve on iki dereceyi Süleymaniye medreselerinin kuruluşundan başlatmayı onlara isnad etmekte yanılmıştır. Ne var ki Emin Bey İlimiye Salnamesinde (647) A. Cevdet Paşanın sözünü tercüme etmekten ileri gitmemiştir. «Süleymaniye medreselerinin yapımından sonra» ifadesi ondan önce olmadığını anlatmak için ise, ihtilaf kalmaz. Bu «sonra», hemen peşinden anlamına olmayıp uzun bir zaman sonra anlamını da verir.

22) Kemal Edip Kürkçüoğlunun Tahkiki, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1962.

23) Sayfa 77 (tıpkı basımdaki sayfa 31)

faziletli bir alim, kamîl ve Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye kadir ve sahih hadisleri nakletmekte mahir olan Mesabih'in (26) dolu parlaklığı gibi faziletleri açık ve Meşarık'ın (25) güneşi gibi üstünlükleri nakletmekte mahir olan Mesabih'in hükümdarın elçisinin en kamîl dininin yüksek sözlerini açıklayan, Hazreti Müslim'in (26) rivayetinde sağlamlığı kabul edilen ve Hazreti Buhari'yi (27) nakletmekte milletler arasında temayüz etmiş olan kimse müderris ve muhaddis olur ve tatil olduğu yaygın olan günlerden başka günlerde (81) dershanede hazır olup meşru özü olmadan gelmemekten sakıncalıdır. Tedrisin gereklerini gereği gibi yapmalıdır. Öğretim ve öğrenime (ifade ve istifade) önem verdiği sürece gündeliği Sultan Süleyman Han'ın elli akçesi olacaktır. (28).

3 — (83) «Adı geçen medreselerde ve şenlikli toplantıların her birinde, dindar faziletli alim ve değerli ileri gelen hikmet sahibi üstün kişilerden olan «hakayık»ın hazinelerinin anahtarı dakayık'ın remizlerinin «Kaşşaf-ı» (29) olan arık, temiz, zeki âlim ve âmil fazilet sahibi olgun ve bir çok fenler bilen bir müderris olsun ki dini ilimleri öğretmede ve yakını bilgileri anlatmada talebeleri ve istidatlıları hisse sahibi kılıp tahsil günlerinde bilinen şekilde dershaneye gelip (84) elde dolaşan makbul kitapları okutup ve akli ve nakli fenleri müzakere ederek çalışmaya önem verirlerse günlük vazifeleri almış akçe olacaktır. (30)

4 — (86) «İlm-i Tıp için bina olunan hoş medresede fazilet, anlayış, kuvvetli kavrayış ve hassasiyetle tanınan, iç görüş, zeka ve duyuları sağlam olmakla bilinen ölçme ilminin inceliklerini bilen, beden ilminin külli (genel) ve cüzi meselelerine vakıf olan zamanın Eflatun'u ve şimdinin Aristosu, İsa gibi tabibler arasında mümtaz ve Calinus gibi hekimler ayarında en önde olan bir kimse müderris olsun, tıp talebelerine geçmiş

hakimlerin tıp kanunlarında özet olan kaideleri tahsil hususunda atılğan (87) ve şifada önemli seçkin ve doğru olan kaideleri kolaylaştırma hususuna önem verip derslerine devamlı olması ve diğer gerekli şeyleri de yapması halinde günlük vazifesi yirmi akçe olacaktır. (31)

Vakfiyenin bize iletmiş bilgileri

1 — İmaretin mürakabesi, 2 - Darul Hadis ve Tefsir'in hocalarının nitelikleri ile 3 - Darul-Tıbb'ın hocalarının sıfatları ve maaşlarının miktarıdır. Demek bunlardan başka yüksek tahsil yapan medrese Süleymaniye Külliyesinde yoktu. Geri kalan evvel, sanî, salis ve rabi medreseleri tetimme (musıla-ı Süleymaniye) idi. Darul-tıbb'ın Fatih'tekinden daha üstün ve önemli tutulduğu anlaşıyor. Bundan yanlış bir anlama ile madem ki tıp orada kuvvetli idi riyaziyat ve tabiyatın da içinde bulunduğu sanılmıştı. Oysa her ikisi birbirinden ayrı ilimler ve konular olarak okutuluyordu.

II — RESMİ OLMAYAN KAYNAKLAR

Resmi olmayan kaynakların ilki olan saydığımız, alimlerin hal tercümelelerinde okuduklarını veya okuttuklarını zikrettikleri eserlerden program ve rüt-

24) Burada beraati istihlal yoluyla, İmam Hüseyin b. Maksud Begavi (516 H. 1126 M) nin eseri olan «Mesabih el-Sünne» kasedilmiş olmalıdır.

25) İmam Radvıddin Hasan b. Muhammed Sağani (650 H. 1253 M) nin «Meşarıkul Envar el-Nebeviyye» adlı hadis kitabı kasedilmiş olmalıdır.

26) Meşhur, Müslim Sahih, Hadis kitabı ki müellifi 261 H. 874 M. de vefat eden Nişapurlu Ebu Hüseyin Müslim'dir.

(*) İ. H. Uzunçarşılı, 11 m. Teşk. 37 (not).

27) 256 H. 870 M. vefat eden Buharalı Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail'in meşhur hadis kitabıdır.

28) Süleymaniye Vakfiyesi, 32 (fotokopi s. 80-81)

29) «Kaşşaf» tefsirine işaret olabilir.

30) Süleymaniye Vakfiyesi s. 32

31) A. g. y. 2 - Ahmet İsmüddin 1495 M. de doğmuş ve 1525 ilk defa Dimetoka'da Oruç Paşa medresesine müderris olmuştur. Bu zamanda bu medrese yirmi akçeli idi. Mecdi, 525, Cahit Baltacı 37, İ. H. Uzunçarşılı, İlimiye Teşkilâtı, Ancak Atal, Nev'i Zade Ataulah b. Yahya, Hadikat ul-Hadaik fi Tekmillet-ı Sekayık s. 8'de bu medreseye 25 akçeli demektedir.

belerini öğrenmek de mümkündür. Bu tür kaynağa örnek olarak Taşköprülü-zade Ahmed İsamuddin İbn Mustafa'nın yıllara ve hatta medreselere göre okuttuğu dersleri ve konuları tesbit etmek sureti ile örnek verebiliriz.

I — Yirmi akçeli Medrese (Haşiye-i Tecrid) (931-933 H. 1524-1526 M.)

Bu iki senede şu dersleri okuttu :

1 — Belagat : Mutavval- Baştan «İstiare» ye kadar

2 — Kelam : Haşiye-i - Tecrid'i baştan umur Âmme» ye kadar

3 — Fıkh : Curcani'nin Feraiz Şerhi tamamı

II) Otuzlu Medrese (Şerh-i Miftah)

Taşköprülü-zade bu devirde otuzlu bir medrese olan Hacı Hasan³² Medresesi (İstanbul) ne terfi ederek tayin olunmuştu. 933-936 H-1527-1529-30 M. yılları arasında iki yıl aşağıdaki eserleri okutmuştu :

1 — Fıkh : Sadruşşeria (Buyu'a kadar)³³

2 — Belagat : Şerh-i Miftah (İcab ve itrab'a kadar)

3 — Kelam : Haşiye-i Tecrid (Umur ammeden «vücub-imkan» bahsine kadar)

4 — Hadis : Mesabih

Burada bir noktaya işaret etmek gerekmektedir. Taşköprülü-zadenin bu ve benzeri medreselerde bir yıldan çok iki ve altı yıl kalması, o medresede tahsil'in o kadar yıl olduğunu göstermez. Bugünkü sisteme uygun olarak ikinci yılında aynı medreseye gelen yeni öğrencilere aynı konuları tekrar okutmuştur. Nitekim, Hacı Hasan Medresesinde «Mesabih'i iki kere okutması³⁴ bunun delili olabilir. Aynı talebeye bir eseri iki defa okutmak gerekmez.

III — Kırklı Medrese

A) İshak Paşa Medresesi

İsamuddin Taşköprülü-zade (930-942 H. 1530-1536 M.) arasında kırklı bir medrese olan Üsküp'teki İshak Paşa Medresesinde okutmuştur. Burada şu eserleri okuttuğu söylenmektedir :

1 — a) Fıkh : Sadruşşeria (Buyu'dan sonuna kadar)

b) Şerh-i Feraiz

2 — Usûlü'l-Fıkh : Tavzih (tamamı)³⁵

3 — Belagat : Miftah (Fenn-i Beyan'dan sonuna kadar)³⁶

4 — Hadis : a) Mesabih (tamamı)

b) Meşarık (tamamı)

B) İstanbul Kalenderhane Medresesi

942-H. 1535 M. yılında Taşköprülü-zade Üsküp'ten İstanbuldaki kırk akçelik Kalenderhane Medresesine tayin edilmiş olup 944 H. 1547 M. senesinde Mus-

32) Atai s. 8'de «Hüseynzade medresesi» demektedir.

33) Cahit Baltacı (38) da otuzlu medreselerin ders cetv-lerinde : Fıkh : «Tenkih ve Tavzih» demesine yanlışlıkla, izahında da yanılmaya devam etmiştir. Ancak «Sadruşşeria»dan «Buyu» bahsine kadar olan ifade de kendisini uyarmamıştır. «Buyu» bahsi denince akla hemen «fıkh» gelmelidir. Usul ül-Fıkh'ta «Buyu» bahsi yoktur. Buna göre burada «Sadruşşeria'nın telif ettiği ve dedesinin yazmış olduğu «el-Vikaye'nin şerhi olmalıdır. Bu «Şerhul-Vikaye» olarak ün yapmıştır. Sadruşşerianın, fıkhıtan diğer eseri «el-Nikaye muhtasar ul-Vikâye» adlı eseridir. Birincisinin çok haşiyesi vardır (Bk. Keşfuz-Zunun 2/2020) ve ikincisinin şerhleri de çoktur (aynı eser 1971 vd) Birincisi çok şöhret bulmuş olduğu için Sadruşşeria denince bu eseri anlaşılır. Ama Lutfi Bey Zade ise «Şerh Muhtasarul-Vikaye»nin daha meşhur olduğunu söylediği naklediliyor (aynı eser 2/2024).

34) C. Baltacı 38, Mecdi 525.

35) Tavzih, Tenkih'in şerhi olup ikisi de Sadruşşeria'nın Usul ul-Fıkh'a dair yazdığı eserlerdir. İkisi bir arada ve ayrı olarak bir kaç defa basılmıştır. Medreselerde ders kitabı olarak okutulmaya devam etmiştir.

36) Miftah ul-Ulum, C. Baltacı'nın (39) dediği Seyyid'i Şerif'in değil Ebu Yakup Yusuf Sekkeki'nin (626 H. 1220 M.) dir. (bk. Ahmed b. Mustafa Taşköprülü-zade, Miftah us-Saadet 1/203, Tahkik Abdulvehhab Ebn-Nur, Mısır.

tafa Paşa Medresesine tayin olana kadar burada şu dersleri okutmuşlar :

1 — Hadis : Mesabih (Başından «Buyu'a» kadar)

2 — Kalam : Şerh-i Mevakif (Vücub-İmkan'dan «Araz»a kadar)

3 — Fıkh : Sadruş-Şeria'dan (Şerhul Vikaye) bir kısım

4 — Belagat : Şerh-i Miftah'ın bazı yerleri

IV — Ellili Medrese :

A) Hariç Medresesi 944 H. 1547 M. de tayin edildiği Koca Mustafa Paşa Hariç Medresesinde şu dersleri okutmuştur :

1 — Hadis : Mesabih (Buyu'dan sonuna kadar)

2 — Fıkh : Hidaye (Başından Zekata kadar)

3 — Kalam : Şerh-i Mevakif (İlahiyat kısmını)

B) Dahil Medresesi

945 H. 1539 yılı Mart ayında Dahil müderrisliğine yükselerek Edirne'de üç şerefeli medreselerden birine tayin oldu ve orada beş ay kaldığı sürede şu dersleri okuttu :

1 — Hadis : Buhari (birinci cildini okuttu)

2 — Fıkh : Hidaye (Zekat'tan Hacın sonuna kadar)

3 — Usul ül-Fıkh : Tenasüh³⁷ (Başından Taksim evvel'e kadar)

C) Sahn-i Seman : Fatih Medresesi

946 H. 1539 M. yılı Ağustosunda Taşköprülü-zade Sahn müderrisliğine tayin edilmiş olup beş yıl müderrislik yaptı ve bu esnada şu dersleri okuttu.

1 — Hadis : Buhari (iki kere bitirdi)

2 — Tefsir : Kadı Beydavî (Bakara Sûresi tamamı)

3 — Fıkh : Hidaye (Nikâh'tan Buyu'a kadar)

4 — Usul ül-Fıkh : Telvih (Taksim evvel'den «Ahkam» bahsine kadar)

V — Altmışlı Medrese

Edirne'de Sultan Beyazıd Medresesi

Taşköprülü-zade Ahmed İsamuddin 951 H. 1544 de terfi ederek Sahn Medresesinden Edirne'deki Altmışlı Medrese olan İkinci Beyazıd'ın Medresesine tayin olmuştu. Burada kaldığı bir yıl esnasında Sahn'de başladığı dersleri tamamlamaya çalıştı şöyle ki :

1 — Hadis : Buhari (üçte biri)

2 — Fıkh : a) Hidaye (Buyu'dan Şufa'ya kadar)

b) Şerh-i Feraiz (Tashih bahsine kadar)

3 — Usul ül-Fıkh : Telvih (Ahkam bahsinden sonuna kadar)

4 — Kalam : Şerh-i Mevakif

952 H. Ramezanın 26 sında (1545 Ekiminin 3) Bursa Kadılığına tayin edildi. Ve iki seneye yakın bir zaman bu kadılıkta kaldı, ve sonra azledildi.

954 H. 1547 M. yılında ikinci defa Sahn-i Seman müderrisliğine getirildi. Sahn Seman Medresesinde ikinci gelişinden sonra daha önce okuttuğu aynı eserleri tamamlamak üzere okuttu.

1 — Hadis : Buhari (tamamen)

2 — Fıkh : Hidaye (Şufa'dan sonuna kadar)

3 — Usul ül-Fıkh : Telvih (Başından Taksim rabia'a kadar)

4 — Tefsir : Keşşaf (Seyyidi Şerifin haşiye ile)

958 H. 1551 M. yılında İstanbul Kadısı olana kadar dört sene Sahn de

37) Telvih, Sededdin Mesud b. Ömer Taftazani'nin (791 H. 1389 M.) Sadruşşeria'nın Usul ül-Fıkh'ta yazdığı «Tevzi» adlı eserinin şerhidir.

müdürlük yapmış oldu. 961 H. 1554 M. yılında gözleri görmemeğe başladı ve kadılıktan çekildi ³⁸

Sultan Süleyman devrinde medresenin öğretim sistemini açıklamakta kaynakların yetersizliğinden dolayı zorlukla karşılaşılmaktadır. Buradaki önemli zorluklardan biri müderrislerin maaş kadroları, yani payeleri ve protokolde yerleri ile tedrisat yaptıkları medreselerin derece, merhale ve rütbeleridir. Bunu gerekirse ileriye bırakmak üzere burada Kanûnî devrindeki medreselerde okunan derslerin ve kitapların bir çerçevesini çizelim.

Fatih devri düzeninin zamanla bozulmuş olmasını tekrar ve daha sıkı bir düzene koymaya dair emirler ve tavsiyeleri ihtiva etmesidir.

Kanûninin vakfiyesinde de sadece maaşla ilgili hükümler ve Darul-Hadis'e ait bir kaç hadis kitabının adını buluyoruz. Ve ondaki genel ifadelerde daha önce alışıla gelen ve elde dolaşan eserlere atıfta bulunmaktan ileri gitmiyor. Şu var ki müderrislerin niteliklerine oldukça yer veriliyor ve onlara isnad edilen niteliklere sahip olmak için gerçekten zamanın en yüksek eserlerini hazmetmiş ve onları okutmayı meleke haline getirip

Cetvel II		
A	B	C
Sultan Süleyman'ın Kanun - namesi	Sultan Süleyman Vakfiyesi	Taşköprülü-zade'nin okuttuğu dersler
	(Darul Hadis)	
1 — Okunagelen kitaplar	1 — Meşarık	1 — Matavval
2 — Her payede okunan kitaplar	2 — Mesabih	2 — Haşiye-i Tecrid
3 — Muhtesarat	3 — Muslim	3 — Feraiz Şerhi
	4 — Buhari	4 — Şerh-i Miftah
	5 — Elde dolaşan aklî ve naklî kitaplar	5 — Mesabih
		6 — Şerh-i Vıkaye
		7 — Tavzih
		8 — Meşârik
		9 — Şerh-i Mevakif
		10 — Hidaye
		11 — Buhari
		12 — Telvih
		13 — Kâdî Beyzâvî
		14 — Keşşâf

Sultan Süleyman devrindeki medreselere ait ana kaynaklarda şunu görüyoruz. Kanun - namelerde her hangi bir kitabın okunması söz konusu edilmiyor. Fatih devrinden beri gelenek halinde ve programlara yerleşmiş olan eserlerin okunması olduğu gibi kabul ediliyor ve ikinci bir tasdikten geçiyor. Ama asıl kanun - namelerin üzerine eğildiği konu, sağlam esaslara dayandığı kabul edilen

yeni manalar çıkaracak seviyede olmaları şart kılınıyor ki, böyle bir alimin yetişmesi her zaman zor ve azdır.

³⁸) Buraya kadar Taşköprülüzadenin hakkında verdiğimiz bilginin kaynağı Mecdî, Muhammed'in Tercüme-i Şakayık (s. 525 - 526) ve Atai'nin Hadikat ül-Hadayık (8 - 9) ile bu ikisinden nakilde bulunan İ. H. Uzunçarşılı İlimiye Teşkilatı (40 - 43) ve Cahit Baltacı'nın Osmanlı Medreseleri (36 - 42) ve hal tercümesini incelediğimiz Taşköprülü-zade'nin Miftah us-Saadet adlı eserinin Abdulvahab Ebu-Nur'un tahkiki Mısır baskısı ile diğer eserler.

Dersler, konuları ve medreseleri hakkında bize en teferruatlı bilgiyi alimlerin hal tercümeleleri vermekte olduğunu söylemiştik. Yukarıya aldığımız Taşköprülü - zadenin hal tercümesi bize güzel bilgiler veren bir örnektir. Onda ki derslere ve medreselere bir daha göz atmamız gereklidir.

Ayrıca Fatih medreseleri sisteminin Kanûni devrinde ve sonraki devrelerde de devam ettiğine şahit oluyoruz.

Bu düzende medreseleri yedi merhale halinde görüyoruz. Bu yedi merhaleye veya yedi tür medreseye sınıf demek daha uygun olur. Bunların hepsinin ders programı ayrı olmakla beraber müderrislerinin maaşları veya payeleri aynı olan da vardır. Mesela Kırklı medrese sayılan Üsküp'deki İshak Paşa Medresesi ile İstanbul'da Kalenderhane Medresesinin ders programlarının ayrı olduğunu Taşköprülü - zade'nin hal tercümesinden anlıyoruz. Bir de ellili medreseler vardır, ki bu ikisine musıla - Tetimme denildiğini zikretmiştik - ve Sahn-i Seman medreseleridir. Kanûni'nin Kanun - namesinden (?) de beş sene geçmeden Sahn'e gelinmesini yasaklaması da bu sınıflamayı ve her sınıfın bir yıl olmasını gerektiriyor. Böylece yirmillik, otuzlu, kırklı ve Ellili olan Hariç ve Dahil ile hepsi beş yıl eder. Bundan sonra iki veya bir yıl Sahn-i Seman ve bir yıl da altmışlı olacağından hepsi yekün olarak yedi yıla tamamlanır. Aynı şekilde ilerde açıklayacağımız ve yukarıda da değindiğimiz gibi Sahn-i Seman doktora sınıfına tekabül eder. Ondan önce ki beş sene hem üniversiteye hazırlık (lise) ve hem de üniversite (kolaj: yüksek) seviyesini teşkil eder.

Her ne kadar Ahmed Cevdet Paşa ve ona uyarak M. Emin Bey ve sonrakilere Sahn-i Seman üniversite, tetimmeleri de (idadi lise) ibtidai Dahili Rusdiye (orta) ve ibtidai Harici ibtidaiye (ilk) okul ayarı olarak kabul ediyorlarsa³⁹ da «Sahn» ihtisasa ayrıldığına, bugünkü öğretim sistemi de ihtisası ancak üniversiteden sonra yaptığına göre Sahn-i da üniversite sonrası bir öğretim kabul etmenin doğru olacağına inanıyorum. Aslında üniversite bir ihtisasa tahsili ise de

bugün bunun üstünde ayrıca bir ihtisasa ihtiyaç görülüyor. Onun için ihtisasin ancak genel bir tahsilden sonra olması düşünüleceğine göre Sahn da zamanının gerekli görüldüğü genel tahsilin yapılmasından sonra başladığını kabul ederek, zamanın üniversite sonrası bir tahsil olarak mukayese edilmesi ve düşünülmesi mümkündür.

Taşköprülü - zade İsamuddin hal tercümesinden de anlaşılacağı üzere medreseler bu şekilde merhalelere ayrılmıncı kitap bitirip geçme yerine, medreseyi bitirme geçmiş oluyor. Çünkü bir medresede bir kitap bitmiyor ve başka bir medresede o kitabın geri kalan kısmı okunuyor. Yukarıda da işaret edildiği gibi bir kitabı bir medresede veya ayrı ayrı medresede bitirmeye izin verilmişti. Bunun anlamı bir medrese bazan iki sınıflı olabiliyor ve başka bir medreseye gitmektense, bir üst sınıfı aynı medresede okumak mümkün oluyordu.

Şimdi Taşköprülü - zadenin okutduğu derslerin sınıf ve medreselere göre dağılışının cetveli :

Sonuç :

Yukardaki şema da 20, 30 ve 40 Akçeli medreseleri bugünkü lise seviyesinde ve 40 B, Hariç ve Dahil medreselerini de üniversite (yüksek) tahsili seviyesinde ve Sahn medresesiyle üstünü de doktora yani yüksek tahsil sonrası derecede bir tedris sistemi kabul etmek daha uygun gibi gelmektedir. Yirmillik medresenin altında olan «Muhtesarat» okutan medreseler veya tahsil de bugünkü ilk ve orta derecede kabul edilmeleri doğrudur. Nitekim bazı ülkelerde başlangıç veya ilk tahsil sekiz sene olarak düzenlenmiştir. Bizde de uygulamak için çalışmalar yapılmaktadır. Bu ilk devrede okutulan eserler hakkında bir fikir vermek ve medreselerin programlarını daha geniş bir şekilde hayatta nasıl tatbik edildiğini öğrenmemize imkan sağlayarak «icazet» (diploma) namelerden araştırarak bu programların geçerliliğini görelim.

³⁹ Muhammed Emin, Tarihçe-i Tarik-i Tedris, Sebülürreşad c 17/185, Tarih 28 Ağustos 1335.

Konu	20 Akçeli (Haşiyeye-i Tecrid)	30 Akçeli (Miftah)	40 Akçeli A	40 Akçeli B
1 - Belagat	Mutavval (Baştan İsti- areye kadar)	Serhi Miftah (İcaz veitna- ba kadar)	Miftah (Beyan'dan sonuna kadar)	Serhi Miftah (Bazı yerler)
2 - Kelam	Haşiyeye Tecrid (Baştan Umur Amme'ye kadar)	Haşiyeye Tecrid (Umur Amme'den Vucub-İmkana kadar)		Serhi Mevafık (Vücub-İmkan- dan Araz'a kadar)
3 - Fıkıh	Serhi Feraiz	a) Sadruş-Şeria Buyu'a kadar) (Şerhi Vıkaye)	Sadruş-Şeria (Buyu'dan sonuna kadar) b) Serhi Feralz	Sadruş-Şeria (Bir kısmı)
4 - Hadis		Masabih	a) Mesabih b) Meşarık (Tamamı)	Mesabih (Baştan {Buyu'a kadar)
5 - Usul el-Fıkıh			Tavzih (Tamamı)	
6 - Tefsir				

50 Akçeli (Haric)	50 Akçeli (Dahil)	50 Akçeli (Sahn)	60 Akçeli
Şerhi Mevafık (İlahiyat)			Şerhi Mevafık
Hidaye (Baştan Zekat'a kadar)	Hidaye (Zekat'tan Haccın sonuna kadar)	a) Hidâye (Nikahtan 'Buyu'a kadar) b) Şufa'dan sonuna kadar	a) Hidaye (Buyu'dan Şufa'ya kadar) b) Şerhi Feraiz
Mesabih (Buyu'dan sonuna kadar)	Buharî [bir(inci) cilt]	Buharî (Tamamı)	Buhari (Üçte biri)
	Telvih (Baştan Taksim Evvel'e kadar)	Telvih (Taksim Evvelden Ahkam bahsine kadar) a) Kadı Beydavî b) Keşşaf	Telvih (Ahkam bahsinden sonuna kadar)

İCAZET-NAMELER (Diploma)

a) Önemi

İcazetin sözlük anlamı izin vermek, müsaade etmektir. Bu anlamda; hocanın okuttuğu talebesine, okuttuğu kitab ve dersi kendisinden okuduğunu göstermek üzere vermiş olduğu bir belgeye ad olmuştur. İcazet - diploma, insanın sosyal ilişkilerinde kendisini tanıtan bir hüviyet görevini yerine getirir. Tarihinin tesbiti imkansız gibi ise de, insanoğlunun çok eski zamandan beri muhtaç olduğu bir tanıtma veya başkasını tanıma yoludur. İnsanın başkasından, şahsiyetine dayanarak ve kendisi ile ilgili bir iş istediği zaman istediği kimseye kendi yeteneğini ispatlaması gerekmektedir. İlimle ilgili hususlarda böyle olduğu gibi, diğer mesleklerde de böyledir. İlimde icazet almanın çeşitli faydaları arasında insanın tanınmasını, hangi tür bilgi bir sahibi olduğunu, tahsil derecesini bildirir ve ona göre sıraya girerek ulaşmak istediği şeye kolaylıkla, zaman kaybetmeden varabilir. İnsanın elinde icazet olmayıp bir vazife istemiş olsa, imtihan edilmesi gerekir ki, ehliyetli olup olmadığı anlaşılsın. Ancak imtihan icazet kadar şahsiyeti ve ehliyeti bildirmez. Çünkü, icazet bir seviye bildirir. Oysa imtihan, o anda sorulan sorulara verilen cevapla değerlendirilir. İnsan rastgele bildiği şeylerden imtihan edilmiş olabilir ve onlara da cevap verebilir. Ama icazet alan bir kimsenin de o icazete ne derece hak kazandığı söz konusu olabilir ve bir kaç soru ile onu anlamak mümkündür. İcazetin önemli bir özelliği de elde etmiş olduğu bilgilerin ve ehliyetin sağlamlığını bildirmiş olmasıdır. Bir kimse bir çok şey bilir ve malumat sahibi olabilir, fakat bu bilgilerin

ibtidai, halkvari, kulaktan dolma bir bilgi mi, yoksa disiplinli, sağlam ilke ve kurallara dayanan bir bilgi mi olduğunu icazet ifade eder. Bunun için İslam ilim dünyasında icazete önem verilmiş ve bu hususta eserler yazılmıştır. Bu kadarla da yetinilmemiş icazetler de literature geçmiş, basılmış ve basılmamış olarak yazmalar halinde kütüphanelerde diğer kitaplar gibi tasnife tabi tutulup yer işgal etmektedirler.

b) Osmanlılarda İcazet - namer

Osmanlı İmparatorluğunda medreselerde verilmiş icazetlerin başlı başına bir tarih, hal tercümelere, okunan ders programları, ilmin ve okumanın değeri, ilmi ve sosyal ilişkiler, bibliyografya ve ilmin metoduna ve öğrenim tarzına ait bilgileri ihtivâ ettikleri görülmektedir (1). İcazetleri nortak şekil ve ifade tarzları olduğu gibi uzunluk ve kısalık yönünden de, itivah ettiği bilgi bakımından da ayrılık arz etmektedirler. Gene Osmanlı Medreselerinde verilen icazetlerde talebenin adı ile başlanır, hocası, hocasının hocası olarak tarihin içine doğru gider. Bazen meşhur bir alimde biten ve çoğu kez de Hz. Muhammed'de ve bazan da Allah'ta son bulur. Böylece İslam ilim geleneğinde, ilmin kaynağının Yüce Allah olduğu belirtilmiş oluyor. Bu, Kuran-ı Kerim'in «Allah, Ademe bütün ilimleri öğretti» (Bakara 31) ayetindeki manaya dayanmaktadır. Yüce Allah'ın, Adem'in durumunu bildirmesinde hem öğretim ve hem de imtihan vardır. Bu imtihan bir müsabaka imtihanıdır. Meleklerle Adem imtihana çekilmişler, Adem kazanmış, melekler kaybetmiştir.

1) Osmanlı Medreselerinden Anadolu ve Trakya'daki medreseleri, yani Fatih'in getirdiği öğretim düzeninin tesirinde kalan medrese ve müderrisleri kastediyoruz. Halbuki Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan Irak ve Arabistanda aynı dönemde verilen icazetlerde ayrı veya benzer bilgileri bulamıyoruz (Bk. Abdurrezzak el-Hilali, Tarih el-Talim fil Irak fil-Ahd el-Osmani, Muhammed Abdurrahman el-Şamih, el-Talim fi Mekke vel-Medine, Ahir el-Ahd Osmanî, Riyad 1973.

c) İcazetlerin planı

İcazetlerin bugünkü diplomalarından çok farklı olmalarından dolayı, çatısını ve krokisini çizmek muhtevaları hakkında gerekli bilgiyi sağlayacaktır.

İcazetlerin çerçevesi

7 — Allaha övgü

2 — Hz. Peygambere ve ashabına övgü

3 — Bilgiye övgü

4 — İcazetin (sened) önemi

5 — Talebenin ve hocasının adları

6 — Okutulan kitaplar ve ilimlerin adları

7 — Yüce Allaha kadar giden hocaların silsilesi. Ancak icazet bir kitap hakkında ise, silsile o eserin müellifinde son bulur. Hadis Kitaplarına dair ise, o hadis kitabını toplayan zata kadar gider. Çünkü Hadis kitabının içindeki hadislerin ravileri zaten Hz. Peygambere kadar gitmektedir. Ayrıca onları zikretmek çok uzun ve külfetli olurdu.

8 — Müderris, öğrencisinden kendisini unutmamasını, kendisine Allah tarafından başış dilemesini rica eder.

9 — Öğrencinin nasıl öğretim yapması gerektiği kendisine tavsiye edilir.

10 — Sonunda imza ve icazetin ve iliş tarihi bulunur.

Diplomaların (icazet) genellikle nerede verildiği yazılmamaktadır. Ne var ki eğer icazet resmî bir merasimle verilmiş ise, merasimin yapıldığı yer zikredilmektedir. Böylece diplomanın verildiği yer öğrenilmiş oluyor. Ayrıca icazeti veren hocayı ve tarihini tesbit etmek suretiyle icazetin verildiği yeri tesbit etmek mümkündür. Böylece ilmin coğrafi durumu çizilebilir. Yani nerede, ne zaman, hangi ve ne çeşit bir ilim tedris edildiği, bu suretle o bölgenin ve yerin siyasî, sosyal ilişkilerdeki yeri ve tarihte oyandığı rol ortaya çıkar.

Medreselerde bugünkü anlamıyla yıllara ve sınıflara bölünmüş bir prog-

ramın tatbik edildiğini görmenin ve ortaya koymanın imkânsız olduğunu söylemiştik. Bunun sebeplerinden bahsetmek gerekirse, zamanın okuma sistemine ve okunması gereken ilimlere, göz atmalıyız. Bütün medreselerin programlarının tek elden yürütülmesi ve aynı kitabın talebe sayısınca kısa zamanda temin edilmesi gibi bazı şartların bir araya getirilmesinin zorunlu olduğu hususlarını dikkate almak lazımdır. Oysa tek bir ilim ve hatta tek bir kitaptan (?) ica-

2) Elimizde genellikle mevcut olan son asır icazetleridir. Hem eski icazetlere bir örnek ve hem de tek kitaptan icazet vermeye bir örnek olmak üzere Ahsiketi'nin (ö : 644/1246) yazdığı el-Muntahab adlı kitabının şarihî, eserini okuttuğuna dair vermiş olduğu icazetin tercümesi şöyledir :

«Ahsiketi'nin şerhi el-Muntahab'ın yazarı Husameddin Nuri'nin Şeyh merhum imam alim Alaeddin'e yazdığı icazettir :

«Rahman, Rahim olan Allahın adı ile, Övgü, Birliğinin yüceliği ile bir olan ve herşeyin melcei olmakla Tek olan Allah'adır.

Öz Arapların içinden seçilen ve Arap yarımadasının düzlüğü içinden gönderilen peygamberi Muhammede, âl'ine ve merhametli, güçlü arkadaşlarına esenlik olsun.

İmdi, güçlü kuvvetli Allaha muhtaç olan Muhammed İbn Muhammed İbn Muhammed İbn Muhammed İbn Mubn Nuri-Allah suçlarını başışlasın ve kusurlarını örtsün- der ki,

Allah'ın sayılmaz nimetleri ve sınırsız başışları vardır. Bunların en güzeli, alim, dürüst, titiz, temiz, ve fakar, hoşgörülü, dinin ve milletin şerefli İslamın ve müslümanların ışığı, bilgilerin iftihar, fakihlerin sığınağı, İmamların güzeli, Hanefilerin doğruluğa yönelme kaynağı olan Semerkantlı Muhammed İbn Muhammed İbn Muhammed, - Allah neşesini daim etsin ve kötülüklerden ruhunu korusun- ile buluşup oturmak şerefine nail olmamdır. Bu vesile ile toplamasını, tasnifini, telifini üstlendiğim «el-Muntahab fi Şerh il-Muntahabı anlayarak, kavrayarak, araştırarak ve hazmederek, fıkıhın zor kaidelerinin esaslarına nüfuz edecek ve aşılmaz derinliklerin gizliliklerine incek şekilde yanımda okudu ve bu kitabı rivayet etmesine izin vermeme İstedî.

Ben de, din için yücelik, şeriat için üstünlük ve aydınlık olduğu sürece özellikle bu kitabı ve diğer okuduklarımı, duyduklarımı, icazet aldıklarımı, nak'li mümkün olan herşeyi ve icazet verilecekleri benden rivayet etmek üzere, ona izin verdim.

Ben rahmet ve istiğfar ile diğer durumlarında ve özellikle seher vaktinde anmasını ondan istedim.

Bu satırları 689 (1290 M) Muharrem ayının bitmesine üç gece kala Dımışk (Şam) da Nuriyye Medresesinde yazdım. (Manisa İli Halk Kütüphanesi, no 1004-6 b)

Bağdatlı İsmail Paşa Keşf ez-Zunun Zeyl'inde (2/569) Ebul-Fadl Muhammed İbn Muhammed İbn Nuri'nin bu şerhini 694 H. de Mardinde yazdığı söylüyorsa da bu icazetde ki 689 tarihi kesin kabul edildiği takdirde hatta daha önce olma ihtimali de vardır. (694) ü telif tarihli göstermek yanıştır. Bu yanışı Ömer Rıza Kahale de yaptı (Mu'cem ul-Müellifin 11/288).

zet alma yani mezun olma geleneği varken, okutan hocanın bilgisi, zevki kitabı ve ilmi seçmekte de rolü olunca, ister istemez programda bir yeknasaklığın ortaya çıkması kaçınılmaz idi. Bu arada manevî bir baskının da belli bir programı tatbik etmeye, hem talebeyi ve hem de hocayı mecbur ettiğini kabul etmek gerekmektedir. Benim ve arkadaşlarımla başından böyle bir olay geçmiştir. 1941 yılından sonra medreseden iz kalmadığı halde okutun tatil günlerinde, özel hocalardan arapça ve İslâm ilimlerini okumaya başladığımız zaman, hocamız medresede gelenek halinde olmayan bir programı bize uyguluyordu. Diğer medreseli hocalar bize medrese kitaplarını okumadan alim olamayacağımızı her gördüklerinde söyleyince, biz de okumadık dememek için medrese programlarında geleneksel eserleri okumak zorunda kaldık.

Bundan esinlenerek demek istiyoruz ki müderrisler ve talebeler programı değiştirmek isteseler bile, buna güçleri yetmezdi. Basit halk bile, kitapların adlarını bilir ve onları okuyanları talebe sayardı. Bu, bize şöyle bir imkanı vermektedir. Son zamanlardaki medrese programlarını tesbit ettiğimiz takdirde, bir kaç asır geriye doğru bu programları yürüterek, eskiden okunan dersleri ve kitapları belirtme imkanımız doğacaktır. Aslında, okunan eserde daha eski çağlarda medreselerde okutulmak üzere ders kitabı olarak yazılmış olan eserler olduğundan böyle bir hükme gitmek makul olmanın yanında tarihi bir delil de sayılır.

d) İcazetlerin türleri

1) Genel icazet:

Bu icazetler iki gruba ayrılabilir. Birtakım icazetler vardır ki, onlar uzun olup, öğrencilere okutulan derslerin akli ve nakli olarak bütün ilimlerden okuduğu kitapları ve bu hususta kendisine icazet verildiğini belirtirken, icazeti veren müderrisin bizzat kendisinin okuduğu ders-

lere ve yanında okuduğu müderrislerin adlarına, şöhretlerine ve bazan da hocaların hocalarının okuduğu derslere de yer verilir. Kim tarafından okunursa okunsun, icazetlerde okunduğundan bahsedilen ders ve kitapları medreselerde okunan dersler ve kitaplar arasında zikretmek gerekmektedir. Böylece diğer vesikalarda geçen programların uygulanışı ortaya konmuş olur.

Diğer bir takım icazetlerde bu kadar tafsilat bulunmamaktadır. Onlar sadece akli ve nakli, alet ilimleri ve yüksek ilimler ifadelerini kullanmakla yetinirler ve bu tür ilimlerde öğrenciye icazet verildiğini belirtirler.

2) Özel İcazet:

Bir de ikinci tür bir icazetin olduğunu hesaba katmalıyız. Bunlar tek bir ilim, mesela, Feralz, Hadis, Kıraat (Kur'an-ı Kerim'in değişik lehçelere göre okunuşu) gibi ilimler hakkında verilmiş icazetler de mevcuttur. Buharî Şerif, Müslim Şerif gibi hadis kitapları yanında edebiyat ve diğer ilimlere ait herhangi bir kitap okuduğu veya okutulduğu hakkında da icazetler bulunmaktadır.

İcazetlerin en büyük rolü, bugünkü diplomalarda olduğu gibi, ilmin kimden alındığını ve kaynağını bildirmiş olmasındadır. Böylece ilim kaynağı yanında yolu ve alınış şekli de belirtildiğinden icazeti olan kimsenin mevkii ve ilmî seviyesi ona göre tayin edilmiş olur (?).

e) İcazetlerdeki dersler:

1 — Tefsir, 2 — Hadis, 3 — Kelam, 4 — Belagat, 5 — Usul, 6 — Furu,

3) Sürmeneli Mustafa Zıyaeddin (Yazıcı) (İbn İsmail'in 1948 yılında, Oflu Ali oğlu Hasan Efendi'den hem Feralz'e ve hem de «akli ve nakli bütün ilimlere» dair genel olan iki icazet almıştır. Bu icazet'te ilimlerin teferruatına ve çeşitlerine ait tafallatlı bilgi verilmiştir.

Tavaali Hafız Hasan Efendinin (1281-1364 H. 1864-1945) Ahmed Hamdi İbn Ali'ye verdiği icazette'de ilimlerin adlarına ve okunan kitaplara yer verilmemiş sadece «genel icazet: icazet Amma» ifadesi kullanılmıştır. (Bak Huzur Dersleri 2/657 (İcazet 646-660 sayfaları)

7 — Nahiv, 8 — Sarf, 9 — Mantık, 10 — Hikmet, 11 — Edebiyat, 12 — Vesaire (4).

Bu derslerden icazet veren Eğinli İbrahim Hakkı'nın kendisinin aynı dersleri okuduğunu da zikreder.

Altı yaşında iken memleketinde «Elif Ba» okumaya başlamış, 13 yaşında İstanbul'a gelip Kur'an'ı hatmetmiş ve sarf okumuş ve Emir Hoca (5) medresesine girmiş ve Terşihçi Zade Ahmed Muhtar b. Muhammed İstanbul'dan «Meani, Bedi, Beyan ve Usul» okumuştur, Yusuf Harputi'den «Menar» ve Kadıasker Bodrumlu Ömer Lutfi'den «Sarf, Nahiv, Mantık, Hikmet, Belagat, Usul, Adab, Kelam, Fıkıh, Hadis, Tefsir okumuş ve icazet vermiştir. Hocası Ömer Lutfi de Mutavval, Usul, Fıkıh, Feraiz, Nahiv, Mantık, Kelam, Belagat, Usul, Adab, Tefsir, Hadis okumuştur (6).

Kırk Hadis eseri, yani Hadise ait kırk kitab'ı okuduğunu ve bu husustaki rivayet senedinin İsmail Aclunlu'ya vardığını zikrettiği, Hadis eserleri kendi ifadesiyle şöyle sıralanmıştır.

- 1 — Buhari (M) (7)
- 2 — Muslim (M)
- 3 — Sunen-i Ebu Davud (M)
- 4 — Sunen-i Tirmizi (M)
- 5 — Sunen-i Nesai (M)
- 6 — Sunen-i İbn Maceh (M)
- 7 — Muvatta İmam-ı Malik (M)
- 8 — Müsned-i İmam Azam (M)
- 9 — Müsned-i İmam Ahmed (M)
- 10 — Müsned-i İmam Şafii (M) (8)
- 11 — Müsned-i Darimi
- 12 — Müsned-i Ebu Davud Tayalisi
- 13 — Müsned-i Abd (İbn Humejd) (9)
- 14 — Müsned-i Haris İbn Ebi Usame
- 15 — Müsned-i Bezzar
- 16 — Müsned-i Ebi Ya'la
- 17 — Sahih-i İbn Hibban
- 18 — Sahih-i İbn Huzayme

- 19 — Musannaf-i Abdurrazzak (M)
- 20 — Mişkatal-Envar, Muhiddin Arabi
- 21 — Sunen-i Ebi Muslim Keşfi (bir cildi matbu)
- 22 — Sunen-i Sa'd İbn Mensur
- 23 — Musannaf-i İbni Ebi Şeybe (M. başlayan)
- 24 — Sunen-i Beyhaki (M)
- 25 — Tarih İmam Hafız İbn Asker (M)
- 26 — Tarih Yahya İbn Main
- 27 — Şifa Kadı İyad (M)
- 28 — Şerh-i Sunne, Muhyissunne Bagavi
- 29 — Kitab ur-Zuhd vel-Refaik, Abdullah İbn Mubarek (M)
- 30 — Nevadir ul-Usul, Hakim Tirmizi (M)
- 31 — Kitabud-Dua, Taberani
- 32 — Kitab iktizail-Amel, Hatib (M)
- 33 — Mustahrac İsmaili Ali Buhari
- 34 — Mustadrak, Hakim (M)
- 35 — Kitâbu'l-Farac Badeş-Şidde, İbn Ebid-Dünya
- 36 — Mustahrac Ebi Avane
- 37 — Kitab Cıyad il-Muselselat, İmam Suyuti
- 38 — Kitabuz-Zurriyye et-Tahire, Dûlâbi
- 39 — Kitab İbn Sunni (10).

4) Ebul-Ula Mardin, Huzur Dersleri 2/754 Eğinli Hafız Muhammed Hulusi Efendinin icazet namesi. Bu icazetname 1298 H. (1881 M.) de verilmiştir.

5) Mübahat Kütüboğlu, buna Emre Hoca Medresesi dediğini, Bozdoğan Kemerli ile Süleymaniye arasında olduğunu ve 1728 tarihinde bir ruus kaydında geçtiğini ve 1286 (1869) tarihli İstanbul medreseleri listesinde burada Tasavvurat, Kafiye, Sarf okunduğunu tesbit ediyor. Bk. İstanbul Medreseleri Tarih Enstitüsü Dergisi : 278, 292, 321, say. 7-8, 1976-1977 İst Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

6) E. M. Huzur Dersleri 748-752 (Eğinli Hafız Muhammed Hulusi İcazetli)

7) Yanlarına M konanlar mabuttur.

8) Bu ona kadar olanlar muteaddit defa ve bazan Şerhleri ile birlikte basılmıştır.

9) Zahid el-Kevseri'nin, el-Tahrir el-Veciz'inden, s. 13.

10) İsmail İbn Muhammed Abdulhadi Acluni, (1087-1162 H. 1676-1748 M.) Ebu Ubeydet ul-Cerrah soyundan geldiği için Carrahi İakabiyle ün almıştır. Aclun (Filistin) de doğmuş ve Şamda ölmüştür. 1119 H. 1707 M. de İstanbul'a (Rum) gelmiştir. Acluni hadise dair yazılmış olan kırk eserin sahiplerine kadar varan senetleri kendinde cemetmiş ve birleştirmiş olup kendinden sonra gelenlere bunlar hakkında icazet vermiştir (Zahid Kevseri de («et-Tahrir el'13 - Veciz») de Acluni yi kendi senedi içinde zikrederek «el-Erbain el-Acluniyye» tabirini kullanarak kırk esere işaret etmiş ise de eserlerin bir kısmını zikretmiş ve bir kısmında da bu icazette bulunmayan eser de zikretmiştir (Huzur Dersleri 2/740-43, Keşf ül-Hafa ve Muzil ül-İlbas (Acluni'nin eseri) in mukaddimesi 2, 3, 4, vd. Beyrut 1351 H. 1932 M.) İsmail Acluni'nin kırk hadis kitabının her birinden bir hadis alarak «Kırk Hadis» adı ile bir eser de telif etmiştir.

Bu arada Çarşambalı (Samsun'un kazası) Ahmed Hamdi (1264 - 1328 H. 1847 - 1910 M.) nin, Hocazade Oflu Seyyit Hasan Efendi'ye 1327 H. (1909 M.) de verdiği icazet'te yalnız Aandolu'da (Çarşamba Süleyman Paşa Medresesinde ve Amasya'da) bir miktar sarf, nahiv, mantık ve ulûm-u dîniyye ⁽¹¹⁾ ve fıkıh okuduğunu ve sonra İstanbul'a gelip şu müderrislerden ders gördüğünü anlatır. Fakat onlardan okuduğu dersleri verdiği icazet'te zikretmez ⁽¹²⁾.

İstanbul'daki hocaları :

Safranbolu'lu Haliloğlu (İstanbul'lu) Ahmed Şakir (ö. 1315/1898) ⁽¹³⁾

Kayserili Şeyhulislâm müsteşarı Derviş Ali Efendi.

Hacı Necib Efendi.

Tosyalı İsmail Efendi.

Tosyalı Osman Efendi.

Rizeli Hasan İbn Hüseyin Sabri Efendi.

Tokadizade Ahmed Nuri Efendi.

Amasyalı Abdulkerim Efendi, 1303 H. 1886 M. de öldü ⁽¹⁴⁾.

Malatyalı Hacı Muhammed Efendi.

Kütahyalı Hüseyin Efendi ⁽¹⁵⁾.

Çarşambalı Ahmed Hamdi Efendi'nin, Kayserili Hacı Derviş Efendi'den

icazet aldığı 1295/1878 de ruus imtihanını kazanmış Beyazıd Camiinde tadrise başlamış ve 1312/1894 de (ilk) icazeti vermiş olduğu zikredilmektedir ⁽¹⁶⁾. Biz, burada, Anadolu'dan İstanbul'a gelen talebelerin tek bir hocadan bütün dersleri okumayı tercih ettikleri gibi, birçok müderristen de istedikleri dersleri okuduklarına dikkati çekmek istiyoruz. Ve öyle anlaşılıyor ki, birçok müderristen ders alanlar daha geniş ve derin bilgiye sahip oluyorlardı.

11) Huzur Dersleri 2/825 - 26.

12) A. g. e. 2/707

13) Zahid el-Keveeri et-Tahir el-Vociz, 3f, Çarşambalı Ahmed Hamdi'yi de Şakir'in talebeleri arasında zikreder (2) Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri 1/340 İst. 1333.

14) İngiltere'ye gidip bir kaç sene kalıp batı ilmlerine de muttal olmuş ve kendisine "İngiliz Kerim Efendi" denilmiştir. (H. D. 2/870.)

15) A. g. e. 2/705 - 706, 826.

16) H. D. Ebul-Ula Mardin, Ahmed Hamdi Efendi'den Akaid okuduğunu söylüyor (ayrı yer).

17) İstanbullu Ebul-Kemal Muhammed Atif Efendi'nin, Erzincanlı Üveys Vefa Efendiye 1311/1893 de verdiği icazet (s. 692) Bk. Huzur Dersleri 2/661-702 de icazetin Fotokopisi mevcuttur.

18) Kastamonulu Muhammed Vasfi Efendi'nin, Bergamalı Mustafa Hulufi'nin oğlu Abdulkadir Raşid Efendiye verdiği icazet (tarihi okunamıştır). Huzur Dersleri 2/719-21 (icazetin fotokopisi 2/716-730 sayfalarında)

Muhammed Atif Efendi'nin okuduğu dersler ⁽¹⁷⁾

- 1 — Huruf-u Hece
- 2 — Kuran
- 3 — Sarf
- 4 — Nahiv
- 5 — Furu
- 6 — İtikad
- 7 — Mantık
- 8 — Beyan
- 9 — Münazara
- 10 — Vadi
- 11 — Hadis
- 12 — Tefsir
- 13 — Usul
- 14 — Hendese

Kastamonulu Muhammed Vasfi Efendi'nin okuduğu dersler ⁽¹⁸⁾

- Kuran
Sarf
Kafiye
Fıkıh (Durar ve Gurar)
- İsagoci - Tasavvurat - Tasdikat
Meanı (Mutavval)
Adab (Huseyniye ve Haşiyeye)
Tehzib (Kelam)
- Tefsir
Usul

Alasonyalı Ali Zeynelâbidin b. Hasan'ın Kemahlı Mahmud Nedim b. Ömer Lütfi'ye 1318 H. de verdiği icazette :

«Küllî ilimler ve cüzi ilimlerden, naklî ve aklî ilimlerden umumî bir icazet (icazet amme) verdiğini ifade etmektedir⁽¹⁹⁾».

F) İcazetlerin Muadeleti

Muhammedoğlu Veli Efendi, Yalvaçlı Hafız Mustafa oğlu Ömer Vehbi'den 1323 H. de aldığı icazetle de Mahmud Nedim'in icazetinde benzer ifade bulunmaktadır. Ancak Konya'nın Karaman kazasının Alatanın orta mahallesinde 1296 da doğmuş olduğuna göre Yalvaç'ta verildiğini tahmin ettiğimiz bir icazette Yalvaçlı Ömer Vehbi de gene Yalvaçlı Hacı Ahmed Rıza b. Hafız Süleyman'dan, onun da Konyalı Abdullah Vahdi'den, (ki Musevvidzâde olarak ün yapmıştır) o da İstanbullu Davudzâden, o da Kadınhanlı Hüseyin Feyzi'den, o da Kadınhanlı babası Hacı Mustafa'dan, o da Kırkağaçlı Hacı Süleyman Efendi'den, o da Vidinli Dmer'in oğlu Mustafa'dan icazet aldığı ifade edilmektedir⁽²⁰⁾.

Görüldüğü gibi bu icazette zikredilen hocalar hep mahalli, aynı bölgede tahsil görmüş (Konya) zatlardır. Bu icazet yüksek tahsil sayıldığına göre her kasaba ve vilâyette bir yüksek tahsil müessesesinin bulunduğunu kabul etmek gerekiyor.

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı Tevhid-i Tedrisat Kanununun (3 Mart 1924) kabulünden önce icazetnâmeleri kim nerede verirse versin dört senelik yüksek tahsil kabul etmiştir. Medreselerde okumuş ve okutmuş olanların verdikleri bu icazetlerin dört senelik yüksek tahsil olması üzerinde durmak istiyorum. Tesbit ettiğimiz medrese programlarına dikkat ettiğimizde aşağı yukarı değil de en düşük seviyede olanı ele alıp bugünkü yüksek din eğitimi ile kıyaslayacak olursak, icazetlerde belirtilen tedris seviyesinin bugünkünden hiç de aşağı olmadığı görülür. Dikkat edilir-

se din öğretimi ve kültürü yönünden eski icazetlerde gösterilen öğretim seviyesi bugünkü Yüksek İslâm Enstitüsü, İslâmî İlimler Fakültesi ve İlâhiyat Fakültesi seviyesinde ve belki de daha üstün bir dinî öğretim yapıldığını müşahade etmek mümkündür. Bugünkü yüksek din tahsili yapan öğrencilerin eskilerden ayrıldığı müsbet ve sosyal ilimler sahasıdır. Bunun için olmalı ki Millî Eğitim Bakanlığı eski icazetleri dört, ihtisası altı sene yüksek tahsil olarak değerlendirmiştir⁽²¹⁾.

Mustafa oğlu Eyyub'un İcazetnâmesi⁽²²⁾ 1330 H. (1911) tarihinde Seyyid Abdülbaki İbn Mustafa Hadimli'nin, Mustafa oğlu Hafız Eyyub'a vermiş olduğu tomar şeklindeki icazetname de yukarıda planını verdiğimiz mufassal icazetnâmelerden biridir. Ancak diğer mufassal icazetlerde olduğu gibi bunda da birden çok hocadan okunduğunu bildiren ifadeler ve hocalar silsilesi vardır.

Sarf, Nahiv, Mantık, Hikmet, Kalam, Fıkıh, Meanî, Beyan, Bedî, Usul (ül-Fıkıh), Adab (münazara), vad' tefsir, Hadis, Feraiz, Usul ül-Hadis derslerini zikrettikten sonra naklî ve aklî ilimler ifadesi yanında ilk bu icazette rastladığımız «Şeri ilimler ve geleneğe göre Kanunu fenler» in tahsil edilmiş olduğu zikredilmektedir.

19) İcazet Diyanetteki dosyasında mevcuttur. Ali Zeynelâbidin İstanbullu Ahmed Şakirden okumuştur.

20) Biz 18/11/1926'da Hadim Müftüsü Ali Rıza'nın tasdik ettiği icazetin suretini gördük, Diyanet dosyası ve tahsil ederecektir.

21) Bir kaç örnek : Sivas-Suşehri ilçesi derstamı Şevki Kin, Süleymaniye Medresesi Fıkıh Şubesinde aldığı 1340 H. (1921) tarihli icazet-namesine göre, altı yıllık yüksek tahsil gördüğü kabul edilmiştir (M. E. B. Talim Terbiye Dairesi 7. Aralık 1978) Konya valisi İbrahim Erdem'in Ömer Vehbi'den aldığı 1332 (1913) tarihli icazetnamesine göre dört yıllık yüksek öğrenim görmüş sayılmıştır (M. E. B. Talim ve Terbiye Dairesi, 3 Ocak 1979) Ayasofya derstamı Mehmet Emin Bitigen'in 1317 (1899) tarihli icazet-nâmesine göre dört yıllık yüksek-öğrenim görmüş sayılmıştır (M. E. B. T. T. Dairesi 12 Aralık 1978).

22) Bu icazet 80x27 ebadında yazısı bulunan tomar şeklinde olup baş tarafına Osmanlı Devletinin Nüfus Hüviyeti tezkeresi bitişiktir. H. Eyyub 1301 (1883) Gebze'de doğmuştur. Bu icazet İstanbul'da verilmiştir.

Bu icazete yapıştırılmış bulunan Medresetü'l-Kudat Mezuniyet Ruusi dört senede okunan derslerin adlarını ve hocaların isimlerini vermektedir. Şeyhul İslâm Mustafa Hayri Efendi'nin de imzası vardır. Bu mezuniyet ruusi 1333 H. (1914) usulüne göre muallim ve müme-yizler tarafından yapılan İmtihandaki başarısını göstermek üzere verilmiştir.

Hafız Eyyup iki yüksek tahsil diploması almış oluyordu. Hem medrese ve hem de Medresetul Kudat diploması almış olan Hafız Eyyub'un her iki diploma almasına sebep olan şeyin, her iki med-

resenin programından başka birşey olduğu düşünülemez, çünkü programlar hayattaki bir ihtiyaca cevap vermek üzere konur. Bu iki diplomanın arasındaki farkı ders programlarında görebiliriz. Şimdi onları karşılaştıralım :

23) İcazette hocaların adları zikredilmiş ise de hangi dersleri okuttukları gösterilmemiştir. Bu muallimler şunlardır: 1 — Seniyüddin, 2 — Mustafa Fevzi, 3 — İsmail Münir, 4 — Muhammed Şakir b. Hasan, 5 — Ali Rıza, 6 — İbrahim Evliya b. Muhammed, 7 — Ali Haydar, 8 — Hüseyin Halis, 9 — Ahmed Hulusi Feraizi, 10 — Muhammed Hamdi b. Numan, 11 — Hasan Bahri, 12 — Mahmud Esad, 13 — Seyyid Muhammed, 14 — Aziz Behcet, 15 — Seyyid Muhammed Tefvik, 16 — Abdullah b. Feyzullah, 17 — Müdür: Seyyid Ahmed b. Muhammed Tefvik.

Medrese İcazetindeki dersler

- 1 — Sarf
- 2 — Nahiv
- 3 — Mantık
- 4 — Hikmet
- 5 — Kelam
- 6 — Fıkıh
- 7 — Meani
- 8 — Beyan
- 9 — Bediğ
- 10 — Usul ul-Fıkıh
- 11 — Adab (münazara)
- 12 — Vadi
- 13 — Tefsir
- 14 — Hadis
- 15 — Feraiz
- 16 — Usul ül-Hadis

a) Akli-Nakli ilimler

b) Şerî mürettep ilimlerin içinde başkaları da olabilir.

Medresetu'l-Kudat'ta dört senede okunan dersler (23)

- 1 — Dürer (Nikâhtan Vesayaya)
- 2 — Mecelle
- 3 — Feraiz
- 4 — Sekk-i Şerî
- 5 — Defterli Kassam
- 6 — Tatbikatı Şerriye
- 7 — Arazi Kanunu
- 8 — Tatbikatı Hukukiye ve Cezaiye ve Ticariye
- 9 — Tanzimi İlâmatı Hukukiye
- 10 — Tanzimi İlâmatı Cezaiye
- 11 — Teşkilâtı Mehâkim ve Usulu Mehâkim-i Hukukiye
- 12 — Hukukî Ticareti Berriye
- 13 — Hukukî Ticareti Bahriye
- 14 — Hukuku Düvel
- 15 — İcra Kanunu
- 16 — Kitabatı Resmîye
- 17 — Hüsnü Hattı Talik
- 18 — Ahkam ve Nizamat-ı Evkaf
- 19 — Medhal-ı İlmî Hukuk
- 20 — Hukuk-ı İdare
- 21 — Kanun-ı Ceza
- 22 — Usul-u Muhakematı Cezaiye

İlim Konuları	Okunan Kitaplar
1 — Kur'an ve Hatt	
2 — Tecvit	— Dürri Yetim, Cezuli
3 — Kiraat	— Şatıbî, İbn Fasih, Ca'beri şerhleri
4 — Sarf	— Emsile, Bina, Maksud, İzzî, Merah, Safiye ve Abdullah Çarpardı şerhi, Mısbah
5 — Nahiv	— Avamil, İzhar, Kâfiye, Molla Cami, İsam, Abdulgafur
6 — Belagat	— Muhtasar Meani, Mutavval, Miftah, Telhis, Seyyidi Şerif'in Miftah Şerhi
7 — Mantık	— İsağoci, Kavli Ahmed, Fenari, Kara Davud, Seyyid, İmad, Tehzib, Mirza Can haşiyeleri Kutbuddin, Şemsiye
8 — Adab - Münazara	— Hüseyniyye, Adab-i Miri, Şah Hüseyin ile Kara Haşiyet-Mesud
9 — Hikmet	— Kadımir, Seyyid Mirzacan, Hikmet ul-Ayn
10 — Heyet	— Şerh-i Çağmini
11 — Zıyc	— Uluğ Bey, Mirim Çelebi
12 — Mikat	— Usturlab, rubaiye
13 — Hesab	— Lemai, Behaddin, Remezan İbn Celi, Abdurrahim, Necmeddin
14 — Aruz	— Kafii Hazreci Endelusi
15 — Fıkıh	— Multeka, Dürer, Halebî, Vıkaye
16 — Usul-u-Fıkıh	— Menar, İbn-i Melek, Rehavi, Telvih, Tavzih
17 — Usul-ü-Hadis	— Nuhbe ve Şerhi, İbnussalah Elfiyesi
18 — Usul-ü-Tefsir	— Burhan Zerkeşi, İtkan, (Suyutî)
19 — Hadis	— Buhari, İbn Melek, Mesabih
20 — Tefsir	— Kadı Beyzavi, Keşşaf
21 — Kelam	— Celal, Halhalî, Hayali, Seyelkuti, Abdurrahim ⁽²⁴⁾ .

G) İcazetlerdeki Sened - Alimler Silsilesi :

Yukarda İstanbullu Muhammed Atıf'ın⁽²⁵⁾ icazetindeki ders programını vermiştik. İcazetler hakkında biraz daha bilgi vermek için bu icazeti örnek alıp birkaç önemli gördüğümüz noktayı belirtmek istiyoruz.

Bütün icazetlerde konuşan icazeti alan değil, icazeti veren müderristir. Talebesini de kendi anlatır, hocasını ve hocalar silsilesini, hulâsa icazetnamede ne varsa, onu veren müderrisin ifadesi ve uslûbudur. Bu açıdan da icazetleri bir

oto - biyografi saymak gerekmektedir. Hocalarından bahsederken sırf adlarını bir isim listesi halinde değil, araya serpiştirilmiş cümlecikler bir açıklama ve her yerde kolay bulunmayan bilgi kırıntıları ile süslenmektedir.

Bu icazette bulunan diğer icazetlerde de az veya çok bulunmaktadır. İcazeti veren hocanın tek bir şahıstan de-

24) A. Süheyl Ünver, Fatih Kölliyesi ve Zamanı İlim Hayatı, 104-5, 107-109, İst. 1946.

25) Babası Mısır Kadısı Abdurrahman, onun babası İstanbul Kadısı Muhammed Atıf, onun babası Kuyucu Abdurrahman İdi (H. D. 2/700).

ğil, pekçok kimseden okuduğunu tespit ediyoruz. Yaygın hale gelmiş bulunan talebe bir hocayı seçer ve onun derslerini baştan sonuna kadar onüç, onbeş sene takip eder ve icazet alır, sözü doğrudur, ama bunun dışında cereyan eden, her dersi başka bir hocadan veya bir dersi birkaç hocadan okuyan kimseler vardır. Ve asıl büyük alimleri bu tip öğretim görülenler arasında bulunduğumuzu kaydetmekte fayda vardır.

Muhammed Atif Efendi'nin ilk tahsiline Üsküdar'da Fıstıklı Mektebinde İspartalı Hafız Hüseyin Sabri'den Huruf Hece (Alfabe) ile okumaya başlayıp Kur'an'ı hatmettiğini, biraz sarf, itikad ve pratik din bilgisi (furu) dersi aldığını sonra, Darul-Muarif Mektebinde, Bekir Efendi, Muhammed Efendi, Abdullah Efendi ve İshak Efendilerden Sarf, Nahiv, Mantık, Beyan, Münazara ve Vad' okuduğunu daha yüksek dereceye çıkmak için ileri gelen ünlü büyük alimlerden Hafız Ahmed Tefvik Efendi b. İbrahim Menlikli'nin derslerine devam edip akli ve nakli ilimler, Hadis, Tefsir, Fıkıh (furu) ve usul okuyarak icazet aldığını anlatır (26).

Muhammed Atif Efendi, 1291 H. (1874) yılında Mısırda babası, kadı bulunduğu esnada ileri gelen büyük alimlerden «Sakka» ünvanı ile tanınan Ezhherli Şeyh İbrahim Şafil'den Buhari Şerif ve Ebus Suud Tefsiri, altı ve diğer hadis kitaplarının (kolleksiyon) başta-rafılarından okuyup icazet almış (27), aslen Yafalı olan hanefi Şeyh Ahmed Ebulizze'nin derslerine devam edip genel bir icazet (icaze amme) almıştı. Gene bu esnada Şamlı Şeyh Muhammed Sellim Attar'dan okumuş ve genel icazet almıştı. Şeyh Muhammed Selim Attar'dan ayrıca Şeyh Muhyiddin b. Arabi'nin eserlerine dair de bir icazet almıştır.

Muhammed Atif, özellikle bu icazetindeki senedde Hadis ilmi yönünden çok önemli sayılan ve kendisinin ifade-sine göre zamanında ondan daha üstün

olduğunu bilmediği bir hadis senedine (silsilesine) hocasından almış olduğu icazetle nail olmuştur. Bunları aşağıda vereceğiz. En yüksek sened (el-Sened el-Alâ) dan maksat hadis rivayetinde Hz. Peygamber ile hadis icazeti veren hoca arasında en az şahsın bulunduğu, sened silsilesinde en kısa olan sened demektir. İcazetlerin üzerinde kurulduğu temel anlayış kimden okunduğu ve ilmin kimden alındığı problemidir. İlimin kaynağını tesbit etmek ve sonra onun mevsukiyet derecesini incelemek söz konusudur. Bugün dünya üniversitelerinde ve devletler arasında öğretim hususunda hoca ve öğrenci alış-verişinde verilen diplomalarda bunun dikkate alındığını görmekteyiz.

Hadis eserlerinde senede önem verilmesi ve incelenmesi pek normaldir. İcazetlerde ise senede önem verilmesi icazetin hadis ilminin ortaya koyduğu bir belge olması gerçeğine dayanma ihtimali varsa da icazetin ortaya çıkışının daha başka sebepleri olduğuna yukarıda değinmiştik. Hadis ilminin ve belki de hadisteki senedin etkisi, icazetlerin örneklerini gördüğümüz şekilleri almasında etkili olmuştur.

Abdullah b. Mubarek «İsnad (senedle söz söylemek) dinden sayılır; eğer sened olmazsa isteyen istediğini söylerdi» ve İmam-ı Sevri «İsnad müminin silâhıdır, silâhı yoksa ne ile savaşır» demiştir (28). Hakim «İsnad araştırmak isabetli bir sünnettir», Ahmed b. Hambel «Yüksek İsnadı aramak eskilerin geleneğidir» demiştir (29). Bunun içindir ki, müslüman alimler bu (senedle) şeref-lenmek için uzun ve zor yolculuklara katılmışlardır (30).

İcazetlerde senedlerin silsilesi aşağıdan yukarıya doğru yani çıkış - Tesaudî yoluyla. Eğer icazet, genel ilim, Fıkıh

26) H. D. 2/690-693

27) H. D. 2/675

28) H. D. 2/698.7.

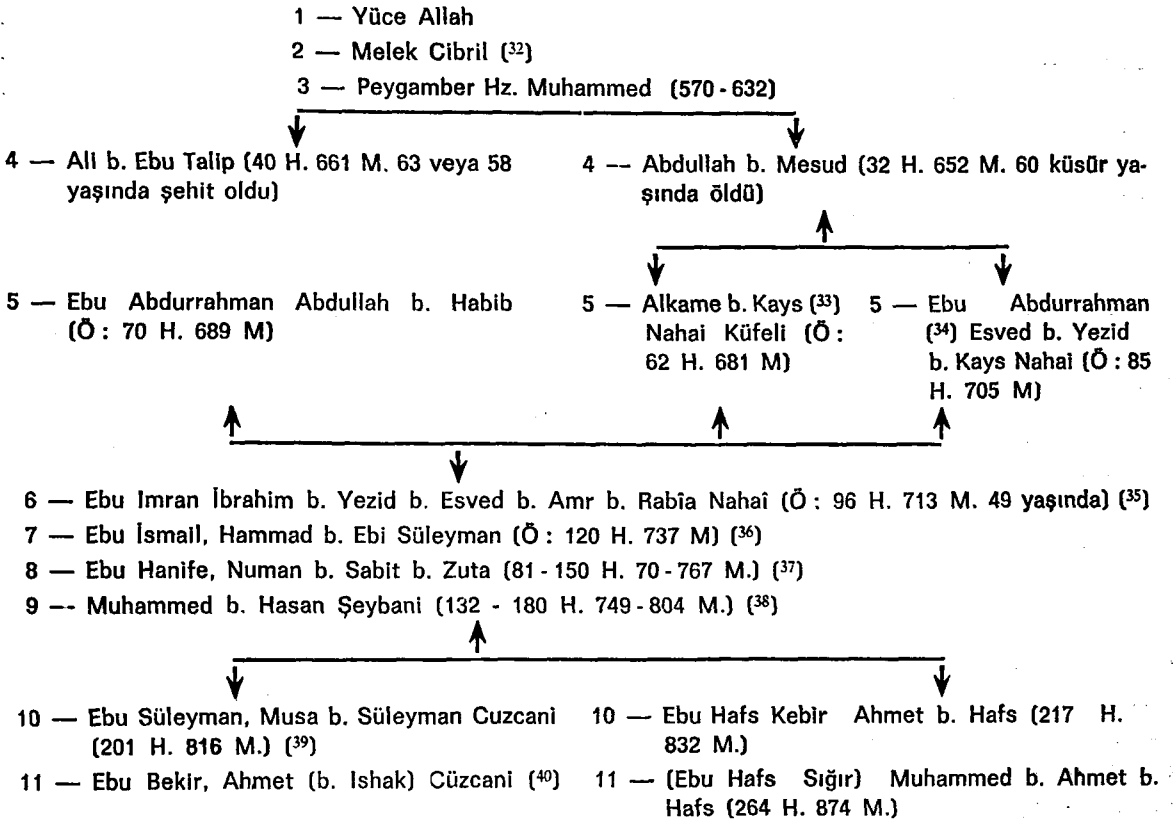
29) Eğinli Muhammed Hulusinin İcazetnameesi H. D. 2/755. 30) Agy.

ve Hadis gibi ilimlere dair ise Allaha kadar ulaşır, eğer icazet bir eser hakkında ise silsile yazana kadar gider. Yeni ortaya konmuş bir ilim dalında ise onda da o ilmi ilk icad edene kadar icazetnamedeki alimlerin silsilesi uzanır ve orada yani ilim kimden başlamışsa sened onda son bulur.

Biz çıkış yolunu değil, iniş-tenazüli metodunu uygulayacağız. Tarih boyunca kimin kimden okuduğunu tesbit,

ilim tarihi açısından, kimin ilme hizmet ettiğini ve ilme olan katkısını tesbit etme yönünden de önemlidir. Bunların anlatılması ile ilgili çeşitli eserler yazılmıştır⁽³¹⁾. Ancak İstanbul ve Anadolu alimlerinin icazetnamelerinde bunlara yer verilmesi, icazetnamelere ayrıca bir özellik vermektedir. Bu özelliği başka bölgelerdeki alimlerin icazetnamelerinde görmediğimizi yukarda ifade ettik.

A — Fıkıh İcazetnamelerindeki alimler silsilesi :

31) Ahmed b. Muhammed b. Abdulgani Dimyati, İthaf Ful-lala il-Beşer Muhammed b. Ali İthaf ul Ekabir; İbn Abidin, Ukud el-Leali fil Ešanid el-Avali; Şihab Ahmed b. Ali Meneni, el-Kavl el-Sedid fittisal-il-Ešanid; İsmail b. Muhammed Acluni, Hilyet-u Ehliil-Fadı vel-Kemal bit-Tısal-il-Ešanid bikümmelir-Rical; Ebu Meali, Muhammed b. Abdurrahmangazzi, Leta'if ul-Minne fi Asar Hidmet Issunne; Abdulkarim Şeraabti, İnaletul-Talibin liavali el-Muhaddisin; Abdulkadir b. Halil Medeni, Gedikzade, el-Mutrib ul-Mur'rib-ul-Cami Liešanid Ehliil Meşrik vel-Meğrib; Muhammed Hibetullah Ba'II, el-Ikdul-Ferid fi Marifet il-Ešanid gibi senede dair bir çok eser yazılmıştır. Ek. Muhammed Zahid el-Kevseri et-Tahrir ul-Veciz 5, 13-17.

32) M. Z. Kevseri'nin icazetinde silsile Hz. Peygamber de kalır. Cibril ve Allah zikredilmemektedir.

33) Tablinden olup kırk sene Kuran okutmuştur. Bk. Ahmed b. Ali b. Hacer (852 H. 1448 M.) Tehzib ut-Tahzib 5/184 Haydarabat 1326 H.

34) Bu zat, Ebu İmran İbrahim b. Yezid b. Esved'in hem dayısı ve de hocasıdır. (İbn el-İmad, Şezeratuz-Zehab 1/111) Hz. Ömer'e yetmiş ve Hz. Ayşeden rivayette bulunmuştur.

35) İbn Hallikan 1/25. İhsan Abbas neşri Hz. Ayşe'ye mu-laki olmuşsa da ondan rivayette bulunmamıştır. Anası Muleyke, Esved b. Yezid'in Kız Kardeşidir.

36) Şezerat 1/157, s. 228 de Hammad b. Süleyman demesi yanlış olsa gerek İbn Hallikan 5/406.

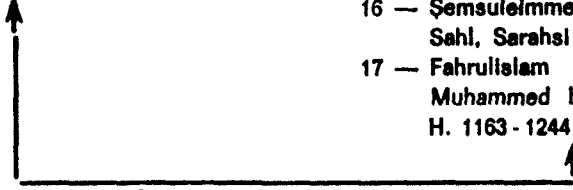
37) Şezerat 1/227-8, İbn Hallikan 5/405-416

38) Tacut-Teracim, İbn Kutlubuga 54, Muhammed Hudari, Tarihlet-Teşri el-İslami, 234, Şezerat 1/321-322, İbn Hallikan 4/185, Taşköprülüzade, Tabakatul-Fukaha da ölümü 187 göstermektedir. Doğum yılında da ihtilaf eden olmuştur.

39) Taşköprülüzade, Tabakat 26.

40) Nasr b. Ahmed Samani (301-331 H. 913-943 M.) hükümdarlığı zamanında Türkistanda kafirler tarafından esir edilip öldürülmüştür (Taşköprülüzade, Tabakat, 55, ölüm yılını vermemektedir)

- 12 — Ebu Mansur (Muhammed b. Muhammed) Maturidi (333 H. 944 M.)
- 13 — (Ebu Muhammed) Abdulkarim (b Musa, Pezdevi (396 H. 999 M.) (41)
- 14 — İsmail b. Abdussadık (42)
- 15 — Sedrülislam (Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin Ebulyusr) Pezdevi (493 H. 1096 M.) (43)
- 16 — Şemsuleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sahl, Sarahsi (490 H. 1096 M.)
- 17 — Fahrülislam Pezdevi (Ebul - Hasan Ali b. Muhammed b. Hüseyin) (482 H. 1089 M. H. 1163-1244 M.)

- 18 — Necmeddin Ebu Hafs Ömer (b. Muhammed b. Ahmed Nesefi (537 H. 1142) (44)
- 19 — Ali b. Ebi Bekir Merginani (593 H. 1196 M.) (45)
- 20 — Muhammed b. Abdussettar Kerderi (559-642)

- 21 — Hafızuddin Kebir Muhammed b. Nasr, Buhari (615-693 H. 1218-1293 M.)
- 22 — Hüseyin Sağnakı el-Nihaye Sahibi
- 23 — Kıvamoddin Muhammed Kaki «Miracud-ıraye» sahibi (749 H.)
- 24 — Ekmeluddin Muhammed b. Mahmut Bırtı «el-Inaye» yazarı (786 H.)
- 25 — Hafızuddin Abdullah b. Ahmed Nesefi (Ebul Berekat (710 H. 1310)
- 26 — Abdulaziz (b. Ahmed) Buhari (730 H. 1329 M.) (46)
- 27 — Celaleddin (b. Şemseddin) Kerlani el-Hidaye Şarihi (el-Kifaye sahibi) (767 H.) (47)
- 28 — Alaeddin Sayra (mi) fı (790 H. 1388 M.)

- 29 — Sıracuddin Ömer b. Ali el-Hidaye karlı (829 H.)
- 30 — Kemaluddin b. Humam (788-861 H. 1386-1456 M.)
- 31 — Abdalberr (b. Muhammed b. Muhammed) b. Şihne (851-921 H. 1451-1515 M.) (48)
- 32 — Ahmet b. Yunus Çelebi (947 H. 1540 M.)
- 33 — Ali (b. Ganım) Makdisi

- 34 — Kahireli Şemseddin Muhammed Muhibbi
- 35 — Ebul-Hilas Hasan Şurunbilali (1169 H. 1658 M.)
- 36 — Abdul Hay Şurunbilali
- 37 — Muhammed Yemani Ezheri (1135 H. 1722 M.)
- 38 — Abdullah b. Muhammed Nihri

41) Fahrülislamın dedesi (Teşköprülüzade, Tabakat 58) Muhammed Abdullhay Leknevi, el-Fevaid 46.

42) el-Leknevi, el-Fevaid 46.

43) Teşköprülüzade, Tabakat, 86, Tac, İbn Kütlubuğa 65 genç kardeşi Ali'nin oğlu Hasan'ı (476-557 H. 1083-1161 M.) okuttu.

44) Teşköprülüzade, Tabakat 92, Şezerat 2/115.

45) Hanefi Fıkhihinin meşhur el-Hidaye eserinin yazarı.

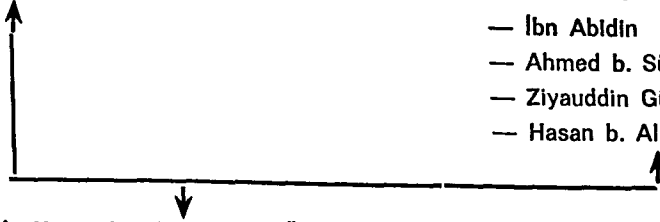
46) Amcası Muhammed b. Muhammed b. İlyas Almaymurgi'den okumuştur (Keşful-Esarar 1/3) İki Nesefi'den (Muhammed b. Muhammed ve Abdullah b. Ahmed) de okumuştur.

47) Katip Çelebi, Keşf ul-Zunun 2/2034

48) Abdalberr on yaşında İken İbn Humamdan icazet almış görülüyor. İbn Humam Abdalberrin dedesinden okumuştur. O da hocasının torununu okutmuş oldu (Abdülhay Luknevi, el-Fevaid el-Behiyye, 114 Mısır 1324.

32 — Ali Zeynelabidin Alasonyalı (1268 - 1336 H.)

32 — İbrahim Hakki Eğinli (1261 - 1318 H.)

Muhammed Zahid b. Hasan b. Ali Kevseri (Ö : 1372 H. 1952 M.)

Hüseyin Atay b. İsmail Atay.

B — Kelam İlmindeki Sened

Sünnî Kelam İlminin kurucusu olarak Ebu Hasan Eşarî ve Ebu Mansur Maturîdî kabul edilmiş oldukları halde sünîler arasında Kelam İlmî alimlerinin senedinin ise, Eşarî ve bazan onun hocası Ebu Ali Cubbaî'de son bulduğunu görmekteyiz. Muhammed Zahid Kevserî titiz bir Hanefî olduğu halde ve genellikle Türkler, Osmanlılar, İstanbul ve Anadolu alimleri Hanefî ve Maturîdî mezhe

binde buldukları halde, Kelam ilmine ait senedleri Maturîdî ve Ebu Hanifeye değil de Eşariye ulaşmaktadır. Ebu Mansur Maturîdî, Sünnî Kelamın kurucularından biri kabul edilmiş olmasına rağmen, kendisini, Kelam İmamı kabul edenlerin icazetlerinde bile sadece fıkıh ilmi senedinde görmekteyiz. Maturîdî'nin Kelam ilmi silsilesinde tamamen ihmal edilmesi, herhalde bir takım metodik ve psiko sosyal sebeplere dayanıyor olmalıdır.

Kelam Alimleri Silsilesi

- 1 — Ebul Hasan Eşarî (260 - 324 H. 873 - 935.) ⁽⁵⁰⁾
- 2 — Ebul Hasan Bahlîlî (Uyun ul Tarih'in ifadesi (370 H. 980 M.)
- 3 — Ebu İshak İbrahim b. Muhammed İsfarayını (418 H. 1027 M.)
- 4 — Ebul Kasım Abdulcebbar b. Ali İsfarayını
- 5 — Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf Cuveynî (418 - 478 H. 1027 - 1085 M.)
- 6 — Ebu Hamîd, Muhammed b. Muhammed Gazalî (450 - 505 H. 1058 - 1111 M.)
- 7 — Muhammed b. Yahya Nisaburî (548 H. 1153 M. 72 yaşında öldü)
- 8 — Mecduddin Cillî ⁽⁵¹⁾.
- 9 — Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Razi (544 - 606 H. 1149 - 1209 M.) ⁽⁵²⁾
- 10 — Kutbuddin İbrahim b. Ali Mısri (618 H. 1221 M.)
- 11 — Nasıruddin, Muhammed b. Muhammed b. Hasan Tusî (597 - 672 H. 1273 M.)

12 — Kutbuddin Mahmud b. Mesud b. Muslim Şirazî (632 - 716 H. 1234 - 1316 M.)

12 — Necmeddin, Ali b. Ömer Katip Kazvîni (600 - 675 H. 1276 M.) ⁽⁵³⁾

13 — Kutbuddin Muhammed b. Muhammed Razi (766 H. 1364 M.)

49) M. Zahid Kevserînin babası (1245 - 1345 H. (el-Tahrir el-Veciz 9, 42, 44,

50) M. Zahid Kevserî'nin icazetli, el-Tahrir, 10

51) Bu zatın doğum ve ölüm tarihini ve tafsilatlı hayat hikayesini bulamadık (subki, Tabakat ul - Safiye 8/86. İbn Hallîgan 4/250, 6/269, 7/329.

52) Fahreddin Razi, İlmî Usulu babasından, o, Ebul Kasım Süleyman b. Nasir Ensari'den, o, İmamul Haremeyn'den, o, Ebu İshak İsfarayını'den (İlistede üçüncü) o, Ebul

Hüseyin Bahlîlî o, Ebul Hasan Ali b. İsmail Eşarî, o, Ebu Ali Cubbaî'den okudu. Mezhebî (Fıkıh) babasından o, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud Bagavi'den, o, Kadî Hüseyin Mervezi'den, o, Kaffal Mervezi'den, o, Ebu Zeyd Mervezi'den, o, Ebu İshak Mervezi'den, o, Ebul Abbas b. Sureyc'den, o, Ebulkasımın Emmatiden, o, Ebu İbrahim Müzeniden, o, İmam-ı Şafii'den okudu (Vefeyatul Ayan İbn Hallîkan 4/252).

53) Muhammed Hasan Al Yasîn, Mukaddime Ala «Mutarâha Felsefiye Beynel Tusî vel-kâtibi, Bağdad 1959.

- 14 — Muhammed Mubaret Şah
 15 — Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Curcemi (740-816 H. 1339-1413 M.)
 16 — Esad Devvani
 17 — Muhammed Cemaleddin b. Esad Devvani (908 H. 1502 M.)
 18 — Cemaleddin Mahmud Şirazi
 19 — Mirzacan Habıbullah Şirazi (İstanbulda Ö: 944 H. 1537 M.)
- ↑
- 20 — Ahmet Muceli ⁽⁵⁴⁾ 20 — Hüseyin Halhali (1014 H. 1605 M.)
 21 — Muhammed Emin Şırvani (1036 H. 1626 M.)
- ↓ ↓
- 22 — Muhammed b. Ali Arıdi Molla Çelebi 22 — Muhyiddin Cezeri
 (1066 H. 1655 M. Şamda) ↑
- ↓
- 23 — Abdurrahman b. İbrahim Arıdi (1065 H. 1654 M.) ⁽⁵⁵⁾
 24 — Recep b. Ahmed Arıdi Kayseriye (1067 H.)
 25 — Ali Nisari b. Şaban Aksaraylı sonra Kayserili (İstanbul 1111 H. 1699 M.)
 26 — Osmanlı b. Halil Divrikli
- 27 — Abdülkerim Arıdi Konyalı (1150 H. 1737 M.)
 28 — İsmail b. Muhammed Konyalı (1194 H. 1780 M.) ⁽⁵⁶⁾
 29 — Muhammed Münip Ayıntoplu (1238 H. 1822 M.) ⁽⁵⁷⁾
- ↑
- 30 — Ali Fikri Ahıskalı (1236 H. 1820 M.) ⁽⁵⁸⁾ 30 — Abdurrahım b. Yusuf Ufalı ⁽⁵⁹⁾
- ↑ ↓
- 31 — İbrahim b. Muhammed İspirli (1255 H. 1839 M.)
- ↓ ↓
- 32 — Mustafa b. Ömer Vidinli 32 — Süleyman b. Hasan Giritli
 33 — Muhammed Galip (1296 H. 1869 M.) 33 — Yakova'lı Ali Fikri Behram (1293 H. 1876 M.)
 34 — Ahmet Şakir Kebir İstanbullu (1235-1315 H. 1819-1897 M.) 34 — Mustafa Asım Nasuhizade H. 34 — Yusuf b. Hüseyin Tikveşli (1245-1339 H. 1829-1920 M.) ⁽⁶⁰⁾
- 35 — Ali Zeynelabidin b. Hasan b. Musa Ala-sonyalı (1268-1336 H. (Ahmet Şakir talebesi)
- ↑ ↓
- 36 — M. Zahid Kevseri (1372 H. 1952 M.)
 37 — Hüseyin Atay (1930-) b. İsmail Atay (1904-)

54) Mucel. Bir Kürt Kabilesinin adıdır (Zahid Kevseri el-Tahrir 11, notta)

55) Z. Kevseri, el-Tahrir 10 da b. Ali geçmekte fakat 18'de İbrahim geçmektedir.

56) M. Zahid Kevseri, el-Tahrir 10'da verdiği sened 27 Abdülkeriminde bitmektedir. Ancak biz senedi el-Tahririn 17 nci sayfasından sonra verilen hal tercümelelerinden tamamladık. İsmail Konyalı Beydavi tefsirine yedi cilt haşiyeye yazmış ve basılmıştır.

57) III. Sultan Selim zamanının meşhur alimlerinden olup her ilimde nashir idi ve ilimleri yetiştirmekte başarılı

idi. III. Sultan Selim'in hal'inden sonra açsuz yere Ankara'ya, sonra Aydına nefyedilmiş ve Güzelhisarda ölmüştür (el-Tahrir 22)

58) Hatır gönül dinlemeden hatta Sultanın huzurunda dinsizliklerin ve bidatların aleyhinde konuşurdu ve hükümet adamları aleyhinde konuşmakla itham edilerek Filibe Şihabuddin Paşa Medresesine hoca olarak nefyedildi (el-Tahrir 23).

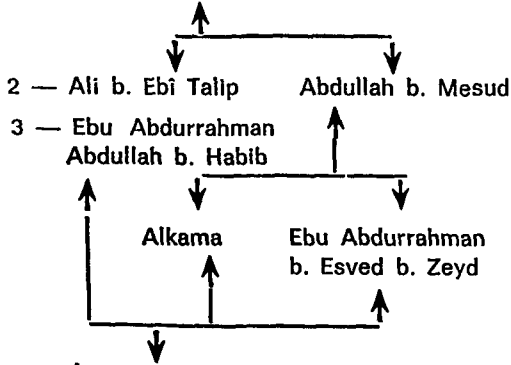
59) M. Z. Kevseri, el-Tahrir 22.

60) M. Z. Kevseri, El-Tahrir 21.

Bazı icazetlerdeki senedleri karşılaştırıp alimlerin çeşitli icazetlere göre silsilelerini zikrederek birleştikleri ve

A — Erzincanlı Üveys Vefa Efendinin İstanbullu Seyit Muhammed Atıf Efendiden aldığı 1311 H. (1893 M.) tarihli icazetteki silsile⁽⁶¹⁾

1 — Hz. Muhammed

4 — İbrahim Nahai

5 — Hammad b. Ebi Süleyman

6 — Ebu Hanife, Numan b. Sabit

7 — Muhammed b. Hasan Şeybani

8 — (9 nodaki Abdullah Ebu Hafs Buhari'nin babası)

9 — Abdullah Ebu Hafs Buhari

10 — Seyyid Mevla

11 — Muhammed b. Fadl Buhari

12 — Kadı Ebu Ali Neseфи

13 — Şemsuleimme Helvani

14 — Şemsuleimme Sarahsi

15 — Burhaneddin, Hidaye sahibi

16 — Muhammed Kürderi

17 — Haftıuddin Kebir, Kafi ve Kenz Sahibi

18 — Alaeddin Abdulaziz Buhari

19 — Seyyid Celaluddin

20 — Alaeddin Seyrafi⁽⁶⁵⁾

21 — Sıracuddin Ömer b. Ali Hidaye Karii

22 — Kemaluddin b. Human

ayrıldıkları alimlerin kimler olduğunu tespit etmeye imkân vermiş olacağız.

B — Siirtli Nasrullah (doğ. 1294 H. 1877 M.) b. Ömer'in, Abdullah b. Hoca Ömer b. Hoca Abdullah b. Hoca Halil'den 1325 H. (1907 M.) yılında aldığı tomar şeklinde icazetinin senedindeki silsile şöyledir⁽⁶²⁾

1 — Cibril

2 — Hz. Muhammed

3 — Ali b. Ebi Talip

4 — Hasan Basri

5 — Halûb Ömer

6 — Ebu Süleyman Davud Tai

7 — Maruf Kerhi

8 — Ebul-Hasan Seriyus-Sakatı Cunevdin Dayısı (251, 6. H. 865, 69)⁽⁶³⁾

9 — Ebul Kasım Cunevd (b. Muhammed Bağdadlı (298 H. 910 M.)⁽⁶⁴⁾

10 — Ebu Amr Zeccac

11 — Ebu Osman

12 — Ebu Talip Muhammed b. Atıyye Mekki (386 H. 996 M.)

13 — Abdul Melik b. Abdullah b. Yusuf Cuveyni

14 — Muhammed b. Muhammed Gazali

15 — Fahreddin Razi

16 — Katip Kazvini

17 — Allame Şırazi

18 — Kutbuddin Razi

19 — Mubarek Şah

20 — Ali Curcani Allame

21 — Zahraddin Muhammed Kazruni

22 — Muhammed b. Muhammed Cezeri

61) Bu icazetin Fotokopisi Ebul Ula Mardin, Huzur Ders. 2/661-702 dedir.

62) Bu icazet Siirtte verilmiştir. Diğer icazetlerde gördüğümüz unsurlar ve ifadelerle benzerlik arz etmektedir. Okunan derslerden tafsilatıyla bahsetmemesine karşın hocaları oldukça uzun ifade ve niteliklerle övmektedir.

63) 98 yaşında olduğu halde hastalığı zamanından başka bir vakitte yattığı görülmemiştir. (Vefeyat, Ibn Hallikan 2/358)

64) İmam Şafin talebesi Ebu Sevr'den fıkıh okumuştur. Sufyan Sevrî mezhebinde fakih olduğu söylenir (Vefeyat, 1/373).

- 23 — Abdülber b. Şihna
 24 — Ali Makdîsi
 25 — Şurunbileli
 26 — Şuberi (Şuveyrî)
 27 — Abdulhay
 28 — Muhammed Yemani
 29 — Yusuf b. İsmail b. Abdullatif
 30 — Ahmed b. Abdurrahman Ruhi b. Abdullah
 (Buhari Şarihî Yusuf Efendi zade ve Sa-
 çaklızade Muhammed b. Fadî'dan da okudu)
 31 — Muhammed b. Yusuf Müftüzade
 32 — Musannif Efendi Zinnureynî
 33 — Muhammed Esad b. Ahmed İmamzade
 34 — Seyyid Ahmet Hazim b. Abdurrahman
 35 — Hafiz Osman Demircili
 36 — Hacı Ömer Efendi Menlikli
 37 — Ahmed Tefvik Efendi b. İbrahim
 38 — Ebulkemat Seyyid Muhammed Atif Efendi
 İstanbullu
 39 — Erzincanlı Üveys Vefa Efendi (66)
- 23 — İmam Ebut-Fath Rafî
 24 — (oğlu) Necm Abdulgaffar Kazvini
 25 — Celaleddin Muhammed Kazvini
 26 — Mevla Lisanuddin
 27 — Muhammed b. Ebil-Feth Ebrustani
 28 — Muhammed Tacuddin Faruki
 29 — Sadeddin Devvani
 30 — a) Şeyh Kurdî Esnevi
 b) Devvani
 31 — Cemaluddin Mahmud Şirazi
 32 — Mirza Can
 33 — Ahmed Muceli
 34 — Muhammed
 35 — Ahmed Sabri (Muhakemat Sahibi)
 36 — İsmail Efendi Safavi
 37 — Molla Salih Mevsili
 38 — Molla Mahmud Efendi
 39 — Amidi Şeyh Halil Efendi
 40 — Molla Mustafa
 41 — Hoca Ömer Efendi
 42 — Hoca Fethullah Hasbi Efendi
 43 — Abdullah b. Hoca Ömer b. Abdullah
 44 — Nasrullah b. Ömer

Siirtli Nasrullah b. Ömer'in icazete-
 tinde de diğer icazetlere benzeyen tu-
 raflarının dışında şu değişik ifadelere
 rastlıyoruz. Mesela İbn Hacer Askalani-
 ye Hadiste «emiril muminin» tabiri yeni
 bir unvan sayılmalıdır. Bunun dışında
 icazete bir de ilkokul öğretmeni olmak
 için «Bitlis vilâyeti Darul Mualliminde
 Siirtli mucaz ulamadan Nasrullah Efen-
 di'nin ilk mekteplere mahsus fenlerden
 imtihan olunarak, bilgisinin ilk mektep
 muallimliğine ehliyetli olduğunu ispat
 etmiştir. Bundan anlıyoruz ki icazet di-
 nî bir malumatla bir ehliyet belgesi ol-
 duğu halde ayrıca mekteplere muallim
 olmaları için imtihana alınıyor. Ne var
 ki icazetli olması, her ne kadar imtihan
 edilmesine olan gereği ortadan kaldır-
 mıyorsa da, icazetsiz bir sokak adamını
 imtihan ederek muallim yapma imkânı
 da olmadığı için imtihana kabul edilebil-
 mesi hususunda icazet bir tahsil belgesi
 kabul edilmiş oluyor. İlk mektep mualli-
 mi olmak için imtihan verdiği dersler
 şunlardır :

- 1 — Kuran-ı Kerim ve Tecvid,
- 2 — Fur'u (din dersi, fıkıh)
- 3 — Kütüb Türkiye,
- 4 — Husn-u Hat
- 5 — Muhtasar hesab,
- 6 — Muhtasar coğrafya,
- 7 — Tarih-i Osmanî (67)

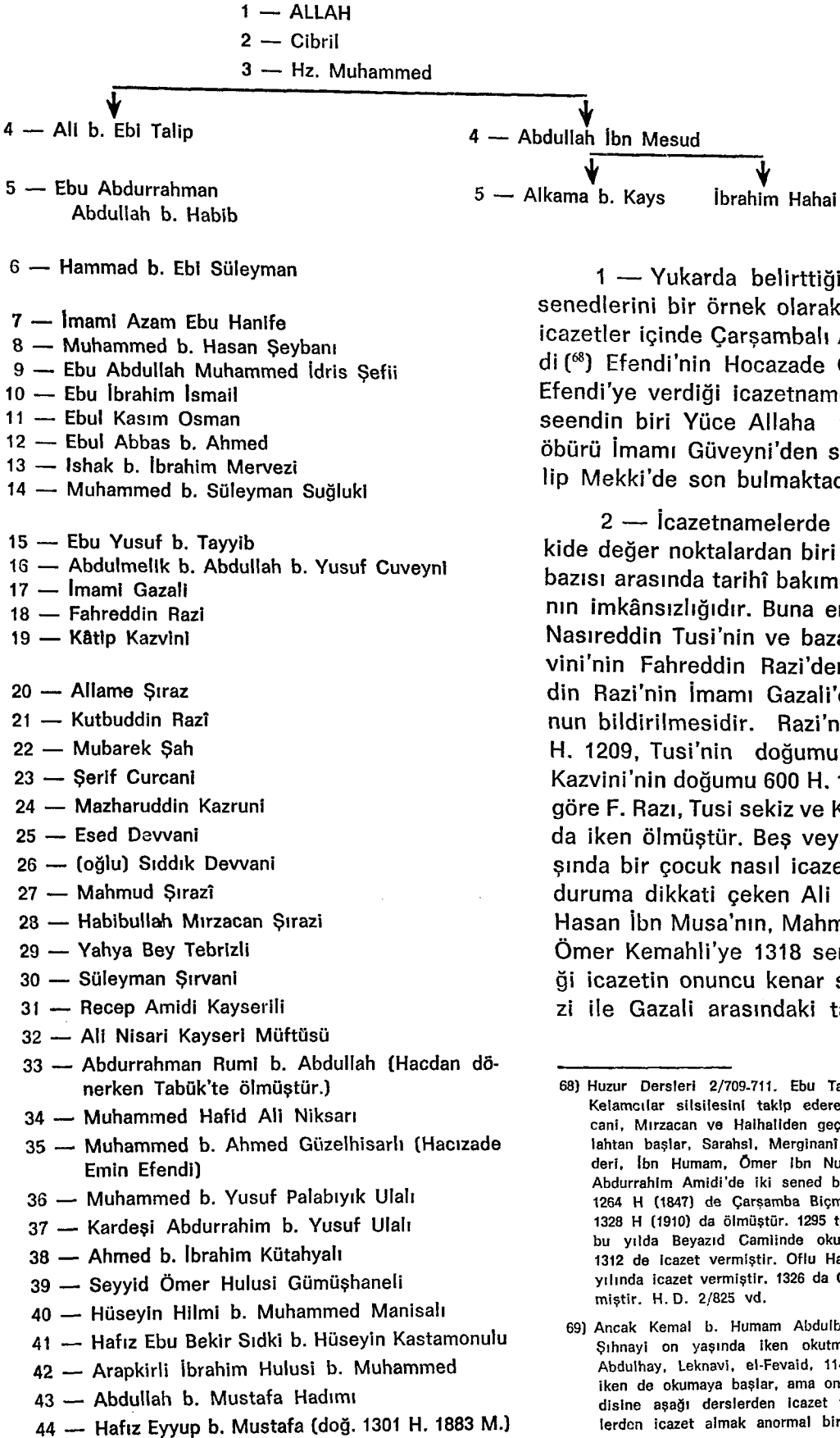
Aşağı yukarı her icazette muhtelit
 ve eksik senedler bulunmuştur. Nasrul-
 lah Efendi'nin icazetinde bu eksik sened-
 lardan bir tanesi tasavvufî ilgili olup
 Cüneyd'den başlar ve Üveys Karani'den
 Ömer b. Hattab ve Ali b. Ebu Talip'ten
 Hz. Peygambere, Cebril ve Allah'a kadar
 uzanan senedi vardır.

Yukarda bahsettiğimiz Mustafa oğ-
 lu Eyyub'un icazetindeki senedlerde baş-
 kalık olduğundan birini buraya almayı
 uygun gördük.

65) Bazı icazetlerde olduğu gibi bazı eserlerde Seyramî
 geçmektedir (Abdullah Laknavî, el-Fevaid el-Behiyye,
 145.)

66) H. D. 2/679-689

67) İmtihan 14 Temmuz 1323 (1907) de olmuştur. İcazetname
 tarihi 11 Haziran 1323 olduğuna göre, icazetten hemen
 sonra imtihana ilk mektep muallimi olmuştur.

1 — Yukarda belirttiğimiz gibi ve senedlerini bir örnek olarak verdiğimiz icazetler içinde Çarşambalı Ahmed Hamdi⁽⁶⁸⁾ Efendi'nin Hocazade Oflu Hasan Efendi'ye verdiği icazetnamede iki uzun seendin biri Yüce Allaha varmakta ve öbürü İmamı Güveyni'den sonra Ebu Talip Mekki'de son bulmaktadır.

2 — İcazetnamelerde görülen tenkide değer noktalardan biri de hocaların bazısı arasında tarihî bakımdan buluşmanın imkânsızlığıdır. Buna en canlı örnek Nasıreddin Tusi'nin ve bazan Kâtip Kazvini'nin Fahreddin Razi'den ve Fahreddin Razi'nin İmamî Gazalî'den okuduğunun bildirilmesidir. Razi'nin ölümü 603 H. 1209, Tusi'nin doğumu 597 H. 1201, Kazvini'nin doğumu 600 H. 1204 olduğuna göre F. Razi, Tusi sekiz ve Kazvini beş ya da iken ölmüştür. Beş veya sekiz yaşında bir çocuk nasıl icazet alabilir⁶⁹. Bu duruma dikkati çeken Ali Zeynelabidin Hasan İbn Musa'nın, Mahmud Nadim İbn Ömer Kemahli'ye 1318 senesinde verdiği icazetin onuncu kenar sayfasında Razi ile Gazalî arasındaki tarihî farka te-

68) Huzur Derstleri 2/709-711. Ebu Talip Mekki'den gelen Kelamcılar silsilesini takip ederek Gazalî, Razi, Curcanî, Mırzacan ve Halhaliden geçer, ötekisi, Yüce Ailehtan başlar, Sarahsl, Merginanî (Hidaye yazarı) Kurderî, İbn Humam, Ömer İbn Nuceym'den geçer ve Abdurrahim Amidi'de iki sened birleşir. Ahmed Hamdi 1264 H (1847) de Çarşamba Biçme köyünde doğmuş, 1328 H (1910) da ölmüştür. 1295 te ruusu kazanmış ve bu yılda Beyazid Camiinde okutmaya başlamış ve 1312 de icazet vermiştir. Oflu Hasan Efendiye 1327 H yılında icazet vermiştir. 1326 da Canik'ten mebus seçilmiştir. H. D. 2/825 vd.

69) Ancak Kemal b. Humam Abdülber b. Muhammed b. Şihniyi on yaşında iken okutmuş olduğu görülüyor. Abdulhay, Leknavi, el-Fevaid, 114 Çocuk 4-5 yaşında iken de okumaya başlar, ama on yaşında iken de kendisine aşağı derslerden icazet verilir. Yüksek ilimlerden icazet almak anormal bir durum gösterir.

mas ederek Razi'nin de yukarda verdiği-
miz hocalarının silsilesi içinde Gazali'nin
de bulunması gerekir. Ayrıca icazeti vere-
nin dikkatini çeker ve bunun tedlis⁽⁷⁰⁾
olmasını düşünmenin büyük bilginlere
yakışmayacak bir itham olacağını ileri
sürerek, ancak onu manevî ustaz olarak
anlamanın uygun olacağını tavsiye eder.

3 — Ebu İshak İbrahim b. Ali Mu-
hammed Kutbuddin 1221 (618 H.) de Ta-
tarlar Nişabur'u istilâ ettiklerinde öldür-
müşlerdir. Bu zat Fahreddin'in talebesi
olup Muhammed b. Muhammed Nasired-
din Tusi'ye hocalık ettiği söylenmekte-
dir⁽⁷¹⁾. Sonra icazetlerde gördüğümüz
başka bir yanlışlık da Tusi'yi, Kâtip Kaz-
vini'nin talebesi göstermektedir⁽⁷²⁾. Oysa
Tusi ile Kazvini arasında yaş farkının üç
yıl olması ikisinin birbirine hoca olma-
sına menî değilse de bazı icazetlerde ve
icazetlerin dışındaki kaynaklarda Tusi'
nin Kazvini'ye hocalık ettiği zikredilmek-
tedir⁽⁷³⁾. Böylece bazı icazetlerin Kazvi-
ni'yi Tusi'nin hocası göstermelerindeki
yanlışlık düzeltilmiş olur.

4 — İcazetlerin bir kısmında orta-
ya çıkan bir yanlışlığın iki yönü vardır.
İmamî Cuveyni'den sonra Ebu Talip Mek-
ki onun hocası gösterilmektedir. Oysa
başka icazet ve icazetlerin dışındaki
kaynaklarda Ebu Talip Mekki Cuveyni'
nin silsilesinde görülmemektedir. İkinci
yanlış da Ebu Talip Mekki 386 H. (996)
da vefat etmiş, İmamî Cuveyni 419 H.
(1028 M.) yılında doğmuştur. Buradaki
yanlışın menşel eski deyimli ile tashif
yani ismin harflerinin benzemesinden
yanlış yazılmış olabilir. Çünkü İmamî
Cuveyni'nin babasının hocaları arasında
Ebu el-Tayyib Sahl b. Muhammed Sug-
lukî vardır⁽⁷⁴⁾. Cuveyni babasından oku-
muş ve tedrise başlamış olup sonra baş-
kalarından da okumuştur. Ebu Tayyip de-
necek yerde Ebu Talip denmiş olma ih-
timali vardır.

İcazetnamelerin ortak noktalarını,
bazı özelliklerini ve tenkide şayan gör-
düğümüz bazı hususları gördükten sonra
Buhârî Şerife ait önemli bir hadis icaze-

tinin silsilesini de görmemiz gerekli olu-
yor. Bu icazetteki silsile en kısa bir sil-
sile olma özelliğini taşıyor. Buna «se-
end-i alâ» en yüksek sened deniyor. Bu
hususla dikkatli çeken Hz. Peygamberle
icazeti veren arasında ondokuz kişinin
bulunması demek onüç asrı ondokuz ki-
şi ile birbirine bağlama ve ulaştırma de-
mek olup bu gerçekten önemli bir konu-
dur. Bütün bu şahısların birbirine nasıl
icazet verdikleri ilmî dereceleri ve bir-
birine nasıl ulaştıklarını yerimiz nisbe-
tinde göstermeğe çalışacağız. Yukarda
adı geçen Ebul Kemal Muhammed Atıf
İstanbul'u'nun verdiği icazette zikredi-
len hocasının ifadesiyle en kısa sene-
din silsilesi şudur :

EN KISA HADİS SENEDİ

- H. Peygamber Muhammed (570 - 632 M.)
1 — Seleme b. Evka (Ö : 74 H. 693 M.)⁽⁷⁵⁾
2 — Yezid b. Ebu Ubeyd (Ö : 146 H. 763 M.)
3 — Mekki b. İbrahim (Belhi, el-Hanzali el-Burcumi
Ebus-Seken Ö : 214)⁽⁷⁶⁾
4 — İmam-ı Buhari (Ebu Abdullah, Muhammed b.
İsmail b. İbrahim (194 - 256 H. 810 - 869 M.)
5 — Ebu Abdillâh, Muhammed b. Yusuf Firberî
(231 - 320 H. 845 - 932 M.)⁽⁷⁷⁾
6 — Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed Hummuye
Şarahî (381 H. 991 M.)⁽⁷⁸⁾
7 — Ebul - Huseyin (Hasan) b. Abdurrahman (b.
Muhammed b. Muzaffer Davudi Cemalul - İslam)⁽⁷⁹⁾

70) Tedlis, hadis ilminde bir terim olup çeşitli izahların-
dan biri şudur : Hadis ilmiğinden değil, ilmiğinden
değil daha yüksek seviyedeki veya nesildeki birinden
nakletmek ve böylece ondan ilmiğini anlatmak lets-
mektir (Zamah şerh, Esas el-Belağ 192)

71) Dr. Abdülmeir Asem, Nasıruddin Tusi, 31, 74, Tusi, Ta-
tarların istilasına kadar altı sene Nişaburda kalmış
oranın felsefi kültüründen istifade etmiştir. (Beirut)

72) Muhammed Şadi b. Eyyup Amasyelinin icazeti ki bu
icazette Fahreddin Razi'nin hocası Kemaluddin Sem-
nani ve onun hocası Kemaluddin Yahya Nisaburi zik-
redilmektedir. Eğinli Hz. Muhammed Hulusinin icazeti
(H. D. 2/746), Abdulkadir Rasid Efendi'nin icazeti
(H. D. 2/711) Mahmud Nedim b. Ömer Kemahlı'nın ic-
azeti

73) Katip Çelebi, Keşf el-Zunun 2/1063, Dr. Asem, a.g.e. 70,
Veil b. Muhammed Hadimînin 1323 H. tarihli Ömer
Vehbi Yalvacıdan aldığı icazet

74) İbn Haldikan, vefat 3/47, 167

75) Hudeybiye hadisesinde ölüme and içen yâğlılardandı.
76) Tezkiretul-Huffaz 1/365. Vefatı Sadık, Ebu Hanife, Malik
b. Enes ve İbn Cüreyc'den rivayette bulunmuştur.

77) Buhari Şerifi, mDellifinden 248 H. de ve 252 H. de
olmak üzere iki defa dinlemiştir.

78) 316 H. de Firberiden Buhariyi dinledi. 88 yaşında ölü-
şüne göre 283 H. (895) te doğmuş ve 23 yaşında Bu-
hariyi dinlemiş oldu (Sezerat 3/226)

79) 361 de Buhariyi Şarahî den dinledi (Sezerat 3/226)

- 8 — Ebul Vakt, Abdülevvel b. İsa Siczi (458-553 H. 1066 - 1158 M.) ⁽⁸⁰⁾
- 9 — Siraccuddin, Ebu Abdullah Hüseyin b. Mubarek b. Muhammed Zebidi Hambeli (546-631 H. 1151 - 1233 M.) ⁽⁸¹⁾
- 10 — Ebul Abbas Ahmed b. (Muhammed) b. Ebi Talip Haccar «548-657 H. 1153-1258) ⁽⁸²⁾
- 11 — Ebu İshak (İbrahim b. Ahmed b. Abdulvahid) Temuli Ba'li, Şami (710-800 H. 1310-1397 M.) ⁽⁸³⁾
- 12 — Hafız Ahmed b. Hacer Askalani (773-852 H. 1371-1448 M.)
- 13 — Şeyhulislam Kadı Zekeriya (b. Muhammed b. Ahmed b. Zekeriya) Ensari (826-925 H. 1422-1519 M.) ⁽⁸⁴⁾
- 14 — Muhammed Remli (Ahmed b. Ahmed b. Hamza Remli) (Ö: 971 H. 1563 M.)
- 15 — Muhammed Acemi
- 16 — Muhammed Ebil Meâli Gazzi
- 17 — Şinab Ahmed Attar
- 18 — Şeyh Hamid Attar
- 19 — Şeyh Muhammed Selim Attar Dımışki ⁽⁸⁵⁾
- 20 — Ebul Kemal, Muhammed Atif, İstanbullu ⁽⁸⁶⁾
- 21 — Hafız Üveys Vefa b. Muhammed, Erzincanlı (1277-1365 H. 1866-1946 M.) ⁽⁸⁷⁾

Üveys Vefa 1365 H. de öldüğüne göre kendisi ile beraber Hz. Peygambere varan 21 kişilik sened silsilesi 1355 yılılık bir süreyi kaplamakta ve birbirine bağlamaktadır. Bu kadar uzun bir zaman birimini, belki bazı aksaklıkları olabilir, birbirini gören şahıslarla birbirine bağlama olayını ve tarih yönünden kayde değer olacak bu durumu, Hadis ilmine ve onun icazete ve kaynağına verdiği öneme borçluyuz.

RESMİ İCAZETNAME

Şimdiye kadar incelediğimiz icazetnameler hususi surette hocanın verdiği, ama resmi bir vesika kabul edilen icazetlerdir. İcazetin resmen yani resmi ve idari makamlarca kabul edilmesi ile resmi icazet arasında fark vardır. Resmi icazetten kasdımız resmi bir okulun,

müessesenin, öğretim kurumunun mühürlü olarak verdiği icazettir. Böyle bir icazeti 1914 yılında medreselerin ıslah edilerek Hilâfeti'l-Âliyye medresesi adı ile kurulan yeni medreselerin yüksek ruhilâfeti aliye Medresesi Mutehassısîn kısmından alınmış resmi ve mühürlü icazetnamelerde müşahade edilen yenilikten bahsetmekle eski ve yeni icazetler arasındaki farkı göstereceğiz.

Süleymaniye Mutehassısîn Medresesinden verilen icazet eskilerinki gibi kitap şeklinde olmayıp tomar şeklindedir. Yalnız yazısının eni 28 cm. ve uzunluğu 150 cm dir. Eski icazetlerde görülen hususlar, alimlerin senedleri de bu yeni icazetlerde de vardır.

Ancak yeni icazetnamede bir yenilikle karşılıyor. Mutehassısîn'de

80) 465 H. (1072) de Davud'den Buhârîyi dinledi ve Davud'den en son hadis rivayet edendir. Bu tarihe göre yedi yaşında hadis ravisi olmuş bulunuyor (Şezerat, 3/226, 7)

81) Bunun da yedi yaşında rivayete nail olduğu görülüyor. Ayrıca başkalarından da rivayet etmiştir (Şezerat, 5/144) Ebu Ali Hüseyin b. Mubarek Zebidi, diye birisi daha vardır. Onun da senedi yüksek olup Ebul Vakıt'tan Buhârîyi dinlemiştir. Hanefî mezhebini iyi bilen biriydi (629 H 1231 M. de vefat etti. (Şezerat 5/130)

82) Ebul-Vakıttan İcazeti vardır, çok yaşamıştır (Şezerat 5/288) Zebidi'den rivayetlidir.

83) Ebulabbas'tan rivayet ettiği söyleniyor (Şezerat 6/364). Bunu anlamakta biraz zorlama gerekiyor.

84) Uzun ömürlü ve büyük alimlerden biridir. Verilen tarihlerden 99 sene yaşadığı çıkıyor (Şezerat 8/136) 103 sene yaşadığının söylenmesi dikkatsizce bir ifade veya yanlış bir nakildir.

85) Şeyh Selim bu senedin en yüksek ve ravilerinin alını olduğunu söyler (H. D. 2/669). Yüksek sened bir kaç şekilde anlaşılmalıdır.

1 — Ravilerin azlığı, 2 — Ravilerin güvenilir (sık) olması, 3 — Ravilerin anlayışlı, alim olması, 4 — Ravilerin meşhur olması Bunların hepsini kendinde toplayan en mükemmel sened, İlim ile ravilerin azlığı bulunan sened en muteber sanılan İsnaddır (İbn Esir (544-606 H. 1149-1209) Cami ul-Usul min Ahadis el-Resul 1/59, 62)

86) M. Atif'in 1291 H. (1847) yılında Mısırda babası kadı İken bulunduğunu ve bir çok alimden okuduğunu ve bu arada aldığı icazetlerin içinde bunun en yüksek sened olduğunu ifade etmektedir (H. D. 2/669-680)

87) Erzincanda doğmuş ve İstanbulda ölmüş bulunan Üveys Vefa 1311 H. (1893) da Ebul Kemal'den icazet almış ve 1337 H. (1918) de Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Süleymaniye Medresesi Usul ül-Fıkh müderrisliğine tayin edilmişti. Arapça, Farsça ve Fransızca bilirdi Velihañ Yusuf İzzeddin Efendiye Hocalık etmiştir (H. D. 2/151 vd.)

ders okutan her müderrisin okuttuğu ders ve öğrencinin aldığı not bildirilmek ve her dersi okutan hocaya ayrı imza yeri açılmaktadır. Ayrıca, Meclis-i Müderrisin Reisi» ne de imza ayrıldığı gibi medresenin müdürünün (Dekan mukabili) de imza yeri ve imzaları vardır.

İşte bütün bunlardan dolayı biz buna «resmi icazetname» adını vererek ötekilerden ayrılmak istiyoruz.

İcazette imzası olan her müderrisin eski tarz tedrisi, kimin veya kimlerin yanında yaptığını ve hoca kendi hocalarının silsilesini vermektedir. Bir kaç hocadan okuyan ve senedlerini zikreden vardır.

Başka ve önemli bir husus da zamanın modern ilimlerini okumanın gereğini duyup diğer fakültelerde okuyanların buralarda okuduklarını da bu icazette zikretmeleridir. Muhammed Hamdi Elmalılı özellikle modern ilimlere ihtiyaç olduğunu ve bunun müslümanların önem vermeleri icab eden bir konu olduğunu icazette zikretmektedir (*)

Süleymaniye Medresesi Tefsir ve Hadis Bölümünden Hafız Muhammed Şadı b. Eyyup Sabri Amasyalının aldığı icazet, şekil ve ifade bakımından Kelam Bölümünden alınan icazetin aynıdır. Ancak burada bir noktaya dikkati çekmek isterim. Yukarıda kendisinden bahsettiğimiz Ebul Kemal Muhammed Atif İstanbullu Tefsir müderrisi olarak görülürken, Hadis müderrisi Hemşinli Yusuf Nadir b. Abdulkadirin Hadis icazetini Ebul Ke-

maiden aldığını icazetin içinde ifade etmekte olduğunu görmekteyiz (**)

88) Bu icazetname Süleymaniye Medresetü'l-Mutahhasısın Kelam Şubesi'nden 10 Cumadul-Ahire 1337 (1919) yılında tasdikli Batumlu Muhammed Ali b. Arif'e verilmiştir. 1335 Mayıs'ında Batumlu Mekremetlu Muhammed Ali Efendi Meşihatı İslamiye Dersvekilli tarafından yedinci dereceye yükseltilmiş ve 31 Ağustos 1335 de Sahn Medresesi Üçüncü sınıfının Mantık ve Ahlak müderrisliğine tayin edilmiştir. Eğer tarihlere bakacak olursak 1333 (1915) yılında «Kudvetul-Ulemail Muhakkikin» ünvanı ile İbtidai harf tercih olunmuş bulunduğu göre Medreseden mezun olur olmaz, Mutahhasisine girmiş olduğu anlaşılıyor. Bu icazette imzası olan müderrisler son zamanın en ünlü ve çağdaş zihniyete sahip medresenin üst seviyesinin son temsilcileridir ve bugün aynı müsbet çağdaş zihniyete ve ilmi seviyede böyle bir din alimleri kadrosunun olmaması memleketimizin bir çok problemlerinin yüzüstü kalmasına sebep olmaktadır. Müderrisler ve okuttukları dersleri: Muhammed Şemseddin b. Hafız Edhem Eşinli: Tarih-i Edyan İzmirli İsmail Hakkı: Tarih-i Felsefe-i İslamiye Ferid b. Ahmed: Tarih-i Felsefe-i Umumiye Muhammed Nureddin b. Ali: Tasavvuf Muhammed Hamdi b. Numan Elmalılı: Mantık Muhammed Şevketi: İlim-i Ruh Hüseyin Avni Arapçılı: Kelam Musa Kâzım b. İbrahim: Hikmet-i İlahiye Arif Fadil (Amasya Mebusu): Meclis-i Müderrisin Reisi

89) Muhammed Şadı Hoca 1303 (1885) de Amasyada doğmuştu. 1952 de Amasyada ölmüştür. Oğlu muhterem Muammer Ötker, Süleymaniye kütüphanesi müdürü, babasının iki icazetini tetkik etmem için iüftettiler. Birinci icazetini 1332 (1913) yılında Amasya mebusu Arif Fadil diye ön yapan Vezirköprülü Muhammed Arif b. Mustafa'dan almıştı. Bu Arif Fadil, Kelam Bölümünün Meclis-i Müderrisin Reisi olduğunu hatırlatmak isterim. Muhammed Şadı Hoca ikinci icazeti Süleymaniye Medresesi Tefsir ve Hadis Bölümünden almıştır. Meşihatı İslamiye Ders Vekâleti «Ders-i amdan Amasyalı Mekremetlu Muhammed Şadı Efendi» ünvanı ile kendisine İbtidai Harf Farççe müderrisliği tevcih etmiştir. Birinci Cihan ve İstiklal savaşlarına katılmıştır. 17. Teşrin Sanı 1336 (1920) İhzarı medresesi 1. ve 2. sınıf Arapça müderrisliği, 8 Teşrin Sanı 1338 (1922) Amasya İmam Hatip Mektebi Türkçe muallimliği, 12 Kanun-ı Sanı 1341 (1925) Amasya Orta mektebi din dersi muallimliği görevlerinde bulunmuş olup 31 Ağustos 1927 kadro kararı ile din dersi lağvedildi ve açıkta kaldı. Bundan önemli bir sonuç elde ediyoruz. Din dersleri kadrolarının lağvi ile lağvedilmiştir. 1942 yılında Amasya Beyazıt Kütüphanesine müdür olmuş ve ölünceye kadar bu vazifede kalmıştı.

بیتہ کورنٹس
میں

الذَّجَبُ الْأَوَّلِي

طرفزدن تصدیر بن اولندی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله الذي نزل الفرقان على عبده ليكون
 للعالمين نذيراً وداعياً إلى الله بأذنه وسراجاً
 منيراً وبشر المؤمنين بأن لهم من الله فضلاً
 كبيراً فمَن تَسَكَّ بِعُرْوَةِ الْوَثْقَى وَحَسِبَ لَهُ
 الْمَتِينِ وَسَلَكَ جَادَةَ الْوَاضِحَةِ وَضَرَبَ لَه
 الْمَبِينِ فَقَدْ فَازَ بِعِثَانِهِ وَمَنْ نَبَذَهُ وَرَاءَ
 ظَهْرِهِ وَعَضَّنَاهُ وَاتَّخَذَ لَهُ مَهْوَاهُ فَقَدْ
 هَوَى فِي بَحْرِ الشَّقَاءِ وَتَرَدَّى فِي مَهْوَدِ

الردى

الردى والعقلوة والتلام على جنبه
 اشرف الانام سيدنا ابى القاسم محمد بن النبى
 الامى الذى حديثه فاطم للحضبان عند تغاير
 الافهام وتباين الاقلام طيه يدور فلك
 الاوامر والنوامى واليه يستند فى معرفته
 حقائق الاشياء كما هى جعل شريعته الفراء
 كنجرة طيبة اضلما ثابت وفرعها فى التمام
 فاطم من اتبعه وولاه وخاب من اعرض عنه
 وعاداه وعلى له واصحابه الذين كانوا مطالع
 انوار التنزيل وملاحم اسرار التاويل
 ونجوم الرواية وعروج فى معراج الدرية
 عم الشواهد العدد والاشقات واصحاب الصمد
 والاعتبار والتابعات وذو الارشاد

والعقل السليم والمتسكون بحبل الشريعة
 القويم. وعلى الذين سلوا سبقه وما بدوا
 تبدأ بالأحاديث والحديث واسننه وما حوّلوا نحو بلاد
 هم ذرو والعلوم المرفوع والفضل المشهور
 اتابعوا فان العلم اشرف المآرب واعلاها
 والطف الرغائب واغلاها وطيب الحاسب
 وازكاها واهم الامور بالعناية واولاها
 قد بين الله تعالى شرفه وفضله وميزه
 الشهادة بالوحدانية حملته واهتبه
 ونبه النبي صلى الله عليه وسلم على علو
 رتبة طالبه في كلامه القويم
 واتفق العقلاء على ان العلماء هم الصادقون
 الاختيار في الحديث القديم قال الله تعالى

ق

في كتابه المكنون هل يستوى الذين يعلمون
 والذين لا يعلمون وقال تعالى لا شهد الله
 انه لا اله الا هو الملك ذو الجلال والاعزاز
 بالقسط وقال تعالى برقع الله الذين امنوا
 منكم والذين اتوا العلم درجات وقال تعالى
 انما يخشى الله من عباده العلماء وروى في
 مصابيح السنة عن ابى الدرداء رضى الله عنه
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 من سلك طريقا الى الجنة وان الملك كفة
 لتضع اجنتها رضى الطالب العلم وان العالم
 يستغفر له من في السموات ومن في الارض
 والجنان في جوف الماء وان فضل العالم
 على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر

الكواكب وان العلماء ورثة الانبياء،
 لم يورثوا دينارا ولا درهما وانما ورثوا العلم
 فمن اخذ، اخذ بحظ وافر الى غير ذلك من
 الايات الصريحة والاحاديث الصحيحة هذا
 وان فضل العلوم هي العلوم الشرعية
 فقد جعل تحصيل تلك العلوم على وجه
 الاختصاص والحال في المدرسة السلطانية
 المؤسسة في دار الخلافة العلية
 ضامها الله مع جميع الممالك الاسلامية
 من كافة وبلية وقد رتب تلك المدرسة
 على ثلاث شعب شعبه النفس والحديث
 وما يتعلق بهما وشعبه الفقهاء وما يتعلق
 وشعبه الكلام والحكمة وما يتعلق بهما

ولما كانت الغاية من دخول الطالب فيها
 بعد تحصيله العلوم العقلية والعقلية
 والعصرية في بقية المدارس الاسلامية
 اكتسابه الاختصاص بالعلوم التي تقرأ في
 احد الشعب المذكورة جعل اعطاه
 الاذن الى الطالب الناشئ فيها مشروطا
 باعطائه الامتحان الشفاهي في كل سنة
 من السنين الثلاث وبألفه رسالة
 حاوية لبعض مباحث عين موضوعها من
 طرف المدرسين في شعبته والالت
 ممن حصل منها العلوم المشروطتها رئيسها
 في شعبتنا شعبه التفسير والحديث
 وحازت رسالته التي فيها القبول

أفاستحق أن يكون مأذوناً بسبب توفيقه
 إلى الامتحان الشفاهي والتحريري على وجه
 المرضي في حضورنا ومجازاً بنشر العلوم
 التي انضمل سائدها على ما بنينه الفهيم
 الزكي الجيد والاديب القوى المستعد
 للمافظ محمد شاذلي فندقي بن يوب صبري فندقي
 الامام شكري ورفقه الله لما يحبه ويرضاه
 المولى لعلي شوقلما اخص الله هذه الامة
 المحمدية ببقاء انصهال لاخذ والاسناد
 حفظاً للشريعة المطهرة الى يوم التثايد
 قال عبد الله المبارك الاستناد من الدين
 ولولا لقال من شاء ما شاء وقال سفيران
 الثوري الاسناد سلاح المؤمن فاذا اويكبه

اصلاح

سلاح فباي شيء يقاقل وقال الحافظ بن
 عبد البر الاجازة في العلم رأس مال كبير
 او كثير اعنى به السلف والخلف
 وقد اقفينا اثرهم فذكر كل واحد منا سند
 اخذه التفسير والحديث فيقول
 العبد الفقير الى الله الغني الفتدري
 مصطفى عاصم بن العالمة الشيخ محمد
 نصح افندي الاسلامبولي اجازني
 الفاضل الكامل والعال العالم
 المتوفى الى رحمة الله تعالى مسافر في طوره
 بعد ان فاز باداء حجت الاسلام وحاز
 شرفاً على شرف زيارة روضه سيد الانام
 عليه وعلى اله واصحابه وعلى جميع الانبياء

اجل السلامة احمد حمدي بن العالم
 المرحوم محل افندي بن العالم المرحوم
 امرالله افندي الدوشنبه وي كاجازله
 قدوة العلماء ورئيس القراء الشيخ
 السيد محل غالب بن القاضى محمدافيد
 الاندلابولى حسبما اجازله علامة
 الروم والسباح في لجة العلوم
 الشيخ سليمان بن حسن الكريدى مثل
 ماجازله النخري الفاضل الشيخ ابراهيم
 الاسيرى نحو ماجازله الخبر الكامل
 على فكرى الاخضري المعروف باوزون
 على افندي حسبما اجازله المؤلف الجير
 ومترجم السير الكبير محل منيب العينباد

مجاناً

مجاز عن كاشف الاسرار التاويل
 ومحتوى انوار التنزيل لناصر الدين البيضاوي
 حافظ كلام الله الشيخ اسماعيل القنوي
 وهو عن شيخه عبد الكريم القنوي الامدي
 عن الشيخ محل اليمانى لازهرى وهو
 عن العلامة خليل اللقاني والشيخ محمد
 الزرقاني المالكيين والشيخ احمد المرحوم
 الشافى والاؤل عن ابراهيم اللقاني
 عن الشيخ نسالو الشهورى والاخيران
 عن محل البابلي عن سالو الشهورى
 عن نجم الدين الغيطى عن زكيا الانصارى
 عن حافظ ابن حجر العسقلانى صاحب فتح
 البارى شرح البخارى متصلا بسنده

الى افضل الانبياء عليه اكمل
التحايا

فيقول لعبد الفتير الى الطاف
ربه الغنى القدير ابو الحمال محمد عاطف

ابن مصطفي بن مينا القرق كليسا وى

عفا عنهم العفو الغفور العزيز القوي

يقدم ما حصلت شيئاً من مقدمات العلوم

في مولدى مستفيداً من والدى شاقق

العنايات الربانية الى بلدة ادرنه حضرت

مجلس الاستاذ العالم المتورع الحليم

الفاضل الكامل المدرس في جامع السلطان

سليم محمد امين حلى فندى شمساقق

الهداية الازلية الى بلدة قسطنطينية

صانها الله عن جميع الافات والبليه
فدشرفت مجلس سيدى واستناذى

العالم الفاضل النقى النقى الكامل الحاج

محمد امين فندى المغنيساوى رحم الله

الرحيمه للملك القوي

ولا زومت بحمد الله تعالى دروسه البرتبة

من وائل التحفة الى اخر الجلال وقرآنه

شرح الشافية والقديوى والدر

واصول الحديث ومبارق الازهار

وغيرها وقد اجازنى كما اجازله

العالم الفاضل مصطفي شوكت افندى

الاستاد مبولى وكان رحمه الله مجازاً من العالم

السيد عبد الرحمن بن حسين القزوينى وادى

وكان هو مجاز من السيد مصطفي بن عمر
 الوديني وكان مجاز من الفاضل ابراهيم
 الايبيري بسند المذكور
 ويقول مدرس الحديث يوسف نادري
 عبدالقادر الهمشيني العزيز فيفضل الله
 دهرى زاده اكرمه الله بالحسنى وزياده
 اروى صحيح البخارى سماعا واجازة عن
 الاستاذ الكامل الفقيه والخير
 المحدث النبى ابي الحجاج السيد محمد طاهر
 الاسلامبولى حقه الله تعالى بلطفه للفقير
 والجل قال حدثنا استاذى مالك الخلو
 الملكى مولانا الحافظ احمد توفيق الملكى
 قال حدثنا الاستاذ الاعظم السيد

احمد

احمد حازم النوشهرى حدثنا الاستاذ
 الاكرم محمد سعد المعروف بامام زاده
 قال حدثنا الاستاذ الاخفى محمد هبة الله
 التاجى حدثنا صالح الجينى اخبرنا محمد
 ابوالموهبت مفتى الحنابلة دمشق اخبرنا
 العالم الولى محمد بن بليان الحنبلى اخبرنا
 احمد الوفا فى الحنبلى عن محمد بن محمد طولون
 الحنفى عن الشمس محمد بن ناصر الدمشقى
 عن المسندة العالمة عائشة بنت محمد
 ابن الهادى الدمشقية عن مسند الدنيا
 احمد بن ابى طالب الجزار المعروف بابن الشيخة
 عن سراج الدين حسين بن المبارك الزبيدى
 حدثنا ابو الوفاء عبد الاول بن عيسى السجوى

الطروي حدثنا عبد الرحمن بن مظفر
 الداودي بسماعه عن أبي محمد عبد الله بن
 محمد الحموي بسماعه عن أبي عبد الله محمد بن
 يوسف بن مطر الفريزي بسماعه
 عن محمد بن سماعيل البخاري ح
 والاستاذ الأكرم محمد المذکور يروي
 مسلا بالجهين عن استاذة الاخيه محمد بن
 المشاليه عن محمد بن صالح الحنفياوى عجله
 محمد البديري عن الشيخ محمد بن علاء الدين
 البابلي عن محمد الجازي الواعظ عن الفضل
 محمد الغنطي عن الشمس محمد بن محمد الدبلي
 عن حافظ شمس محمد بن عبد الرحمن السخاوي
 عن محمد بن حمد التدمري عن الصدق محمد بن

ابراهيم الميذومي عن محمد بن الككخال
 عن محمد الحارثي عن محمد الفزاوي عن محمد
 الكشميهني عن محمد بن يوسف الفريزي
 عن محمد بن سماعيل البخاري
 فقوال الفقير الى رحمة ربه القدير
 محمد رشيد بن الشيخ دامن الحوصل الحسيني
 الامشقي اني قد قرأت على جثمانه من
 المشايخ الكرام الذين ادركتهم بدمشو
 الشام قدس الله ارواحهم جملهم عند
 الشيخ محمد الخاني والشيخ سليم العطار
 والشيخ كرى العطار والشيخ احمد
 الشاطي وكلهم يروون عن علماء دمشو
 المشهورين الشيخ عبد الرحمن الكزبري

يروى مؤلفات الحفاظ بن حجر الترمذي
 جعلها شرح الخبة عن والده الشيخ محمد
 عن والده الشيخ عبد الرحمن عن ابنه
 الموهب الحنبلي عن والده عبد الباقي
 عن الشيخ حماد الواعظ عن ابن ركان
 العمر عن الحفاظ بن حجر بسنده
 المنقول إلى سيد المرسلين صلوات الله

وسلامه عليهم أجمعين

ولما شاهدنا فيه من الاقتدار للتدريس
 والافادة للطالبين وان يجيز
 بذلك لمن يراه من المستفيدين انزاه
 كما اجازنا به مشايخنا الى نقل العلم
 الذي تلقاه عنا والى اسناد القول

الثابت

الثابت على وجه الحق من الينا
 تر بعد ذلك نوصيه بتقوى الله تعالى
 في الترت والعلن على سائر الظروف
 ما ظهر منها وما بطن وان لا يقرأ
 العلم الا الله وان لا يعتمد في جميع
 امور الا على الله وان لا يبنينا من
 دعوات الضالحة وان يقول الحق
 وهو يهدى السبيل وصلى الله على
 سيدنا محمد خاتم الانبياء

والمرسلين والهتف

وصحبتهم جميعين

امين

٢

تفسير شريف
٨٤
٩ طبقات قرآن و طبقات مفسرين

اصول احكام و فقار حاکم
٨٤
٩ طبقات شريف
٩ طبقات

علاوة مستط
٩
٩ طبقات

طبقات قرآن و طبقات مفسرين مدرسي

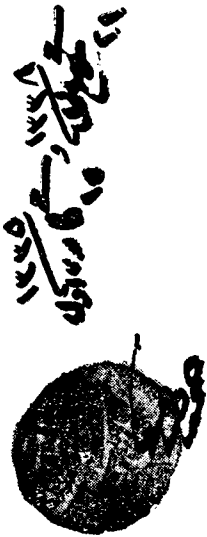
تفسير شريف مدرسي
٩ طبقات

اصول حديث و نقد رجال مدرسي

مدى البدو شريف قيوده مؤلفه شريف ابن ابي شاذ

مجلس مدرسين شريف

مدى شريف شريف مدرسين شريف

من مائة سنة روية من جمع العلوم والحدود على
 نقلها أصليا ووعيت عليها فخرها اجارة
 مباركة في سنة بر اجيب اليمن والكره وان
 بخره علمه قوما قوما وعمدا عصا نهما قرا
 بارك سد عليه في انفاست ومجالس
 والى اعدت العلوم الكلمات واخرها
 شمسناق واركب على من الحواشيات
 الاستادة الالاء والامة الفضلاء ومنهم
 العالم الدول ذوالعلم النافع واهل الرفيع
 الفقير الصابر وللقليل من الرزق الشاكر
 ابي الذي يحيى من الحيوان والتواضع
 الناصح للفقراء والاعيان ابوب صرعي
 ابن صاهح الباقوي ثم الامكي المدرس عبيد
 سر حاجه في امسيه وهو ذوالعلم عميرة
 الفضلاء ابراهيم رشدي بن علي جانك
 الامكي اخذ عن صاحب النظم المصنف اجاز
 سن الرضي بن محمد الاناسي مجاز عن
 الفضلاء الحاج عماد بن علي الجوري مجاز

الاضاف من العلوم والادب والكل انما
 اشتبه في الاثار بطلقي تركت انفي بن
 حاج رضى الانسابونى وسوقه اخذ عن
 السهر عبد العزيز بن الحسين آبادى
 مجاز عن زندهشم ووجيد ابوبه و
 ابن الرويني مجاز عن قده العلماء وهران
 الفضلاء امير محمد الاسيرى لا ضرورى
 وسوقه اخذ عن شيخه عصفو الزواجر وهو
 البحر الزاخر الحاج علي بن يوسف الانوى
 مجاز عن زندهشم المحدث والفيلسوف الموفق
 محمد يوسف الانوى المصنف بسلامة بن زكى
 اخذ عن علم العلماء ونظام الفضلاء عالما
 جملة الكور فخرى السهرى حاجى امير زاده
 مجاز عن شيخه حبيب التيناكورى وهو اخذ
 عن شيوخه من الاداب فخرى
 اخذ عن الكور الفخرى محمد بن ابوبكر العشى

والاجتناب من التزويب والانهام سبيل ولد اورد
 علماء ارضى كتابها بنى سدايلى وكان التعلم
 لا يكون الا بالاختذ عن افواه الضول والحاصل
 الا بالاستماع من شفاه ارباب الفضل والحال
 كما ورد خذوا العلم من افواه الرجال اقولوا له
 فقال من شاء ما شاء من المعال ولهذرتى
 العلماء بتسلسيل في الافادة والاستفادة
 الى عصرنا يذ اوبىب التيا والى عقدت
 بمجلس الافادة من قلة البضاعة راجيا من ائمتد
 تعالى ان يكون ليل السداة وحضر محمى الفقى
 محمد عارف بن مصطفى الوردى كوبرى كوبرى كوبرى كوبرى
 بعارف فاضل معروف تاسيه الاخر المولى
 نجل الاستاذ حافظ محمد سادى بن ايوب
 صبرى لياطوى ثم الامسى واعنى فى درس
 بعض العلام كقطاعة واتم ما تورنت خذوا
 من العيون بحسن العادة حتى استجارت منى قلنا
 من اى ابله تخفت فله وان لم اكن ابله
 لان استجيرة فضلا عن اجير فاجرت له بان بروكى

Hafız Muhammed Şadı b. Eyyub Sabri Batumî'nin Vezir Köprülü Amasya
 Mebusu meşhur Muhammed Arif b. Mustafa'dan 1332 (1913)'de almış olduğu
 icazetin suretidir.

الحمد لله الذي علم الانسان ما لم يعلم
 جعل القرآن من اجل العلم
 حلية للنبي اكرم كواثقن بالتعليم واهتم نظام العلم
 واهتمامه واستلام على رسولنا محمد الذي شهدته
 حقائق المعارف وبرزت مكشوفات وقائق
 العذوبت وعلى آله وصحبه الذين ملأوا اصناف
 اصناف المناظر ومفاتيح ومفاتيح الصنائع
 من اجل المنافع وعظام المنافع وانما بعد
 فان اهل صفة نورانية بها يحصل التوفيق لاجل
 والاشارة الى الذبذبة والاحزونة ولطفه رابنة
 بها يحصل التوفيق الى غاية ما يمكن من الكمال
 البشرية وان علماء الشريعة والدين على الله
 ورجعهم الى ابي العليين لولاهما لواجبهم
 في استنباط القواعد الشرعية والاصول الدينية
 وتدريب المذاهب الفقهية والعلوم الالهية
 ايضا من الذين والاحكام الالهية كما كان عليه
 في الايام الجاهلية ولم يوجد المعرفة اطلاقا

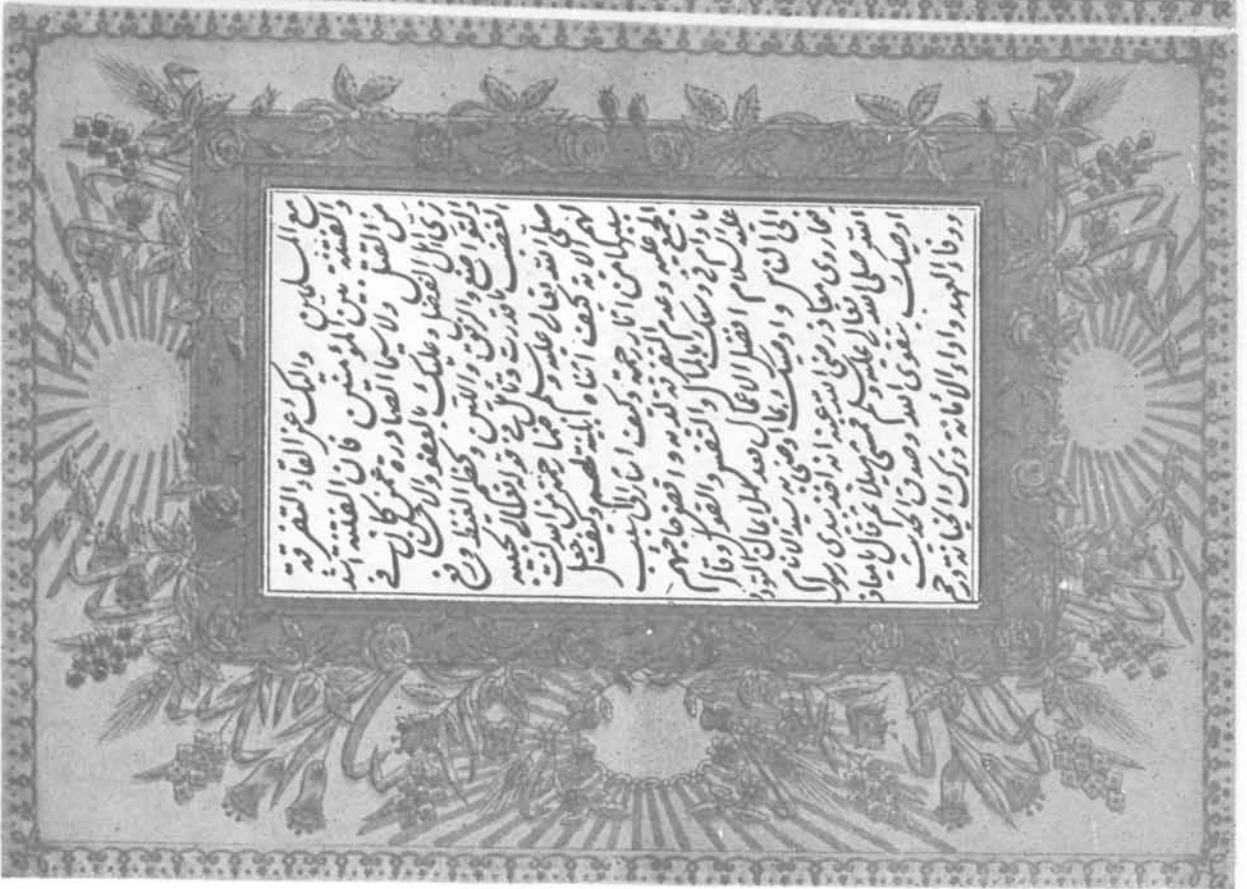
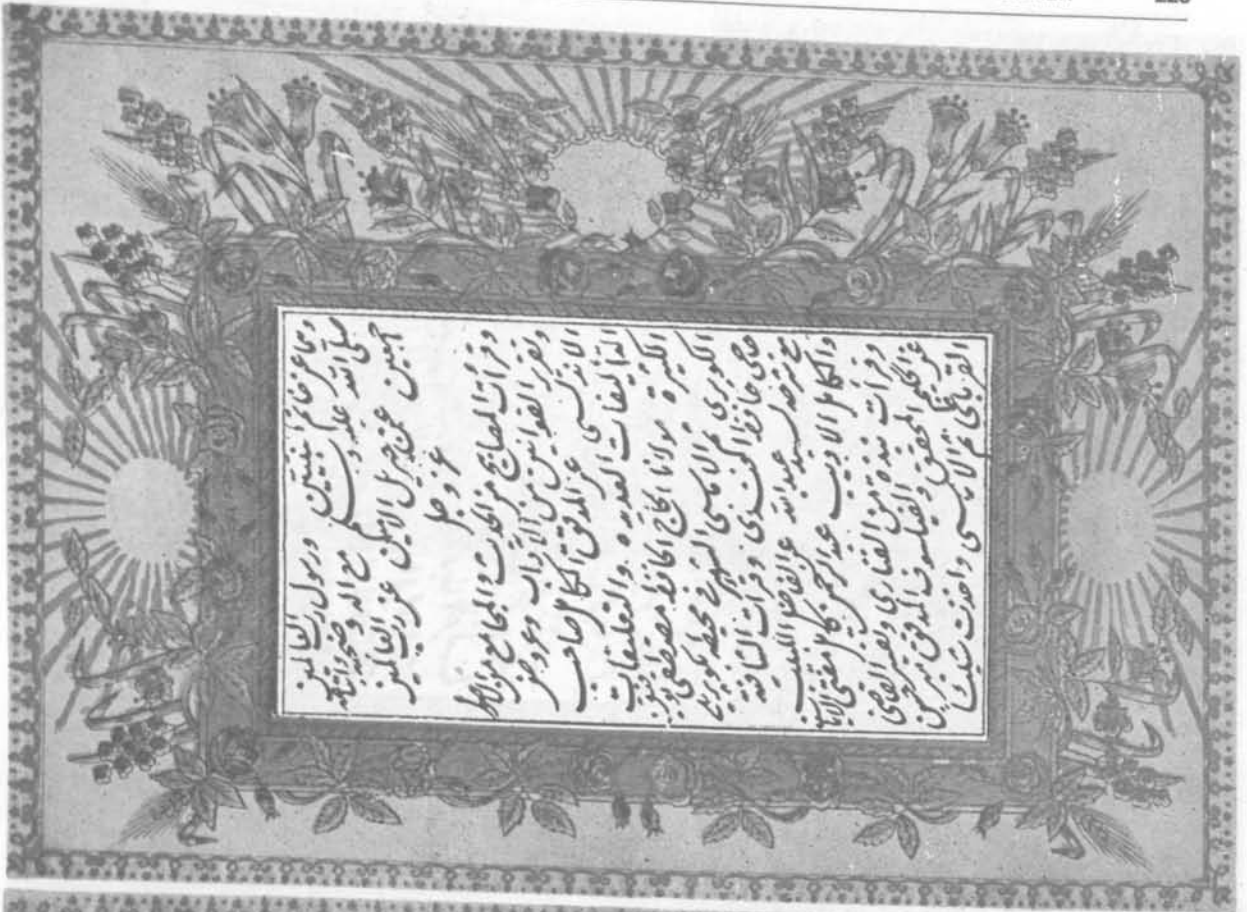
Aslınu Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü oğlu Sayın, Muammer Ülker
 vermiştir. Hafız Muhammed Şadi'nin iki icazetini iki icazet sahibi olanlara
 örnek olarak verdik.

انقلبه واعلمه مصطفی فی ریح الکا مع حدیث الادیب
 نورته قرصا فی البکرة والنسبی وقرأت منه
 الصدوقات وشرح العقاید الغنیة
 الهدایة للقاصی میر وشرح العقاید الغنیة
 لجلدانی الدورانی والبرهان للکلبی والبرهان
 من الامم وبعثی من الهدیة وهو قد خد
 العلوم الا جلاد السدیة والاساندة الغنیة
 سنه المکتب والبرهان نادرة الفکرات
 وهیة الزمان ونکته عطار والمدونه فی صحف
 الاسکان وروایان من قال من الکلام یستدر
 نوع الاسان یوسف صفا والسن افسه
 التکوئی انعام اسدقالی وانا لک عا شای
 وشمه کان حارزا للریایة العیة العیة
 المور المکتب والبرهان قاصی کرمی الی
 اقتدی ای شمس نظام ستایة نورته راوه
 اکره اسدقالی والزیاد وشمه کرمی
 اثار عن الکف والشمس فرغته وکلمات کرمی
 اجمال اللمطوطه والشمس حارز شای وعبث

من الجاری ممن هو فزیر الدهر واولاده وایحی کبر
 زمانه صاحب الفنون وعبث الایاد الهمز
 جبال الکتاب والیر سیدنا الحدیب ویزیدی
 الایة اسمعیل صلی الله علی النبی وقرآنه
 معجمه وقرآت شمس مزج الهمیة من
 الکلمة واشکال التالیس من الهمیة
 تمن هو حلال المشکلات ومیسر الهمیة
 وکاتب سراز العیة الایاد شای الی
 الایة شای
 وقرآت شمس مزج التهنید معجمه
 الکنوی علمن هو باقت نکات الایاد
 وکاتب الایاد التهنید العلم السیر
 بستهری حارز شای متفقا الی الیاد
 وقرآت اللمطوطه معجمه التهنید الی الیاد
 الایاد الی الیاد الی الیاد الی الیاد

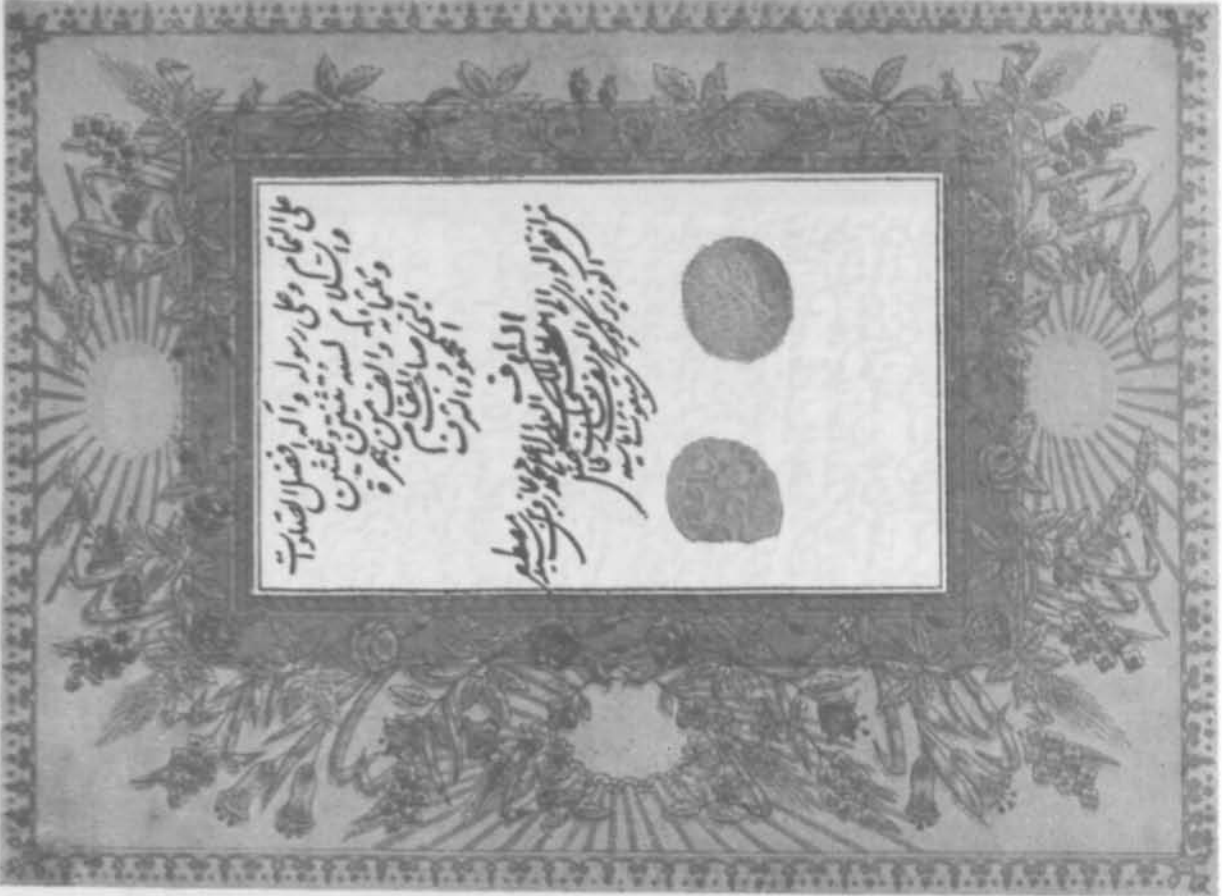
وانا من عبادك من قديمهم آيين آيين
 ثم اعلم ايها الاني في اسد وفتك اسد وايدان
 لما يحك او يرصاه انا فتقوا الكلام بما حسي به
 اسد على عاتقه انبساطه وكانه اولاد
 وابني سلى اسد عليه تعلم فلهم اخر انه
 واخره احياء من تقوى الكون في السر
 والعلم وان ملازم الاستفال بالعلم
 وشره لا سيما العلم الرغوة فانها فتاح
 السعادة الا بدته وعلتك بالصلاة
 والتبعية والبكت عز العتصا الرزية
 وعلتك حسن المعاصرة واليسع
 وودني المناقرة وعلتك بالوصف والكبر
 على الفصل وعلتك بالرحمة وراثة التورود
 واستغفقت في معاملتك مع الناس كما

عز الامام جبال السلام الغزالي عز امام الحرمين
 عبد الملك بن عبد السلام نورس الجوهري
 عز والده الي محمد بن نصر بن محمد بن علي بن ابي
 جعفر بن محمد بن سليمان الصقلوني عز
 ابي ابراهيم الرزدي عز الي الصكر الحمداني
 عز الي ابي القاسم عثمان الياقوت بن ابراهيم
 احميل بن محمد بن محمد بن محمد بن ابي جعفر
 محمد بن اوس الشافعي عز الامام الرضا
 محمد بن الحسين بن محمد بن ابي جعفر
 وسراج الملحة ابي خنفة نعمان بن ابي
 الكون عجم بن مسلم عز ابراهيم بن
 الخنفي عز علقمة بن قيس وابي عبد الله
 ابن سويد بن زيد وابي عبد الله بن ابي
 ابن حبيب والاولان قدا هذا عز
 عبد الله بن مسعود رضي الله عنه والى
 عز علي بن ابي طالب رضي الله عنه

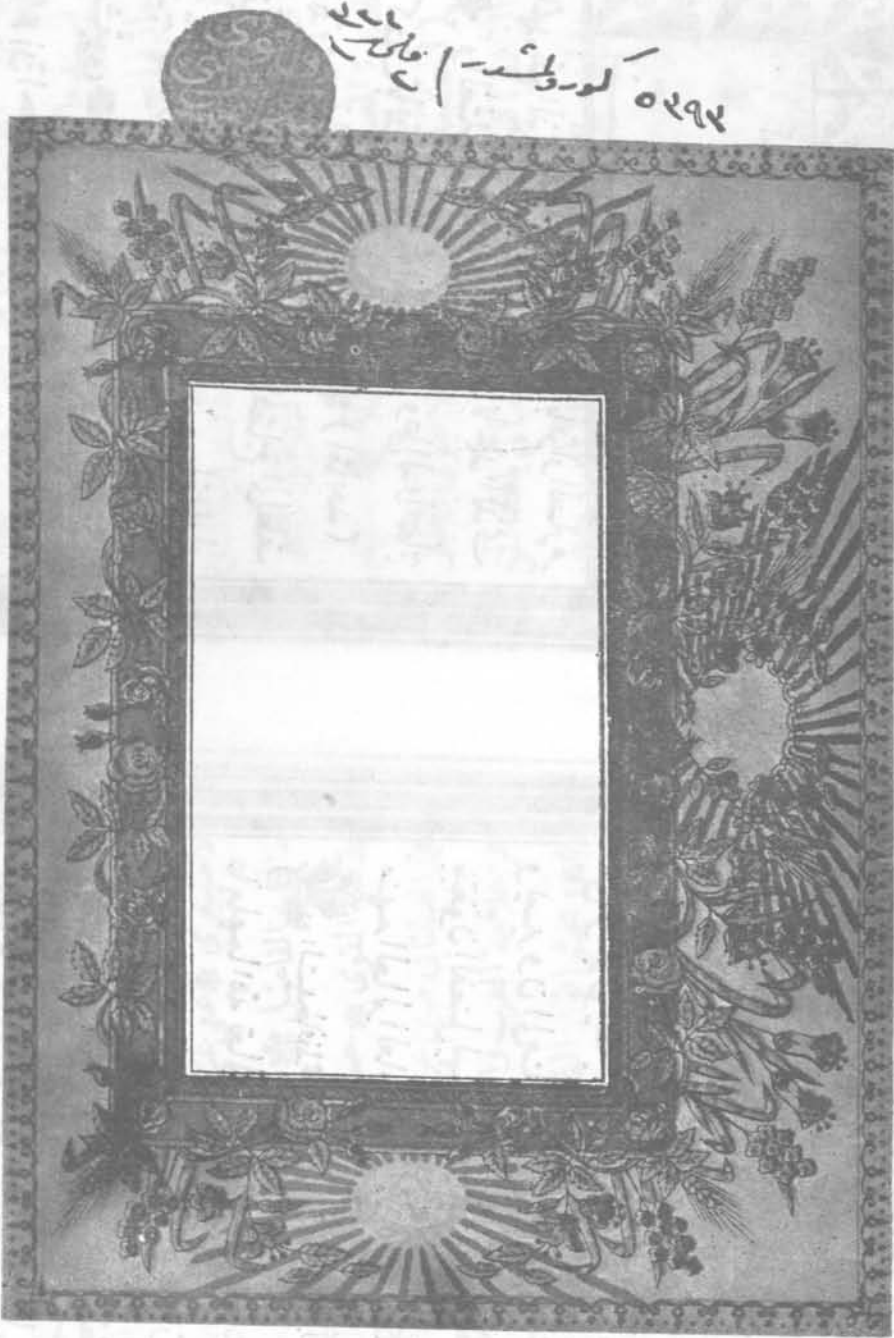

الشيم وحفظ نور ودين الكلام وصال نام
 انقلبه في القوان وحف الاقلام وفتح من
 اوتيت في شيرال من حسن العمل وانها من
 ان شيم سلهما وقصدن كادابا ويكدر صلاتنا
 وتقصي ايماننا عاذلا وان تقصد في الارض
 يا معي ذا ذكر الله عن كل حج وجرار وبيت
 بكل زيب فوبه التبر بالستر العلية بالذلة
 ارواه ابيه تمي رحمه الله وارحوم من الفخار
 ان لا ينف في نسي سكا ان لا جابه عمر
 دعاه الخالص برنا لا نزع قلبنا بعد
 اذ هديت وجهنا من كذبتك روجه
 انك اذ انت الوهاب برنا انظرنا
 ولوالديننا وللمؤمنين والمؤمنات
 يوم يقوم الحساب لا اله الا الله محمد
 رسول الله انزلنا انزلنا الله وحده

على العالمين وعلى رسوله وآله افضل الصلوات
 والسلام له سنة منتهى وفتنة
 ونعمت له والقرنين بجمرة
 بالحج والعمرة
 المحمود والرفيق
 السلام في
 من انزلنا الله على رسوله
 انزلنا الله على رسوله
 انزلنا الله على رسوله
 انزلنا الله على رسوله

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
 آيَةٌ مِنْ سَيِّمَاتِهِ وَأَيُّهُ
 بِنِسْبَةِ الرَّجْمِ الرَّجِيمِ

الهدى الذى شرح صدور العلماء بانوار العلوم
 والصلوة والسلام على سيدنا محمد الذى
 كشف بانذار الخصماء المومر وعلى اله واصحابه
 الذين هم فى الاقتداء كالنجوم (اقابعد)
 فيقول العبد الضعيف الحقيق المحتاج الى لطف
 ربه القدير (احمد حلى) ابن مصطفى الجهار
 شنبوى عاملهما الله تعالى باحسانه القوى
 ان احسن ما يطلب وانفس ما يرغب
 هو العلم الذى يتميز به العالم من الجاهل وبه

مترى

يرقى المرء الى اعلى المنازل ولذا قال الله عز
 وجل هل ينستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون
 وقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
 فضل العالم على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر
 الكواكب ومن شتم لن تزال طائفة
 من الرجال يطلبونه مع شدة الزحاح
 ويسبرون الى منازلهم كالنجوم فى السماء
 يتبعون الفضل ليهتدوا به الضلال فى الظلماء
 منهم العالم العامل والقاضى الكامل
 السبى حافظ محمد خلوصى بن عبد الواحد اليربوعى
 عاملهما الله تعالى بلطفه الترمذى قد
 حضر مجلس هذا المسكين ولازم تقرير
 درسه منذ شهر وسنين لينظمه فى
 سلك الاسناد ليأخذ سبيله لما قيل
 من لا سند له كمن لا نسب له

واستفاد لدي نبذة من العلوم العقلية والنقلية
 ثم استجاز ان يروي ما تلقاه لدي ❀
 ويسند ما صح روايته عنى ❀ فاجزت له كما
 اجازنى العالرا العالم ❀ والبحر الشامل ❀
 فريد عصر ❀ ووحيد دهر ❀ فارس ميدان
 التحقيق ❀ وصاحب غايات التدقيق ❀
 قدوة العلماء و رئيس الفضلاء ❀ السيد
 (أختمنا شاكراً) الاسلامبولى بن خليل
 الزعفرانى ❀ عامهما الله تعالى بطهفه الخ
 والجللى ❀ كما اجازله الكامل الماهر ❀
 والجامع بين علمى الباطن والظاهر ❀ نادرة
 زمانه ❀ وعلامة اوانه ❀ رئيس العلماء و امام
 القراء ❀ الشيخ السعيد محمد غالب بن الفاضل
 محمد امين الاسلامبولى ❀ افاض المولى
 على من يجتهدا بحال ❀ كرمه العالى ❀

ح

كما اجازله علامة الزور ❀ والسنبا فحجة العلوم
 ❀ الشيخ سليمان بن حسن الكريدى ❀ عامله
 الله باحسانه الابدى ❀ كما اجاز له الحبر
 الكامل ❀ والبحر الشامل ❀ الشيخ ابراهيم
 الاسبيرى ❀ عنى عنه الملك البارى ❀ حسبما اجاز
 له الخزيير الفاضل ❀ عنى الفكرى الاخشى ❀
 مة ظله القوى ❀ حسبما اجازله العالرا الكامل ❀
 محمد العينتابى صبين عن اخذ العتابى ❀ مجاز له
 عن علامة العرب والجمه ❀ كما شفا سرا را تاويل
 ❀ ومحنى نوار التنزيل ❀ الشيخ اسمعيل القنوى
 ❀ وهو قد اخذ عن الفاضل الكامل ❀ الشيخ عبد
 الكزيبه القنوى لامدى ❀ وهو عن الشيخ عثمان
 الديورى ❀ عن الفاضل الثاروى القصرى ❀
 عن مؤننا رجا فندى لامدى ❀ شارح الظرفية
 المحمدية للامام التقي الجلى ❀ محمد بن پير على ❀ عن الخزيير

صاحب الخبر عبد الرحمن الامدى * عن مولينا منلا
 جلي لامدى ومجى الدين * وهما عن عماد الشروينى
 * عن مولينا حسين الخطالى * عن مولينا ميرزا جازان
 عن الفاضل جمال الدين محمود الشيرازى * عن العلامة
 جلال الدين الذوانى * عن مجى الدين الكشكشكارى
 * عن استاذ العالم خاتم المحققين * وسيد
 المدققين * السيد الشريف الجرجانى * عن
 مولينا مبارك نسا * عن المحقق قطب الدين
 الرازى * عن العلامة قطب الدين الشيرازى
 * عن التصير الطوسى * عن كتاب القروينى *
 عن الامام فخر الدين الرازى * عن الامام رجب
 الاسلام الغزالى * عن ابى العالى عبد الملك ابن
 يوسف الجوينى * عن الامام الهامر ابي طالب الكوزى
 رحمه الله تعالى واسكنه الثنا فى غزوة الجفنان
 * واخذ ذلك الجهد العارف علمى التفسير

والفقهاء والشورى * عن الشيخ اسمعيل القزوى وهو
 عن شيخه عبد الكريم القنوى لامدى * وهو عن
 الشيخ عماد اليمانى لازهرى * عن الشيخ عبد الحى الشيخ
 عبدالرحيم * فالشيخ عبد الرحيم عن الثورى *
 وهو عن عمر بن نجيم صاحب النهر * والشيخ عبد
 الحى عن على المقدسى * فالشيخ المقدسى وعمر بن
 نجيم عن العلامة شهاب الدين احمد يونس الشهير
 بالسنبلينى * عن العلامة عبد البر بن شيخه *
 عن المحقق الامام كمال الدين ابن الهمام * عن الشيخ سراج
 الدين عمر بن على الشهير بقارى الهداية * عن الشيخ
 علاء الدين السيرامى * عن السيد جلال الدين
 شارح الهداية * عن شيخه علاء الدين عينا لعز
 البخارى صاحب الكشف والتحقيق * عن
 استاذ العلماء حافظ الدين الكبير صاحب الكافى
 والكوزى * عن العلامة شمس الائمة الكردى *

عن برهان الدين صاحب الهداية* عن شمس الائمة
 المترخسى* عن شمس الائمة الخوارزمي* عن القاضي اب
 علي العسفي* عن الشيخ الامام ابن بكير بن محمد بن الفضل
 البخاري* عن الامام عبد الله المستبدموني* عن
 عبد الله ابى حفص البخاري* عن ابى عبد الله محمد بن
 الحسن الشيباني* وهو عن الامام الاعظم*
 والهما ملاحف* (ابى حنيفة نعمان بن ثابت)*
 وابى يوسف* والامام الاعظم اخذ عن حماد بن
 سليمان* عن ابراهيم النخعي* عن علقمة وابى عبد
 الرحمن بن الاسود بن زينة* وابى عبد الرحمن بن عبد الله
 بن جبيب* والاولان اخذوا عن عبد الله بن مسعود
 رضى الله تعالى عنه* والثالث عن علي بن ابى طالب
 رضى الله تعالى عنه وكرم الله وجهه* وهما عن
 خاتم النبیین* وسيد الاولين والاخرين* صل
 الله تعالى عليه وسلم* وهو توفى عن الملك المكين

جبرئیل

جبرئیل الامين* وهو عن رب العالمين* جعلت عظمه
 وعلت كلمته* واخذ الحديث متنا واصولا ايضا عن
 شيخه اسمعيل القنوي* وهو عن شيخه عبد الكريم الفزري
 الامدى* عن الشيخ محمد اليماني لا زهرى* وهو عن
 العلامة خليل القفاني والشيخ محمد الزرقاني لما لکيتم*
 والشيخ احمد المرحوم الشافعي* والاول عن ابراهيم
 القفاني* عن الشيخ سالم الشهرورى* والاخيران عن محمد
 البابلي* عن سالم الشهرورى* عن نجر الدين الغيطو
 * عن زكريا الانصاري* عن الحافظ بن حجر صاحب
 فتح الباري شرح البخاري* عن ابراهيم التوشخي*
 عن احمد بن ابى طالب* عن ابى عبد الله حسين بن
 مبارك* عن ابى الوقت عبد الاول عيسى طهري*
 عن ابى الحسن عبد الرحمن بن المظفر الداودي*
 عن ابى محمد عبد الله المترخسى الجموي* عن ابى عبد
 الله محمد بن يوسف بن مطر الفهربرى* عن

امام الائمة و شيخ حفاظ الائمة ابو عبد الله محمد بن
 اسمعيل البخاري عمو متصلا بسنده الى افضل الانبياء
 عليه اكل النقا با عمو قال ابن يوسف اخبرنا محمد بن
 اسمعيل جامع الصنيع مرة بفرور ومرة بخاري
 عمو واخذ ايضا صحيح مسلم عن شيخه بالاسنادى
 الماخى الى حافظ بن حجر عمو قال اخبرنا القنوخى
 عمو قال اخبرنا ابو الفضل سليمان بن حمزة عن علي بن
 الحسين عمو عن حافظ ابى الفضل بن ناصر عمو عن
 ابى القاسم عبد الرحمن عمو عن ابى بكر محمد بن عبد الله
 الخورنى عمو عن مكى بن عبد الله التيسابورى عمو
 عمو عن مؤلفه مسلم بن الحجاج القشيري عمو (هذا)
 عمو يقول العبد الفقير عمو الحاج الى العتبة القدير
 عمو ابي اخذت نبتة من العصرف والخورنى بلدة عمو
 ثم سافقتى حسن الهمة الى بلدة اماميه وقرأت
 فيها بابا من الخور والفقهاء من العالم العالم عمو

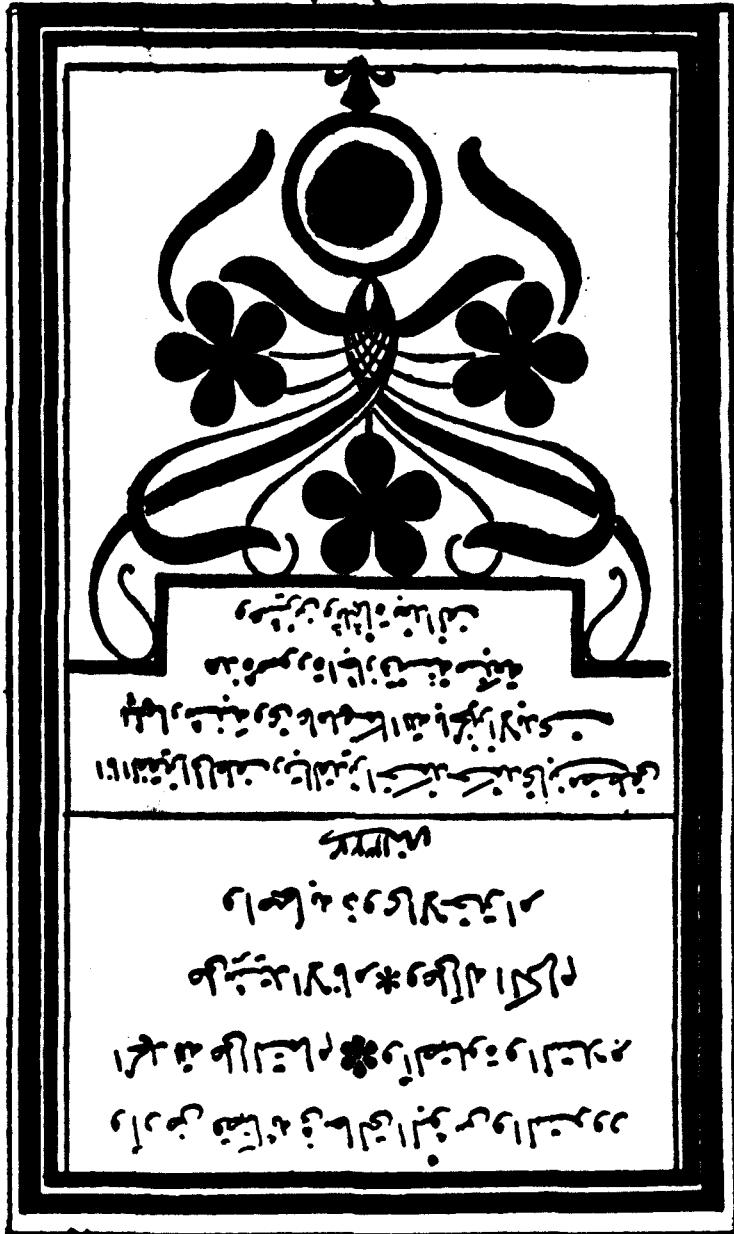
والبحر الشامل عمو على اقدى الخربوزى عمو ثم قادي
 الشففى الى اخذ العلوم من الاسانذة الكرام عمو
 والجهابذة الفخام الى القسطنطينية عمو صانها
 الله من الافات والبلية عمو وحضرت مجاىسر
 العلماء العظام عمو الذين هم في الاتباع كالاعلام
 عمو منهم العالم الفاضل عمو المسبوق ذكره الشامل
 عمو السيد احمد شاكرا اسلامبولى عمو ومنهم
 العالم المحقق والفاضل المدقق عمو المشار بالبنان
 عمو المستشار شيخ الاسلام عمو المرحوم المغفور
 ددو يش على اقدى عمو دامه الله بلطفه العلى عمو
 ومنهم شيخ العلماء وامتازة الفضلاء عمو المستشار
 الاسبق الحاج نجيب اقدى عمو غفر الله له وجعل الجنة
 مثواه عمو ومنهم العالم العابد والفاق الزاهد شمس
 الفضلاء المرحوم اسمعيل اقدى الظونسيوى عمو اكرمه
 الله بكرمه الابدى عمو ومنهم فائق الاقوان وفارس الميدان

سلطان المحققين * وبرهان المدققين * الحاج احمد
 نورى المشهور بتوقا دى زاده * احسنه الله بالحنو
 والزيادة * ومنهم العالم المغفور ومجاور الرسول
 * علامه زمانه وفريداوانى الحاج حسن صبرى افندى
 الزيروى * غفر الله له * ومنهم العالم المحقق *
 والقليسنوفى المدقق * قدوة العلماء ورئيس الفضلاء
 * عبد الكريم افندى لاماسينوى * احسن الله لثابه
 . وجعل الجنة مثواه * ومنهم العالم الكامل والبر
 الشامل * محمد الحاج محمد افندى الملا طيوى * اكرمه
 الله بطفه التسمدى * ومنهم العالم العامل والغير
 الكامل * عثمان افندى الظومينوى * عززه الله بته الاثر
 * ومنهم العالم الكامل * والبحر الشامل * حسينى زافندى
 الكافى هينوى * صانه الله من اخذ التواضع * اجيبك
 ايها الاخ بقوى الله وطاعته وحفظ حقه * والتبهد
 عن اضاعته * وتوق مها لك المعاصى * منيبا الى

مالك

مالك التواضع حتى ييسر لك الحسنة * ويغفر عليك
 ابواب النعم * قال الله تعالى * ولو ان اهل القرى
 آمنوا واتقوا لفتحنا عليهم بركات من السماء ولاذنبوا
 * وروى انه من اخلص لله اربعين يوما فجزت
 له ينابيع الحكمة من فواجده * ويزين طلك بالفكر
 والحلم والعمل * ولين نيمك ودع طول الامل
 * وابدا بالصلاة على النبي المختار * حيث
 المطالعة * وادب في الباطنة ونخها عن المنازعة
 * وتزى بشعار العزة وزى الوقاد * وانا
 عن خصف الذل وما يدعوى الى عار الصغار *
 * قال امير المؤمنين على بن ابي طالب * كثر
 الله وجهه * استغن عن شئت تكن نظيره
 * واحص لمن شئت تكن اسيره * وليكن العلم
 لبيل اهز واقدم * والطالب الضايق احب
 واكرم * وابغ رضى الله تعالى في كل الامور

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference.

عن دلائل النجاة صورة الاجازة

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعلنا قبالاً للخطا والصلحاء والسلام
على سيدنا محمد الذي اوتى الحكمة وفصل الخطاب وعلى آله
وصحبه الذين هم صداة طريق الحق والقصوب بحسب
فائق قد اجرت بقراءة دلائل النجاة من اللآورد والادعية
والاحزاب فعلى الحقيقة انها سبب للجات خصوصا
التصلاة المنجية من الالهوال والمهالك في عرضت

القيمة الواجزة بهية
ورخصة خطيرة كما اجازني اوستاذي الشيخ المنتسب
بطريق الشاذلية الحاج احمد فندي البدر الاقرشي هري

اللهم اغفر لنا ولوالدينا ولجميع المؤمنين والمؤمنات
وارحمنا واحشرنا مع الذين انعمت عليهم من النبيين
والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك
رفيقا

وانفق فقير الحقير السيد الحاج ايوب الصبري
بن صالح افندي البطومي المتوطن في الامتة

صورة الاجازة عن قصيدة البردية

بسم الله الرحمن الرحيم

باسم من يجبه احشر العاشقون وبذكره آنا، الليل اطرا
النهار يطربون وبجهد من او قد مصابيح قلوب العشق
بشمعة مجبة محر كعبه العاشقين وروح العارفين

صلى الله تعالى عليه وعلى آله وصحبه أجمعين ما يبعده
ومن العلوم عند أهل الكبرياء من الرجال ان فضل
النبوة على سائر القصاص كفضل الفارس على الرجل
مارا حين الفران مذكرت الائمة مثلها ولا ستحقها
الوقت منذ ترفت الطلاب نظيره ولا دره در القائل

نظم

وخرنا ربنا بصا لعلمه هو الحي الذي انى بدى علم
هو اللوح الذي تكلم العيون ان لا انجوى التروع منه ما يجرم
واجعل مداويه ذريقة الضعفا واجعل حجة وسيمة الام
قصيدة بدت بطرفة ختمت وما طلبت بها الاضياء للكرم
هى العروس لها بعلم البشير وما لها فيه فى العرس والعجم
هى النقوش لها كتبت اللكد كما نقشت فى اللوح والقلم
وكن القارئ واحد ناظر لهما وابدل بامرهما من الغم

يارب ادفع بالمصطفى كبرا كمن لا صبا ذصير اروع الكرم
الطفيف بنا بجمرة الطعنى كمن لنا رازقا محميا عطيا
يارب انزل سما حيت كراما على النبى ربيع الجاه وهم
والال والصحب واجعل رشدهم ام يوما يؤمنان الا حبا واحم

تمت النظم

واجازنى على قررتها
بجرا رشدها الآتية ليكون النفع كاتبة كما اجازنى
اوستاذى الشيخ بجوى الادعلم فندى الاما سبه وى
وهو قد اخذ الاجازة عن الفاضل الكمال السيد القادر
افندى وهو قد اخذ من المحدث العالم المحمد بنو القاهم
وقد اخذ عن الشيخ محمد بن المحدث فى عن محمد بن ابي القاسم
فى وقته الشيخ عبد العزيز الكنزى عن ابيه العالم
الكبير شيخ محمد الكنزى عن الفاضل الشيخ احمد بن محمد بن عن

من دققوا الاستاذ بن ابى الموهوب الخنبلى عن ابى بيه الشيوخ
 عبد الباقي الخنبلى عن شمس الدين العيدان عن الشيخ الطيبى
 كمال الدين ابن حمزة الحسينى بن ابى العباس ابن السهادى
 عن ابن عجبته النخوى عن الامام اشير الدين ابن حجاج عن مؤلفها
 الامام الكبير العارف المشهور شرف الدين ابو عبد الله
 محمد سعيد البصيرى زوجه الله عليه وعلية لم جمعين
 اعلم ان الاخلاص اقدم شرطه قرأته البدوية ثم
 الوضوء والتزنية واستقبال القبلة المنية والحفظ مع
 الوزن بالامنوية ودفعة فى تجميع الفاظ الدرزية
 ولا احظ معانيها بالجهرية وكونها اقراءها مؤذونا
 من العالم للندوب الى سلسلة العلية
 وتكرار الصلاة التى صلى بها الناظم فى آخر كل

بسبب على خبير البيرة واذا اجتمعت هذه الشروط
 فاقرأها بكل مغلوب ومعلوج وسقيم وكل امر
 مستقيم ثلاثه ايام واربعه ايام وسبعه ايام
 لله الملك العلام وبعظمة الدنيا

والى حقيقة عقل الربى عى ابو الخنبلى
 ابن حجاج الطبريزى المصطفى فى الامانية
 فى صدر سنة تسرى حجاج

٢٢٢
 ٢٢٢
 ٢٢٢